

100 STRÁN O HITLEROVI, STALINovi A HOLOKAUSTE

MAGAZÍN

MESAČNÍK
SEPTEMBER / 09 / 2019
ROČNÍK 4. / CENA 2,90
www.dennikn.sk

MÝTY

O 2. SVETOVEJ VOJNE

Nie je pravda, že 2. svetová vojna
sa nedala odvrátiť: stačilo
brať Hitlerove hrozby vážne
a postaviť sa mu včas

Hitlera bolo možné zastaviť

Málokedy sa stane, aby nejaký zločinec s veľkým prestížom oznámil, čo nám chce vyviešť. Azda najvýznamnejšou výnimkou je Adolf Hitler.

Jeho kniha *Mein Kampf* vyšla prvý raz vo dvoch zväzkoch v rokoch 1925 a 1926 a už pred začiatkom druhej svetovej vojny ju preložili do viacerých jazykov. Hitler v nej síce neprezradil všetko zo svojich plánov, i tak však toho povedal dosť.

„Vo vzťahu k Židom Hitler nenačňuje žiadny presný plán,“ uvádza jeden príklad francúzsky dokumentarista a autor literatúry faktu Antoine Vitkine vo svojom diele *Mein Kampf. Príbeh jednej knihy* (Praha 2010). Z celého *Mein Kampf* je však jasná Hitlerova posadnutosť Židmi a aj to, že považuje za nutné proti nim zakročiť silou, aj keby to znamenalo krviprelievanie.

FRANCÚZOM SA NEHCCEL ODHALIŤ

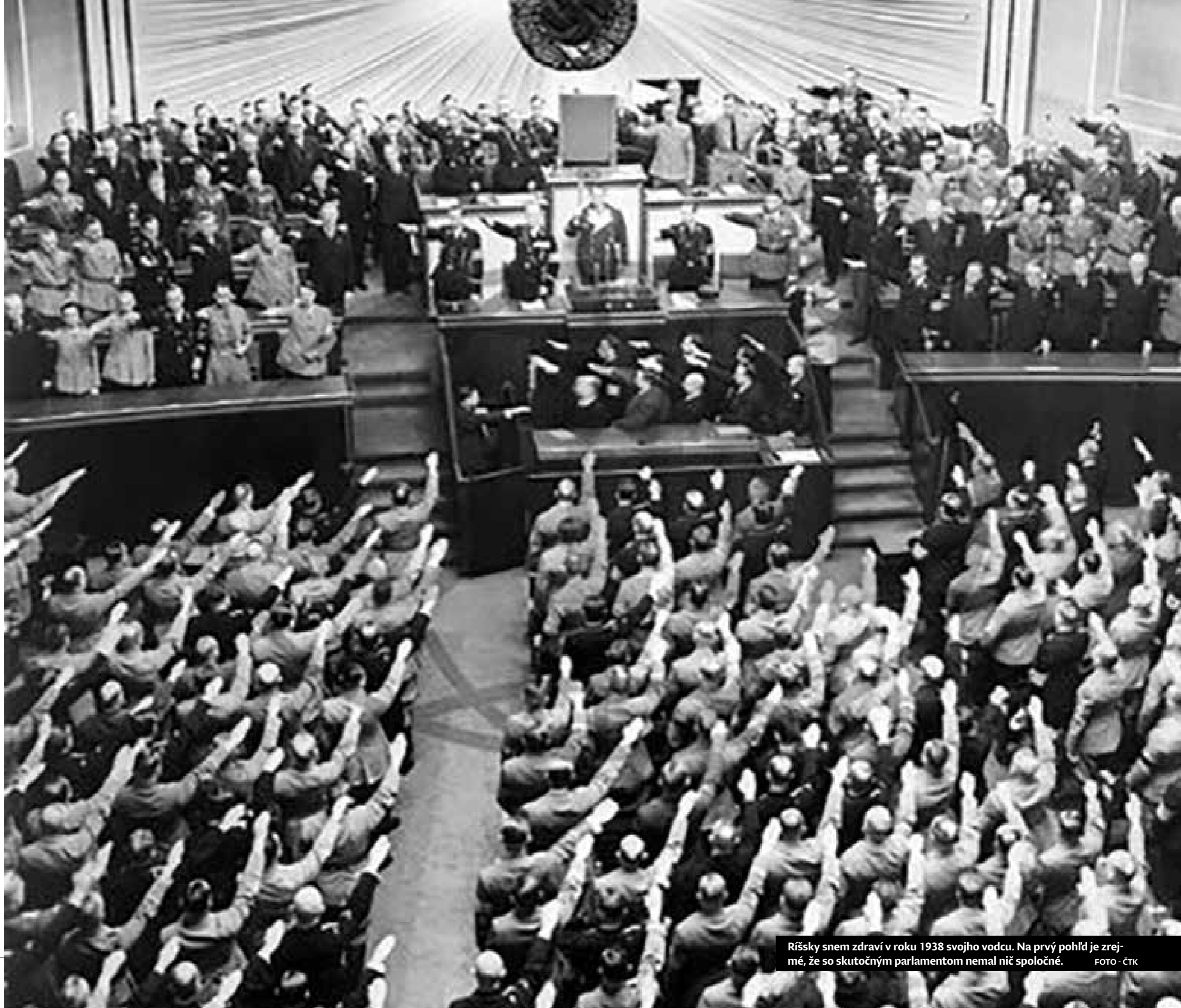
Hitler si sám uvedomoval, že bol možno až príliš otvorený. Preto sa zo všetkých síl snažil zabrániť necenzurovanému vydaniu *Mein Kampf* vo Francúzsku. V iných jazykoch šírenie upravenej verzie svojich výlevov podporoval už len preto, lebo na predaji knihy aj v zahraničí slušne zarábal. Francúzsko však vtedy ešte považoval za svojho hlavného protivníka a v knihe až príliš otvorene opisoval, čo s ním plánuje robiť. Samozrejme, nechcel, aby si to Francúzsko uvedomilo, aspoň nie dovtedy, kým bola francúzska armáda silnejšia než Wehrmacht.

V 30. rokoch minulého storočia si Hitler dokonca žalobou na parížskom súde vymohol zákaz predaja prvého „nelegálneho“, čiže ním neodsúhlaseného vydania *Mein Kampf* vo Francúzsku. Súd vtedy síce uznal, že poznať plány nového vodcu Nemecka je pre Francúzsko vo verejnom záujme, za dôležitejšie však považoval dodržanie zákona na ochranu autorských práv „spisovateľa“ Hitlera.

Kauza francúzskeho vydania *Mein Kampf* nie je len dobrým príkladom toho, ako ľudia, čo sami považujú demokraciu a právny štát za

PETER MORVAY
komentátor

Ríšsky snem zdraví v roku 1938 svojho vodcu. Na prvý pohľad je zrejme, že so skutočným parlamentom nemal nič spoločné. FOTO - ČTK

odporný prejav slabosti, dokážu tuto demokraciu a právny štát šikovne využiť na to, aby ich zničili. Je to aj príklad toho, že cesta Hitlera k moci, a následne vývoj vedúci k rozpútaniu druhej svetovej vojny neboli žiadnym zákonitým prírodným procesom, ktorému nebolo možné nijako zabrániť.

POMSTA A NENÁSYTNOSŤ

Hitler síce mal od počiatku agresívne plány, ktoré museli viesť k nejakému novému konfliktu, to však neznamená, že nebolo možné túto hrozbu včas rozpoznať a Hitlera zastaviť. Naopak vývoj k druhej svetovej vojne je radom zlyhaní a nevyužitých príležitostí.

Prvou takouto príležitosťou bol samotný versailleský mierový systém. Jeho podobu nakoniec napriek odporu Spojených štátov a čiastočne aj Veľkej Británie najviac určovalo Francúzsko. A to sa chcelo Nemecku pomstiť, chcelo svojho tradičného rivala aj ekonomicky maximálne oslabiť, aby ho už nikdy nemohlo ohroziť. Svojou nenásytnosťou však dosiahlo presný opak.

Medzi kritikov tvrdého postupu voči Nemecku patrili známy ekonóm John Maynard Keynes. Knihu Ekonomické dôsledky mieru napísal už v roku 1919 na základe skúseností z Versaillskej mierovej konferencie, kam bol vyslaný ako zástupca britského ministerstva financií. Protestoval napríklad proti tomu, aby Nemecko muselo platiť príliš vysoké vojnové reparácie. Varoval, že ich vojnou zruinovaná krajina nebude schopná zaplatiť a všetko sa to skončí ekonomickým rozvratom Nemecka, čo bude mať vážne následky pre celú Európu. Keynes mal pravdu a ekonomický rozvrat výrazne prispel k tomu, že sa Hitler vôbec mohol chopiť moci.

VYHNÚŤ SA VOJNE

Aj po tom, ako sa Hitler dostal k moci, bolo stále možné zabrániť mu v tom, aby z Nemecka vybudoval totalitný agresívny štát a rozpútal vojnu.

Hitlerova moc dlho nebola neotrasiteľná a jeho dobrodružná za-

Požiar Ríšskeho snemu v roku 1933 sa stal pre Hitlera zámienkou pre obmedzenie ľudských práv. Bol to jeden z momentov nástupu nacizmu.

FOTO - ČTK

hraničná politika mala veľa odporcov najmä v armáde. Väčšina jej dôstojníkov síce privítala koniec Weimarskej republiky, opätovné vyzbrojenie armády, navrátenie jej prestíže a aj obnovenie brannej povinnosti v roku 1935. Vedela však, aká slabá bola v skutočnosti nemecká armáda až do roku 1939 a nechcela riskovať predčasný konflikt najmä s Francúzskom.

Presvedčilo ich až to, ako Hitlerovi aj jeho najriskantnejšie kroky dlho vychádzali. Hitler mal, žiaľ, spočiatku ohľadne neskorších spojencov, Francúzska, Veľkej Británie a Sovietskeho zväzu, oveľa lepší odhad, ako jeho generáli. Správne pochopil, že sa Francúzi a Angličania budú chcieť skoro za každú cenu vyhnúť novej vojne a že Sovietsi by dokonca v prvých rokoch mohli byť aj cennými spojencami.

V roku 1935 Nemecko zorganizovalo plebiscit v Sársku, ktoré bolo po prvej svetovej vojne oficiálne pod správou Spoločnosti národov, v skutočnosti ho kontrolovalo Francúzsko. Plebiscit rozhodol o návrate tohto priemyselného územia do Nemeckej ríše.

V tom istom roku Hitler prvý raz flagrantne porušil Versailleskú zmluvu, keď obnovil brannú povinnosť. O rok neskôr to zopakoval, keď Wehrmacht obsadil demilitarizované Porýnie.

Bola to jedna z najlepších príležitostí Hitlera ihneď na začiatku zaraziť. Nemecká armáda bola slabá, málopočetná a zle vyzbrojená, Hitlerov zbrojný program sa ešte iba rozbiehal.

Do Porýnia vpochodovalo len o niečo viac ako 20-tisíc nemeckých vojakov s nedostatočnou výzbrojou a s minimálnymi zásobami munície. Boli pripravení okamžite sa otočiť, ak by zo strany Francúzska narazili na akýkoľvek náznak odporu. Napriek tomu, že išlo o jasné porušenie mierovej dohody, Francúzsko a Veľká Británie sa zmohli len na protesty.

Hitlera doma oslavovali ako génia, ktorému všetko vychádza a ktorý národu vráti jeho niekdajšiu veľkosť, prestíž a prosperitu.

Búranie československého hraničného stĺpa na hranici s Nemeckom v marci 1939. FOTO - ČTK

Bez bohatého Sársku a Porýnia by Nemecko oveľa ťažšie obnovovalo svoju vojenskú moc.

MNÍCHOV A ČESKÉ ZBRANE

V marci 1938 Hitler obsadil Rakúsko, 30. septembra podpísali Mníchovskú dohodu a získal tak české pohraničie a v marci 1939 okupoval aj zvyšok Česka a západný pás Slovenska.

Francúzsko a Veľká Británie nič neurobili ani pri rozbití Československa, aj keď bolo jasné, že ich Hitler oklamal a že mu nemožno veriť. V Mníchove ich totiž uistoval, že

nemá žiadne ďalšie územné nároky a že bude rešpektovať nové československé hranice.

To, že nechránili Československo, sa im pritom mimoriadne vypomstilo. Na jar 1939 mali ešte stále oveľa silnejšie a lepšie vyzbrojené spoločné ozbrojené sily ako Nemecko. Situácia sa zásadne zmenila až potom, ako Nemecko získalo nielen väčšinu výzbroje československej armády, ale aj český zbrojársky priemysel.

Nebyť toho, Nemecko by si pravdepodobne nemohlo dovoliť napadnúť ani Poľsko, nehovoriac o útoku na Francúzsko v roku 1940. A bez

týchto úspechov by Hitler pravdepodobne nedokázal naplno ovládnuť nemeckú armádu a urobiť z nej poslušného vykonávateľa svojej vôle.

STRACH Z VOJNY

Poslednou otázkou zostáva, prečo Veľká Británie a Francúzsko Hitlera nezastavili, keď to ešte bolo pomerne ľahké?

Určitú úlohu v tom samozrejme zohrala aj naivita a podceňovanie nemeckého vodcu. Francúzsko navyše prechádzalo z jednej vnútroptickej krízy do druhej a pre Veľkú Britániu bola tradične dôležitejšia

jej koloniálna ríša, ako Stredná Európa.

Tým hlavným faktorom však bola spomienka na prvú svetovú vojnu. Často ju nazývajú kolektívnou samovraždou západnej civilizácie a ťažko si dnes dokážeme predstaviť, akým šokom bola najmä pre obyvateľov najvyspelejších európskych krajín a aké hlboké traumy v nich zanechala.

Prišla po dlhšom období mieru, pokroku a prosperity, v čase keď sa Európania považovali za pánov a najcivilizovanejších tvorov celého sveta a keď vojny prebiehali len vo

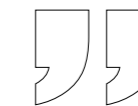
veľmi obmedzenej miere vo vzdialených kolóniách. Z tohto piedestálu sa v priebehu mesiacov dostali na úplné dno, nadej na ničím nerušený pokrok a pomerne spokojný, bezpečný život väčšiny z nich nahradili hrôzy zákopovej vojny a dovtedy nevídaného strojového vraždenia.

Navyše sa vojna čoraz viac dotýkala aj zázemia, civilisti prvý raz čelili bombardovaniu zo vzduchu, trpeli nedostatkom a na frontu odchádzala jedna generácia mužov za druhou.

Do začiatku druhej svetovej vojny sa európske krajiny leďva stačili demograficky spamätať z tej prvej. Občania krajín, ktoré sa cítili byť víťazmi prvej vojny, a dobre si pamätali jej útrapy, nemali dôvod chcieť druhú, v ktorej mohli podľa vlastnej mienky len stratiť. A keď to väčšinou nechceli voliči, nemohla to chcieť ani väčšina politikov, ktorí od nich záviseli a sami navyše mali s prvou svetovou vojnou dosť zlých skúseností.

Iná bola situácia v krajinách, ktoré prvú svetovú vojnu prehrali. Ich obyvateľov bolo oveľa ľahšie pre-

Hitlerova moc dlho nebola neotrasiteľná a jeho dobrodružná zahraničná politika mala veľa odporcov najmä v armáde. Väčšina jej dôstojníkov síce privítala koniec Weimarskej republiky, ale vedela, aká slabá bola v skutočnosti nemecká armáda a nechcela riskovať predčasný konflikt.

svedčiť o potrebe druhej vojny, ktorá všetko napraviť. Navyše išlo o autoritárske a totalitné režimy, ktoré dokázali svojim občanom oveľa účinnejšie vymývať mozgy.

Hitler tak ľahko získal pre svoje vojnové ciele podporu väčšiny Nemcov a dobre odhadol, že vo Francúzsku a vo Veľkej Británii bude situácia opačná. Tam si potrebu postaviť sa Hitlerovi uvedomili až vtedy, keď už prepásli všetky príležitosti, keď to mohli urobiť bez toho, aby si všetky hrôzy vojny nielen zopakovali, ale aby ich prežili v oveľa horšej miere.

Fakty sú jasné: Bez pomoci spojencov by Československo nedokázalo Nemecku odolať. Napriek tomu niektorí dodnes snívajú, že sa to mohlo podariť a chýbala iba odvaha

Československo sa Hitlerovi nemohlo ubrániť

Podpora nacistického režimu bol jeden z dôvodov, prečo by odpor nemal šancu.

FOTO-TASR

Československá republika 1921 – 1938

Hranice prvej Československej republiky boli výsledkom vojenskej intervencie a Parížskej mierovej konferencie. Južnú hranicu Slovenska a Podkarpatskej Rusi upravovala Trianonská mierová zmluva z roku 1920.

Česko-Slovenská republika 1938 – 1939

Po Mníchovskej dohode a Viedenskej arbitráži prišli české časti ČSR o pohraničné oblasti, ktoré okupovalo Nemecko. Juh Slovenska a Podkarpatskej Rusi okupovalo Maďarsko. Na necelý rok si Poľsko privlastnilo niekoľko dedín na Kysuciach, Orave a na Zamagurí.

Česi a v menšej miere aj Slováci dodnes diskutujú, či sa na jeseň v roku 1938 nemali vzoprieť a po Mníchovskej dohode bojovať.

V tejto debata sa v skutočnosti objavujú tri otázky: Prvou je, či sa Československo malo hitlerovskému Nemecku postaviť. Druhou, či malo šancu sa mu vojensky ubrániť, ak by to urobilo. A napokon, či sa malo brániť aj za cenu, že by to bol dopredu prehraný boj, ktorý by si vyžiadal veľké obete.

MALI BY SME ŠANCU?

Paradoxne najľahšia je odpoveď na druhú otázku, pretože sa pri nej môžeme najviac opierať o fakty. Drvivá väčšina odborníkov sa zhodne, že by Československo nemeckému útoku s veľkou pravdepodobnosťou podľahlo, a dokonca aj na tom, že by je-

ho vojenská porážka prišla pomerne rýchlo.

Dôležité je však pripomenúť, že hovoríme o možnosti obrany na jeseň roku 1938. V marci 1939, keď medzivojnové Československo zaniklo, zvyšok Česka okupovali nacisti a zvyšok Slovenska vyhlásilo samostatnosť, bola otázka, či sa brániť, bezpredmetná. Vo svojich pomníkových hraniciach už bolo i morálne zlomené Československo v podstate bezbranné.

Aj na jeseň roku 1938 však takmer všetko hralo v neprospech prvej Československej republiky. Jeho spojenci bojovať nechceli, a hlavne nechceli bojovať za nejaký vzdialený štát v strede Európy. Nikto iný mu zase nebol schopný poskytnúť účinnú pomoc.

Netýka sa to iba Veľkej Británie a hlavného spojencu, v Československu obzvlášť uctievaného Francúz-

PETER MORVAY
komentátor

ska, ale aj ďalších štátov takzvanej Malej dohody. Jediný, kto prejavil nejakú ochotu bojovať, bolo Rumunsko, s ktorým malo vtedy Československo vďaka Podkarpatskej Rusi spoločné hranice. Slabá a zaostalá rumunská armáda by však mohla významnejšie pomôcť iba tým, že by držala v šachu Maďarsko.

Juhosláviu plne zamestnávali jej vlastné vnútorné problémy. Najmä komunisti po vojne neustále pripomínali údajnú ochotu Sovietskeho zväzu nám pomôcť. V realite však išlo skôr o snahu stalinského režimu, podľa potreby bez problémov spolupracujúceho aj s nacistickým Nemeckom, rozšíriť svoju moc smerom na západ. Prípadná vojenská pomoc Sovietskeho zväzu, ktorý vtedy s Československom nehraničil, bola veľmi hypotetická. A navyše nás tiež mohla vyjsť dosť drahá.

Československá armáda mala dobrý výcvik a v mnohých oblastiach aj dostatok modernej výzbroje. Nemecká armáda mala početnú prevahu, tá však nebola zdrvivá. Proti asi 1,2 miliónom československých vojakov mobilizovaných na jeseň roku 1938 mohlo Nemecko, ktoré iba nedávno obnovilo brannú povinnosť, nasadiť asi 1,6 milióna mužov. Československo malo početné a kvalitné delostrelectvo a jeho tanky vtedy patrili k svetovej špičke. Tankov však malo oveľa menej, ako Nemecko.

Najhoršie na tom v porovnaní s nemeckým bolo československé letectvo. Nemci mali modernejšie lietadlá a mali ich oveľa viac. Letectvo by pritom v prípadnom konflikte mohlo zohrať rozhodujúcu silu. Československo by pravdepodobne nedokázalo zabrániť ani bombardovaniu svojich miest.

LAHKÝ TERČ

Hlavnou výhodou Nemcov však bolo to, že si mohli vybrať miesto a čas útoku. Po anšluse Rakúska v marci 1938 Československo skoro zo všetkých strán obklopovalo hitlerovské Nemecko alebo štáty ako Maďarsko a Poľsko, s ktorými malo zlé vzťahy a ktoré voči nemu mali územné nároky.

Nevýhodou Československa bol jeho pretiahnutý tvar. Pohraničné opevnenie na rozdiel od tradovanej predstavy nemalo nemecký útok odraziť, ale spomaliť, získať československej armáde čas, aby sa mohla presunúť na ohrozené miesta, prípadne ustúpiť na Slovensko. Pevnosti však neboli všade a často neboli dokončené a plne vyzbrojené. Chýbali najmä na hranici s Rakúskom a na južnej Morave.

Nemecká armáda by útokom z Ra-

kúska ľahko mohla republiku aj jej obranu rozdeliť. Väčšina priemyslu a baní potrebných pre pokračovanie boja bola práve v najohrozenejšej pohraničnej oblasti, často v dosetre nemeckých diel.

Viac ako štvrtina obyvateľov štátu patrila k menšinám, ktoré sa v Československu ocitli proti svojej vôli a ku ktorým sa štát dovtedy nesprával práve najlepšie. Napriek tomu v čase mobilizácie povolani československí Maďari až na drobné výnimky nastúpili k svojim jednotkám a podobne sa zachovalo aj skoro 90 percent Nemcov. I tak je však otázkou, ako by sa mnohí z nich zachovali, ak by mali bojovať proti vlastným súkmeňovcom.

Sporné je však i to, ako dlho by zoči-voči útrapám vojny vydržalo odhodlanie Čechov a Slovákov. V čase Mníchova sa väčšina oboch národov tvárila veľmi odhodlane, armáda sa

však napokon z pohraničných pevností stiahla bez výraznejších protestov. A väčšina či aspoň veľká časť Slovákov do pol roka od mobilizácie už oslavovala vlastný štát získaný ako dar od Adolfa Hitlera.

Ak by sa teda Československo rozhodlo Nemecku brániť, jeho boj by nebol úplne beznádejný, nemecká armáda mala ešte tiež ďaleko k odhodlanej a skúsenej vojenskej mašinérii, ktorá na začiatku leta 1940 tak rýchlo prevalcovala Francúzsko. I tak by však pravdepodobne bez spojencov po pomerne krátkom čase utrpelo porážku.

Jeho odpor by si skoro iste vyžiadal veľké množstvo obetí a čiastočné zničenie krajiny.

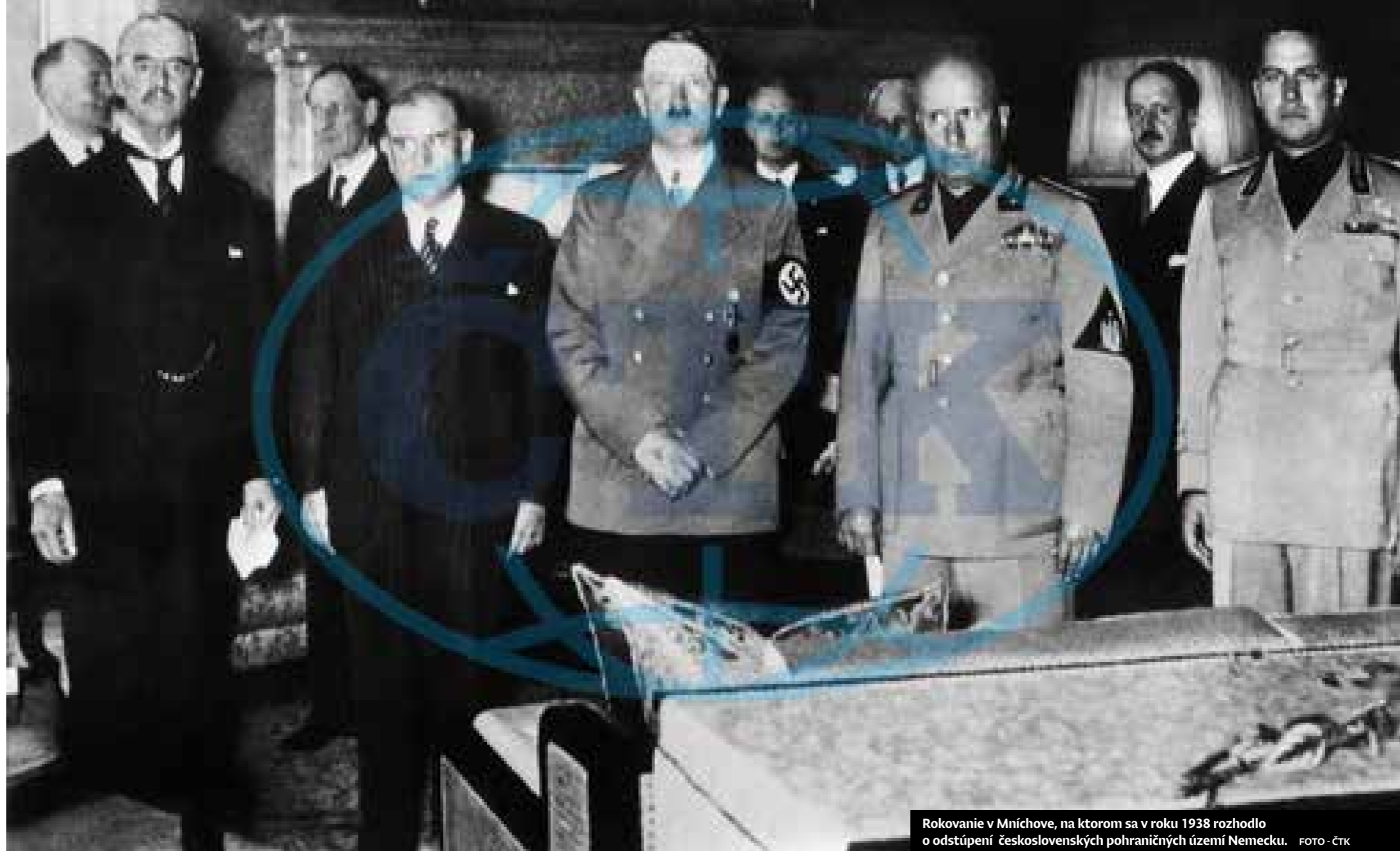
Tomu sa Československo svojou kapituláciou nakoniec aspoň z časti vyhlo. Presnejšie povedané neutrpeľo také straty a nebolo také poničené, ako mnohé iné krajiny, na ktorých území sa bojovalo intenzívnejšie.

ČO MALI UROBIŤ

Takže zostáva otázka, či sa Československo nemalo brániť aj napriek malej šanci na úspech a či by aj neúspešná obrana nestála za tie obete. Mnohí i dnes zastávajú názor, že by bolo lepšie bojovať, aby sa zachránila česť a chrbtica oboch národov. Tie by vraj potom nepodľahli tak ľahko lákaniu totalitných režimov, na Slovensku fašizmu a v oboch krajinách komunizmu.

Táto otázka je v podstate neriešiteľná, nielen preto, lebo história nepozná, čo by bolo keby, ako by sa veci vyvíjali v prípade, ak by sa Československo bránilo. Odpoveď na túto otázku je skôr vec povahy a presvedčenia, ako odbornej debaty.

Zaujímavé je však pozrieť sa aj na to, či by sa Československo mohlo vyhnúť situácii, v ktorej sa ocitlo v čase Mníchova, keď už o jeho osude rozhodovali iní a samo v podstate nemalo na výber žiadne dobré riešenie. Práve z toho by totiž mohlo plynúť najlepšie ponaučenie pre dnešok. Určite sa nedá povedať, že Československo a hlavne jeho dva vládnuce národy urobili všetko pre to, aby mali v čase Mníchova vnútorne stabilný, pevný a obranyschopný štát.

Rokovanie v Mníchove, na ktorom sa v roku 1938 rozhodlo o odstúpení československých pohraničných území Nemecku. FOTO - ČTK

Pravdepodobne sa napriek ekonomickým ťažkostiam a obmedzeným zdrojom dalo urobiť oveľa viac preto, aby malo Československo v roku 1938 silnejšiu a najmä ešte lepšie a modernejšiu vyzbrojenú armádu. Malo sa venovať oveľa viac pozornosti najmä letectvu, ktorého význam však stále mnohí podceňovali. Možno aj preto tak meškala výroba moderných stíhačiek, ktoré už existovali v prototypoch. Paradoxom bolo,

že Československo aj v posledných rokoch pred Mníchovom vyvážalo do zahraničia moderné zbrane vrátane tankov, ktoré potom chýbali jeho vlastnej armáde.

Československu by prospelo, ak by mali Česi viac pochopenia pre slovenské národné potreby a ak by sa oba národy správali lepšie k nemeckej a maďarskej menšine, nedávali im tak často najavo, že nie sú rovnocennými občanmi tohto štátu.

Prvá republika bola demokratickým právnym štátom, čo obzvlášť vyniklo najmä v porovnaní s jej susedmi. Oproti nim bola dokonca aj menej nacionalistická. Zároveň to však tiež bol národný štát plný neriešených vnútorných rozporov, postavený na fikcii v skutočnosti neexistujúceho jediného československého národa. Tieto rozpory ho oslabovali tak, že po dvadsiatich rokoch existencie až prekvapivo ľahko podľahol vonkajšiemu

ohrozeniu. Československu by tiež prospelo, ak by bolo menej závislé od spojencov a ak by dokázala jeho politická elita reálnejšie vnímať postoje a záujmy týchto spojencov. Nebola by tak prekvapená ich postojom v Mníchove a azda by dokázala urobiť viac preto, aby ich včas presvedčila, že je pre nich Československo hodnotným spojencom a nie iba príťažou a zdrojom problémov. To si totiž mnohí Francúzi a Angličania mysleli v 30.

rokoch a ľutovali, že vôbec podporili vznik nejakého vzdialeného stredoeurópskeho štátu.

Takisto by asi Československu pomohlo, ak by dokázalo nadviazať lepšie vzťahy so susedmi, hoci aj za cenu nejakých obmedzených, hoci aj územných ústupkov. Nie s každým susedom by to bolo reálne, ale aspoň s Poľskom by to mohlo vyjsť a oba štáty by mohli byť namiesto protivníkov spojencami.

Hitler klamal od prvého dňa. Vymyslel si aj poľské útoky, aby sa mohol tváriť ako obeť a aby mohol Američanov brzdiť a nezapojili sa do vojny

Poľsko vojnu nezačalo

Nemeckí (vľavo) a sovietski vojaci (vpravo) salutujú pred nacistickou vlajkou v Brest - Litovsku počas osláv nového vymedzenia hraníc po napadnutí Poľska nacistickým Nemeckom 1. septembra 1939.

FOTO - TASR

Keď 1. septembra 1939 nacisti prepadli Poľsko, snažili sa od prvej chvíle vytvoriť mýtus, ktorý by zodpovednosť za vypuknutie vojny zvalil na niekoho iného. Hoci nacisti mesiace predtým stupňovali na Varšavu politický tlak, snažili sa vyvolať dojem, že za vypuknutie vojny môže práve ona, lebo nevyhovela nemeckým požiadavkám. Bol to veľmi podobný postup, aký predchádzal rozbitiu Československa. S tým rozdielom, že to sa Hitlerovi podarilo poraziť bez boja.

Vojnu tak hneď od úvodu sprevádzal aj veľmi priehladný pokus oklamať svetovú verejnosť. Presne v tom duchu sa niesli vystúpenia Adolfa Hitlera, ktorý inváziu proti susedovi vo vyhlásení nemeckým vojakom obhajoval takto:

„Poľský štát odmietol mierové riešenie našich problémov, ktoré som si prial, a siahol po zbraniach. Nemci v Poľsku sú prenasledovaní krvavým terorom a vyhánaní zo svojich domovov. Séria násilností na hranici, pre mocnosť neprijateľných, dokazuje, že Poľsko už nie je ochotné rešpektovať hranice Ríše. Aby som skoncoval s týmto šílenstvom, nemám inú voľnu než čeliť odteraz sile silou.“

Neskôr v priebehu dňa vystúpil Hitler pred Reichstagom, kde okrem iného povedal:

„...nebudem bojovať proti ženám a deťom. Nariadil som svojmu letectvu, aby sa zameralo len na vojenské ciele...“

...dnes v noci poľskí vojaci prvýkrát vystrelili na naše územie. Od 5.45 (podľa nemeckého času, pozn. red.) opätujeme paľbu a odteraz na bomby odpovíme bombami. Ktokoľvek použije bojový plyn, odpovíme bojovým plynom. Ktokoľvek sa vzdá pravidiel humánneho vedenia boja, musí očakávať, že urobíme to isté.“

OPERÁCIA HIMMLER

Samozrejme, Hitler a jeho propaganda klamali. Podľa časti historikov už päť minút pred tým, ako údajne jeho vojaci iba opätovali poľskú strelbu, nemecké lietadlá bombardovali mesto Wielun. Bolo nechránené a neboli v ňom vojenské ciele hodné takého masívneho útoku. V ruinách skončili

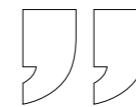
ROMAN PATAJ
komentátor

dve tretiny budov, zomreli stovky civilistov. Niektoré zdroje uvádzajú až 1200.

A ako to bolo so sériou poľských násilností na hraniciach, ktoré vraj viedli k vojne? Najznámejším je príbeh o vtedy nemeckom meste Gleiwitz (dnes poľské Gliwice). Nemci tam mali vysielач, ktorý skupina nemeckých esesákov prezlečených do poľských uniforiem obsadila a v poľštine z neho odvysielala výzvu na boj proti Nemecu.

Jedným z organizátorov akcie bol aj Reinhard Heydrich, na ktorého v roku 1942 spáchali atentát československí parašutisti Jan Kubiš a Jozef Gabčík. Aby príbeh o agresívnych Poliakoch vyzeral dôveryhodne, páchatelia na mieste nechali mŕtvolu väzňov z Dachau. Aj ich pred smrťou navliekli do poľských uniforiem

Nacisti sa intenzívne snažili pracovať aj so svojimi stúpcami medzi Američanmi nemeckého pôvodu. Nebola to vôbec márna snaha.

Falošný prepád vysielачa mal z nacistov urobiť obeť, ktoré sa iba bránia agresii svojho suseda. Nebol jediný, na spoločnej hranici sa odohralo viac podobných podvodov. Celá operácia dostala kódové pomenovanie Himmler.

MÝTUS SA POKÚŠA ZABRÁNIŤ AMERIKE VSTÚPIŤ DO VOJNY

Od prvej chvíle nepôobil pokus nacistov vyvinúť sa presvedčivo. Na Poľsko totiž zaútočili takmer dva milióny nemeckých vojakov. Tvrdenie, že vám niekto prepadne jednu vysielачku a vy proti nemu vzápätí dokážete okamžite poslať takúto masu ľudí spolu s tisíckami tankmi, delami a lietadlami, vôbec nevyzerá dôveryhodne. No to neznamená, že sa Hitler verzie o zlovoľných Poliakoch a mierumilovných nacistoch vzdal. Naopak príbeh sa snažil použiť okrem iného na to, aby zabránil Spojeným štátom vstúpiť do vojny.

Nacisti si uvedomovali, že definitívny zvrät v 1. svetovej vojne nastal

vo chvíli, keď do nej vstúpili Američania. Snažili sa, aby sa tenoraz nič podobné nezopakovalo. S týmto cieľom rozpútali v USA propagandistickú operáciu, ktorá mala posilniť izolacionistické nálady medzi politikmi a vo verejnosti (americký izolacionizmus presadzoval politiku nezasahovania Spojených štátov do diania vo svete a teda aj nekladenie odporu nacistom).

Medzi menej sofistikované pokusy o získanie politického vplyvu platili rôzne publikácie či články alebo nepriame podplácanie izolacionistických kongresmanov. Konečným cieľom bolo dostať Franklina D. Roosevelta z Bieleho domu, ktorého v novembri 1940 čakali voľby, v ktorých bol nakoniec tretíkrát zvolený za prezidenta.

Nacisti sa intenzívne snažili pracovať aj so svojimi stúpcami medzi Američanmi nemeckého pôvodu. Nebola to vôbec márna snaha. Vo februári 1939, teda ešte pred vypuknutím vojny, mali americkí nacisti nemeckého pôvodu zjazd v New Yorku. V Madison Square Garden sa ich vtedy zišlo 20-tisíc.

Poľsko s týmto všetkým na prvý pohľad veľmi nesúvisí, ale zohralo dôležitú úlohu v neúspešnej spravodajskej hre, ktorú nacisti rozohrali. Koncom marca 1940 do amerických médií vypustili falošné dokumenty, ktorú vraj patrili poľskej vláde a mali dokazovať, že prezident Roosevelt Varšavu povzbudzoval, aby v roku 1939 prepadla Nemecko. Goebbellovo ministerstvo propagandy účel podvrhu definovalo jasne: „Posilniť postavenie amerických izolacionistov a vystaviť Roosevelta do neriešiteľnej situácie, obzvlášť v súvislosti s jeho aktuálnou kandidatúrou na prezidenta.“

Ministerstvo propagandy v inštrukciách ambasáde vo Washingtone oznámilo, že nie je potrebné, aby samo zdôrazňovalo Rooseveltovu zodpovednosť, pretože „jeho nepriatelia sa o to sami postarajú“. U Goebbelsa sa prerátali. Americké médiá podvrh väčšinou hneď označili za propagandu, Roosevelt voľby vyhral, Spojené štáty do vojny nakoniec vstúpili a Nemecko ju prehralo.

Popierači holokaustu presvedčajú,
že si to Židia vymysleli,
že to nebolo až také
dramatické a výnimočné

Holokaust bol a nacisti naozaj zabili šesť miliónov Židov

Najviac mýtov spojených s druhou svetovou vojnou sa týka holokaustu.

Najznámejší tvrdí, že sa žiadny holokaust nekonal, celé je to iba výmysel, nástroj samotných Židov na to, aby v ostatných vyvolávali pocit viny a mohli im ľahšie vládnuť.

Podľa druhého Židov síce vraždili, ale v oveľa menšom rozsahu, zomreli ich maximálne nejaké státisíce, ale určite nie šesť miliónov.

Ďalší chce z vraždenia Židov (obmedzeného rozsahu) vyvinúť aspoň Adolfa Hitlera, ktorý vraj nevedel nič o tom, čo stvárali jeho podriadení a preto za holokaust nenesie žiadnu zodpovednosť. A ten posledný sa snaží holokaust banalizovať s tým, že išlo len o jednu z mnohých genocíd v dejinách, a podobných masových vražd sa dopúšťali aj iní.

DŔKAZY SÚ

Najťažšie sa dokazuje to, čo väčšina ľudí právom považuje za samozrejmé a všeobecne známe. Najmä ak stojíte proti fanatikom, ktorí odmietajú uznať akýkoľvek fakt vyvracajúci ich tvrdenia, lebo ho považujú tiež za súčasť veľkej konšpirácie. Ich uvažovanie sa krúti v uzatvorenom kruhu, do ktorého nič nové a iné neprenikne.

Predstavte si, že niekto neverí, že je Zem guľatá. Darmo mu napríklad argumentujete tým, že našu zemeguľu už astronauti vyfotili aj z kozmu. Odmietne tento argument vziať na vedomie s tým, že sú všetky takéto fotografie a svedectvá falošné. Veď človek ešte vo vesmíre vôbec nebol a aj údajné pristátie Američanov na mesiaci natočili iba v nejakom štúdiu na Zemi.

Dôkazov, že holokaust nie je žiadny výmysel, je obrovské množstvo. Napriek snahe nacistov zahľadiť stopy sa nám fyzicky zachovali aj časti niektorých vyhladzovacích táborov. To bola zvláštna podskupina koncentračných táborov, v ktorých zhromažďovali ľudí s jediným cieľom: čo najúčinnejšie a najrýchlejšie ich hromadne likvidovať.

Nemci sú tradične zdatní byrokrati a nacistický štát a vojenský aparát nebol výnimkou. Máme

množstvo dokumentov k rôznym aspektom holokaustu. „Konečné riešenie židovskej otázky“ musela zaistiť ohromná úradná mašinéria od byrokratov, ktorí zaúčtovali jednotlivé objednávky plynu používaného na zabíjanie ľudí až po ďalších úradníkov, ktorí vybavovali železničné vagóny na prepravu obetí a zostavovali ich cestovné plány.

Máme množstvo svedectiev, nielen od tých, čo holokaust prežili, ale aj od tých, ktorí mali holokaust na svedomí a zúčastnili sa ho na strane vrahov. Vráťane svedectiev takých ľudí, ako bol jeden z hlavných vykonávateľov holokaustu Adolf Eichmann, alebo veliteľ vyhladzovacieho tábora v Osvienčime Rudolf Höß, ktorý stihol pred popravou napísať vlastný životopis.

Máme však aj odposluchy, o čom sa spolu rozprávali nemeckí generáli v anglickom zajatí. Nevedeli, že sú odpočúvaní a hovorili medzi sebou oveľa otvorenejšie a úprimnejšie, ako pri vypočúvaní alebo vo svojich povojnových spomienkach.

Z odposluchov vyplýva, že špičky nemeckej armády o vojnových zločinoch a masovom vraždení vrátane holokaustu Židov dobre vedeli, napriek tomu, že po vojne tvrdili opak. Čím sa okrem iného potvrdzuje aj falošnosť ďalšieho mýtu, že si Wehrmacht, nemecká armáda, zachovala čistý štít, počas vojny iba bojovala za svoju vlasť, o žiadnych zločinoch nevedela a nemala na nich žiadny podiel. Nielen že o nich príslušníci armády vedeli, sami rad vojnových zločinov spáchali.

KYANID A VŠI

Popierači holokaustu prinášajú na podporu svojich tvrdení rad odborné sa tváriacich argumentov a analýz, pri ktorých však pravidelne vysvitá, že odborné neobstoja.

Typickým príkladom je takzvaná Leuchterova správa, ktorú popierači holokaustu vydávajú za jeden z dôkazov, že v Osvienčime k žiadnemu vraždeniu plynom nedochádzalo. Americký „odborník“ Fred A. Leuchter, neoprávnene vydávajúci sa za inžiniera, v nej dospel analýzou vzoriek zo stien

Skupina detí, ktoré sa dočkali oslobodenia koncentračného tábora v Osvienčime. Fotografia vznikla 27. januára 1945. FOTO - TASR

PETER MORVAY
komentátor

plynových komôr k záveru, že neobsahujú dostatok kyanidu na to, aby v týchto komorách mohli byť usmrčovani ľudia. Podľa Leuchtera bol obsah jedu vo vzorkách z plynových komôr menší, ako vo vzorkách z miestností používaných na odvíšivovanie.

Serióznymi odborníkmi však dokázali, že Leuchter odoberal vzorky neodborne a hlavne, že jeho zistenia holokaustu nijako nespochybňujú,

práve naopak. Ľudia sú voči plynu Cyklon B, ktorý sa k plynovým komorám používal na zabíjanie, a voči jeho hlavnej jedovatej zložke kyanidu oveľa menej odolní ako vši a na ich usmrtenie tak stačí oveľa nižšia koncentrácia jedu. Cyklon B tiež nechali pri odvíšivovaní pôsobiť viac ako pol dňa, pri vraždení ľudí však pôsobil iba krátko, takže je logické, že ho bolo menej aj vo vzorkách zo stien.

HITLER TO VEDEL

Úplne presný počet obetí holokaustu naozaj nepoznáme. Ešte horšia je situácia v prípade holokaustu Rómov, ktorému sa venovala oveľa menšia pozornosť aj medzi vedcami a kde navyše v mnohých štátoch chýbajú aj presnejšie údaje aj o veľkosti predvojnovéj rómskej populácie. Tradične udávaný počet približne šiestich miliónov židovských obetí je však potvrdený desiatkami

veľmi podrobného výskumu. Počet obetí rómskeho holokaustu sa najčastejšie odhaduje od 220-tisíc až po pól milióna.

Neudržateľná je aj téza, že Hitler o holokauste nevedel a neniesol zaň zodpovednosť. Hlavným hlásateľom tohto bludu je dnes asi najznámejší popierač holokaustu a Hitlerov obdivovateľ, amatérsky historik David Irving. Ten jednak popiera rozsah vraždenia Židov a aj keď sa v tejto ve-

Pohľad na skupinu oslobodených väzňov z koncentračného tábora v Buchenwalde ukazuje, v akých podmienkach žili. FOTO - TASR/AP

ci obvykle vyhýba jasným stanoviskám, podľa jeho slov malo ísť maximálne o desiatky či stovky tisíc ľudí. A tých vraj zavraždili jeho podriadení bez Hitlerovho vedomia.

Irving je človek, o ktorom anglický súd v roku 2002 konštatoval, že vedome falšuje historické fakty a manipuluje s historickými dokumentmi, aby výsledok zodpovedal jeho ideologickým východiskám.

Svoje argumenty o Hitlerovej neinformovanosti a nevine Irving tiež opiera o veľmi svojráznu interpretáciu alebo o zlý, vedome falošný preklad dobových dokumentov, ktoré v skutočnosti dokazujú presný opak. Čiže to, že Hitler o všetkom vedel a všetko sa to dialo na jeho prianie, naplňalo to jeho dlhodobé plány.

„Irvingovo tvrdenie, že Hitler nevedel alebo nesúhlasil so zásahmi proti Židom, tak očividne spočíva na veľkom množstve historických falzifikácií,“ píše v knihe *Lži o Hitlerovi*. Proces s najväčším popiračom holokaustu (Praha 2011) britský historik Richard J. Evans, ktorý bol tiež jedným z expertov súdneho procesu s Irvingom.

Predstava, že by Hitler o vraždení Židov nevedel, je nereálna aj pre charakter nacistického režimu. Holokaust nebol nejakou marginálnou udalosťou v živote Tretej ríše. Hitler bol Židmi posadnutý, ich likvidáciu považoval za jednu zo svojich najdôležitejších úloh. Zaistenie plynulého priebehu vyvražďovania malo v čase vojny neraz prednosť aj pred zaistením potrieb jednotiek bojujúcich na fronte.

„Mašinéria konečného riešenia a nacistická ríša bolo jedno a to isté, keďže systematické masové vraždenie bolo prítomné v každom detaile nacistického výkonu moci,“ píše britský historik John Keegan knihe *Druhá svetová válka* (Praha 2003).

Nacistický režim bol navyše silne centralizovaný, Hitler si vždy dával pozor, aby sa nič dôležité nerozhodlo bez neho. Svoje postavenie konečného arbitra si zaistil aj tým, že udržoval rivalitu medzi svojimi podriadenými a rôznymi inštitúciami.

Všetci tak nakoniec záviseli od

neho osobne, všetci sa uchádzali o jeho priazeň a zároveň sa snažili poškodiť svojich konkurentov, s ktorými o Vodcovu priazeň súperili. Je ťažké si predstaviť, že by niekto dlhodobo robil niečo za Hitlerových chrbtom, proti jeho vôli a niekto iný by o tom Vodcu s veľkou radosťou neinformoval.

GENOCÍDY A HOLOKAUST

Je pravdou, že holokaust nebol jedinou genocídou. Snaha zlikvidovať na nejakom území celé náboženské či etnické skupiny sa tiahne celými dejinami a výnimkou nie sú ani posledné desaťročia. Stačí si spomenúť na vraždenie Tutsiov v Rwande, moslimských Bosniakov počas

vojny v bývalej Juhoslávii, kresťanov a Jezidov na územiach ovládaných takzvaným Islamským štátom, alebo Rohingov v dnešnej Barme.

Holokaustu v prvej polovici 20. storočia predchádzala séria väčších či menších genocíd. Asi 80-tisíc príslušníkov kmeňov Hererov a Namov neprežilo genocídnu vojnu,

ktorú proti nim viedla v rokoch 1904 až 1907 nemecká koloniálna armáda v dnešnej Namíbii. V prípade Hererov znamenali straty asi 80 percent príslušníkov kmeňa.

Najmenej milión obetí si vyžiadala genocída Arménov v Osmanskej ríši v rokoch 1915-1917. Išlo pritom len o vyvrcholenie desať-

ročia trvajúceho reťazca masových vražd páchaných Osmanskou ríšou nielen na Arménov, ale aj na príslušníkov iných menších náboženských a etnických skupín.

Genocídne rysy mal sovietskymi orgánmi zámerne vyvolaný ukrajinský hladomor v rokoch 1932-1933. Počet jeho obetí historik Timothy Snyder v knihe *Krvavé územie* (Bratislava 2013) odhaduje na asi 3.3 milióny mŕtvych.

Arménska genocída mala svojim charakterom k holokaustu asi najbližšie. Aj vtedy sa štátna moc – celkom úspešne – snažila o fyzickú likvidáciu jedného etnika na celom území, ktoré ovládala.

Holokaust sa však líši aj od genocídy Arménov a je v tom množstve masových vraždení a genocíd stále unikátny. Nielen pre svoj rozsah – čo do počtu obetí a dĺžky svojho trvania.

Holokaust je výnimočný aj fanatickou dôslednosťou a systematickosťou, tou „nemeckou“ precíznosťou a presnosťou, akou nacistický systém pracoval na likvidácii doslova všetkých Židov vo svojom dosahu. Nikdy pred tým a ani potom sa moderný, vyspelý štát tak nezamerával na úplnú fyzickú likvidáciu jednej mnohomiliónovej skupiny ľudí, nevenoval tomu takú sústredenú pozornosť, nepoužil pre tento cieľ všetky možnosti poskytované technickým pokrokom, špičkovou vedou a byrokraciou.

Holokaust je dielo štátu a národa, ktorý bol i vtedy aj v rámci Západu považovaný za jeden z najkultúrnejších. Nešlo o žiadnu africkú diktatúru, voči ktorej by Európania mali pocit nadradenosti.

Tejto hrôzy sa dopustil národ, ktorého vyspelosť obvykle obdivovali a ktorému navyše v jeho diele príslušníci mnohých ďalších európskych národov aktívne pomáhali.

To je zároveň aj jedno z hlavných poučení z holokaustu. Žiadny národ, ani ten najkultúrnejší, nech by nám pripadal akokoľvek civilizovaný, nie je imúnny voči klamstvu, manipulácii a šíreniu nenávisťi, voči tomu, aby mohol byť zneužitý pre tie najhoršie veci.

Hitlera nezastavili až pod Moskvou,
ale už nad Londýnom. Stalin
v tom čase fandil nacistom

Rusi netrpeli a nebojovali jediní

Nemeckí vojaci sledujú sovietsky tank počas spoločnej vojenskej prehliadky v poľskom Brest-Litovsku 22. septembra 1939. FOTO - WIKIPEDIA

Sú ľudia, pre ktorých sa druhá svetová vojna začala až 22. júna 1941 prepadnutím Sovietskeho zväzu. V Európe, Afrike a Atlantiku sa pritom vtedy bojovalo už dva roky a zomierali pri tom aj Slováci.

Sovietsky zväz bol celý tento čas na zlej strane. Navyše vôbec nie je pravda, že jeho neskorší spojenci zohrali len bezvýznamnú úlohu. Druhá svetová vojna neničila iba Sovietov a neboli to iba oni, kto sa pričínili o porážku Hitlera.

ROMAN PATAJ
komentátor

SOVIETI BY TO SAMI NEDOKÁZALI

Cieľom tohto článku nie je spochybňovať mimoriadny podiel ZSSR na porážke nacizmu. Sovietski vojaci a civilisti tvorili najväčšiu časť obetí druhej svetovej vojny v Európe. Ich krajina zároveň utrpela najväčšie materiálne škody, zažila najviac utrpenia i najkrutejšie boje. Zničila tiež najväčší počet nemeckých jednotiek. Nie nadarmo sa napríklad Bitka o Stalingrad stala symbolom celej druhej svetovej vojny.

Spochybňovať by to bola lož aj na-

priek tomu, že za mnohé zo sovietskych obetí nie je zodpovedný iba Hitler, ale aj Stalinove hlúpe a kruté rozhodnutia.

Aj bez nich sú však rovnakou lžou tvrdenia, že jedine Stalinov režim porazil Hitlera, že jedine zásluhy Sovietskeho zväzu mali zásadný vplyv na konečné víťazstvo a príspevok ostatných krajín je v porovnaní s tým bezvýznamný. Naopak, bol obrovský. Len Západ sám by Hitlera neporazil, ale ani osamotený Sovietsky zväz by to nedokázal.

To len komunistická historiogra-

fia o tom pred rokom 1989 desaťročia klamala. Dôsledky známe dodnes. Napríklad v podobe sťažností, že na oslavách SNP nemajú čo robiť vlajky západných spojencov alebo v neúčasti najvyšších ústavných činiteľov na oslavách 75. výročia vylodenia v Normandii.

NEPRIATELIA, ŠOKUJÚCI PRIATELIA, NEPRIATELIA

V noci z 21. na 22. júna 1941 sa nemeckí vojaci po celej dĺžke spoločnej nemecko-sovietskej hranice chystali na inváziu. Platilo to aj o po-

hraničnej rieke Bug pri strategickej dôležitom meste Brest-Litovsk, v ktorom bola veľká pevnosť s početnou posádkou.

Nastúpené jednotky Wehrmachtu z úkrytov sledovali posledný predvojnový vlak s obilím, ktorý z východu smeroval do Nemecka. Len niekoľko hodín po tom, ako prešiel cez most ponad Bug a jeho svetlá zmizli v tme, vyrazili vpred, aby mesto aj pevnosť v ňom dobyli druhýkrát v priebehu necelých dvoch rokov.

Prvýkrát sa im to podarilo v polovici septembra 1939, ale dovtedy poľský Brest-Litovsk vzápätí dobrovoľne odovzdali Červenej armáde, s ktorou predtým ešte uskutočnili spoločnú vojenskú prehliadku.

Ako je to možné? Veď Hitler so Stalinom boli úhlavní nepriatelia. Počas väčšej časti 30. rokov naozaj mali takú rétoriku, ale iba týždeň pred inváziou do Poľska uzavreli pakt Molotov-Ribbentrop, ktorým si rozdelili Poľsko, Stalinovi navyše prihodili Pobaltie a rumunskú Besarábiu a severnú Bukovinu.

Pre komunistické hnutie vo všetkých krajinách, ale v podstate pre celý svet to bol šok. Extrémni ľavičiar dodnes túto cynickú piruetu obhajujú ako geniálny strategický ťah Stalina, ktorým získal čas a nárazníkovú zónu proti Hitlerovi. V jednom z telegramov to presne takto britskému premiérovi vysvetľoval aj Stalin.

Toto vysvetlenie po prvé úplne ignoruje utrpenie miliónov ľudí na územiach, na ktorých komunisti rozptútili politický teror, a po druhé zamlčiava fakt, že Sovietsky zväz sa dva roky správal ako verný spojenec nacistického Nemecka.

Počas nich Hitler obsadil západnú Európu a viedol vojnu s jedinou krajinou, ktorá mu stále vzdorovala – s Veľkou Britániou.

Nemci používali v lietadlách, ktoré bombardovali Londýn, napríklad sovietsky hliník, palivo zo sovietskej ropy ich poháňalo a nemeckí vojaci jedli chlieb zo sovietskeho obilia.

Kým v roku 1939 bola obchodná výmena medzi oboma krajinami 60 miliónov mariek, v nasledujúcom to bolo už 600 miliónov a iba v prvej polovici roka 1941 rekordných 425

miliónov. Zo Sovietskeho zväzu sa tak stal jasne najväčší obchodný partner Hitlera.

Spolupráca bola taká intenzívna, že prenikla aj do všeobecného povedomia sovietskych občanov. Historik Timothy Snyder napríklad v knihe Čierna zem cituje pieseň ukrajinských roľníkov, ktorí si v tom čase spievali:

Ukrajina, úrodná zem,
obilie dáva Nemcom
A sama pritom hladuje.

No nešlo len o vzájomný obchod. Sovietsky zväz cez svoje územie pomáhal Nemecku obchádzať britskú námornú blokádu a obchodovať s dodávateľmi z Ázie.

STALIN HITLEROVI SLEPO VERIL

Pomerne rozšírená teória znie, že Stalin toto všetko robil len preto, aby Hitlera uchlácholil, využil čas na prípravu a zaútočil naňho skôr ako on na Sovietsky zväz, čím by si otvoril cestu k podmaneniu západnej Európy. Vraj to nestihol len o niekoľko dní, maximálne týždňov.

Najznámejším propagátorom myšlienky je ruský publicista Viktor Suvorov, ktorý pred útekem do Veľkej Británie pôsobil v sovietskej vojenskej rozviedke. Je pravda, že konečným cieľom komunistov bolo šíriť svoju ideológiu do sveta, a že vzájomné oslabovanie západných mocností im v tom vyhovovalo, ale historici na Suvorovovo tvrdenie dodnes nenašli žiadny presvedčivý dôkaz. Podľa prevládajúceho názoru Stalin jednoducho Hitlerovi veril, že vojnu nerozpúta.

Na prehľbovaní spojenectva začali v Kremli pracovať okamžite po podpísaní paktu. Molotov napríklad už 31. augusta 1939 v prejave vyhlásil: „Dnes už nie sme protivníkmi – nastal obrat v dejinách Európy, a nielen Európy.“ Hitler 1. septembra, v prvý deň vojny, spokojne reagoval: „Slová z prejavu pána Molotova môžem podpísať, od slova do slova.“

Ohňostroj vzájomnej náklonnosti pokračoval ďalej. Posledný deň októbra 1939, to už Poľsko mesiac neexistovalo, Molotov túto krajinu

v ďalšom prejave označil za neprirodzený rakovinový nádor na mape. Tentoraz ho za to vo svojom denníku pochválil Joseph Goebbels: „Veľmi silne v náš prospech. Povedal všetko, čo sme si mohli želať.“

Sovietsky zväz to otrocky robil až do 22. júna 1941. Stalin trval na tom, že Hitler nezaútočí a svoju časť geopolitického kšeftu dodrží. Nemecký diktátor to však nemal v pláne. Už 31. júla 1940 vydal príkaz na prípravu prvých náčrtov invázie na východ a 18. decembra rozhodol o vypracovaní definitívneho plánu operácie Barbarossa.

Utajiť obrovské prípravy na dovtedy najväčšiu ofenzívu v dejinách nebolo možné. Stalina o nadchádzajúcom prepadnutí preto informovalo množstvo zdrojov. Na jar 1941 mu postupne detailné informácie od svojich rozviedok poslali Winston Churchill, Franklin D. Roosevelt, dokonca čínsky vládca Čankajšek, vlastní špióni a krátko pred útokom aj prví nemeckí zbehovia. Všetky informácie smerovali k júnu ako začiatku útoku.

Churchill doslova prosil, aby ho Stalin vypočul, no ten mu na list ani neodpovedal. Myslel si, že ho len chce vyprovokovať, aby Británia nemusela s Nemeckom bojovať sama.

Známe varovania sú zhrnuté napríklad v knihe historika Johna Lukacsa June 1941. Hitler and Stalin (v češtine Červen 1941. Hitler a Stalin, Praha 2007). Z nej sú aj nasledujúce citáty.

Slávny sovietsky špión Richard Sorge do Moskvy 5. mája písal: „Nemecko v polovici júna zahájí vojnu proti Sovietskemu zväzu.“ 13. júna informácie spresnil: „Opakujem, že deväť armád, 150 divízií začne ofenzívu na úsvite 22. júna.“ Stalin Sorgeho varovanie komentoval urážkou „malý sráč“.

Ešte ostrejšie Stalin 17. júna komentoval zdroje z nemeckého ministerstva letectva, pritom vtedy už boli prípravy na útok neprehliadnuteľné. Prostredníctvom sovietskej tajnej služby Stalinovi 16. júna poslali nasledujúcu depešu: „Všetky prípravy Nemecka na ozbrojenú napaďnutie Sovietskeho zväzu boli do-

Vylodenie v Normandii.

FOTO - TASR

končené; úder sa dá očakávať každú chvíľu. Stalinova reakcia: „Súdruh Merkulov, povedzte tomuto „zdroju“, zo štábu nemeckého letectva job svoju mať. Toto nie je žiadny zdroj, ale dezinformátor.“ (V skutočnosti výborne informovaným zdrojom boli traja vysokopostavení odporcovia nacizmu. Všetkých v roku 1942 popravili.)

O štyri dni Hitler zaútočil a Stalin sa nervovo zrútil. Trvalo niekoľko dní, kým sa pozbieral.

BRITÁNIA SA ODMIELLA DELIŤ

Kým sa toto všetko v priebehu dvoch rokov odohralo, Hitler so Stalinovým súhlasom, hospodárskou a v Poľsku aj vojenskou pomocou

dobyl takmer celú západnú Európu. Dánsko, Nórsko, Belgicko, Holandsko, Luxembursko aj Francúzsko padli rýchlo po sebe.

Bolo veľmi reálne, že ich osud postihne aj Britániu. Zabránili tomu dve veci. Najskôr najslávnejšia porážka v dejinách, keď sa podarilo evakuovať 300-tisíc príslušníkov obklúčeného britského expedičného zboru z pasce pri Dunkirku.

To by však bolo málo. Britom sa totiž podarilo zachrániť ľudí, ale vo Francúzsku prišli o všetku ťažkú výzbroj. Ak by sa Hitler rozhodol preplaviť cez Kanál La Manche, a v lete 1940 tomu všetko nasvedčovalo, britská armáda by mu vzdorovala veľmi oslabená.

No aby si na to Nemci trúfli, po-

trebovali najskôr zničiť britské letectvo. Bez toho by nezískali vzdušnú prevahu potrebnú na neutralizovanie mocného britského námorníctva.

Nasledovala vzdušná bitka, ktorú Churchill okomentoval výrokom, že ešte nikdy v dejinách tak veľa ľudí nevdačilo za tak veľa takej hŕstke. Tou hŕstkou boli stíhači RAE. Necelé tri tisícky ich od júla do konca októbra 1940 dokázali poraziť početnejšie nemecké letectvo.

Za Britov už vtedy okrem ich dominií bojovali aj letci z porazených európskych krajín, najmä Poliaci a stíhači z Československa. Čech Josef František sa napríklad stal 17. zostrelmi jedným z najúspešnejších stíhačov Bitky o Britániu. Poľská 303. perut, v ktorej bojoval, zas bola

najúspešnejšou jednotkou celej bitky.

Keď Hitler pochopil, že víťazstvo vo vzduchu nedosiahne, definitívne padli aj plány na operáciu Seelöwe a sústredil sa na Sovietsky zväz. Ak by Britániu porazil alebo aspoň prinútil uzavrieť mier, nemusel by bojovať na dvoch frontoch, čo sa mu nakoniec stalo osudné. Namiesto toho s ňou bol neustále nútený súperiť v Atlantiku, severnej Afrike a na Blízkom východe.

Rozsah pozemných bojov na Západe nebol do vylodenia v Normandii taký obrovský ako na východnom fronte, ale na Západe viazal jednotky, ktoré by mu pomohli napríklad pod Moskvou.

Bitka pod ňou sa bežne nesprávne označuje za prvú Hitlerovu porážku v tejto vojne. Tú utrpel už nad Londýnom a zásluhu na nej majú aj československí vojaci.

Veľmi dôležitý detail – Hitler po porážke Francúzska ponúkol Británii podobný obchod ako Stalinovi. Ak by mu nechala volné ruky na kontinente, on by jej na oplátku ponechal impérium a oceány. V Londýne boli aj dôležití ľudia naklonení takémuto mieru. Napríklad vplyvný lord Halifax aj uskutočnil prvé diplomatické kontakty. No pobúrený Churchill našťastie presadil svoju vôľu. Pre dejiny Európy to bolo kľúčové politické víťazstvo.

BARBAROSSOU SA TO NESKONČILO

Úloha Británie sa nezmenšila ani po vstupe ZSSR do vojny. Od decembra 1941 sa do nej navyše zapojili aj Spojené štáty. Obe krajiny posielali Stalinovi obrovskú materiálnu pomoc aj za cenu veľkých vlastných strát na mori. V decembri 1941 vďaka tomu pod Moskvou britské tanky tvorili päťtinu obrnených síc neboli také dobré ako sovietske, ale prišli v kritickej chvíli. Neskôr mali Sovieti najväčší záujem o americké nákladné autá, vďaka ktorým dokázali viesť veľké útočné operácie.

Spojenci celkovo dodali Sovietskemu zväzu obrovské množstvo tovaru. Spomedzi potravín napríklad

podľa ruských zdrojov po roku 1989 jeden a pol milióna ton rôznych druhov mäsa. Sovietski vojaci vraj americké mäsové konzervy ironicky volali „druhý front“.

Ešte dôležitejšie boli dodávky surovín. Takmer polovicu spotreby hliníka či medi počas celej vojny ZSSR dostal zo Západu. Odtiaľ pochádzala aj polovica špeciálnej ocele používanej na výrobu tankového panciera atď.

Sovietsky zväz dostal aj 330-tisíc áut. V niektorých jednotkách americké nákladničky tvorili viac ako polovicu techniky. Viac ako desaťtisíc lietadiel či šesťtisíc tankov.

Pre Slovensko je zaujímavé, že zásobovanie SNP Sovieti zabezpečovali dopravnými lietadlami Li-2, čo boli licenčné kópie amerických DC-3 a americkými bombardérmi B-25.

Aj bez otvorenia druhého frontu vo Francúzsku zas na jar 1943 v Tunisku zajali viac nemeckých a talianskych vojakov ako Sovieti krátko predtým v Stalingrade.

Následne sa Briti a Američania vylodili na Sicílii a po chvíli aj v pevninskom Taliansku. Na prvý pohľad to s bojmi na východe nesúvisí, ale k vylodeniu na Sicílii došlo práve počas prebiehajúcej Bitky pri Kursku. Hitler z nej v reakcii odvelil jednu elitnú tankovú divíziu SS do Talianska, kam predtým poslal, respektíve kde nechal iné jednotky z obavách z vylodenia spojencov v Taliansku či južnom Francúzsku. Samozrejme, treba pripomenúť, že boje na východnom fronte boli napriek tomu omnoho masívnejšie.

Západní spojenci okrem toho neustále bojovali s Japonskom a zároveň podnikali strategické nálety na Nemecko. Na ich vrchole v nemeckej protivzdušnej obrane slúžilo až milión ľudí, ktorí opäť chýbali inde. Na druhej strane služba v britskom bombardovacom letectve bola u spojencov najbezpečnejšia. Neprežilo ju 44 percent letcov. Ďalší boli zranení alebo zajatí.

Je to len stručný opis omnoho väčšieho príspevku západných spojencov k víťazstvu v druhej svetovej vojne. Aj z neho je jasné, že nešlo o žiadnu bezvýznamnú epizódu.

Hitler bol zo začiatku veľmi úspešný a Stalin odolal aj proti presile. Ich vodcovstvo je však mýtus, v skutočnosti boli práve oni príčinou problémov svojich armád

Stalin a Hitler neboli geniálni vojvodcovia

Josif Vissarionovič Stalin drží na rukách svoju dcéru Svetlanu Allilujevovú. Stalinova jediná dcéra neskôr odsúdila Stalinov režim a žila v USA a Británii. FOTO - TASR

V roku 2012 sa mnohí Nemci čudovali zoznamu svojich najlepších vojvodcov, ktorý zostavil americký historik Robert M. Citino. Asi ich neprekvapilo, že dvaja generáli z prvej desiatky boli po druhej svetovej vojne odsúdení ako vojnoví zločinci. Niektorým však v top desiatke chýbal Adolf Hitler, ktorého tiež považovali za vynikajúceho vojvodu, ba dokonca za vojenského génia.

Takýto dojem logicky vyvolávali nemecké úspechy z posledných rokov medzivojnového obdobia a z prvých rokov druhej svetovej vojny.

Hitlerova armáda v krátkom čase obsadila Porýnie, Rakúsko, Česko, kus Slovenska, Poľsko, Nórsko, Dánsko, Holandsko, Belgicko, Francúzsko, väčšinu Balkánu, Pobaltsko a veľkú časť západu Sovietskeho zväzu.

ZÁSLUHY

Hitler mal na týchto úspechoch nesporný podiel.

Znovu vyzbrojil Nemecko a umožnil Wehrmacht vybaviť na tú dobu pomerne pokročilou výzbrojou.

Aj keď vojnové skúsenosti zbieral iba ako frontový vojak a samoštúdiom, chápal niektoré veci lepšie, ako ne jeden vysoký dôstojník francúzskej či britskej armády.

Rozpoznal význam tankových vojsk a strmhlavých bombardérov Junkers Ju 87 Stuka.

Sám sa zasadil o to, aby mali nemecké tanky výkonnejšie delá s dlhšou hlavňou.

Rozpoznal strach demokratických vlád a hlavne voličov Francúzska a Nemecka z novej vojny a agresívnou zahraničnou politikou bez boja k ríši pripojil Rakúsko a Česko.

Napriek odporu väčšiny armádného velenia prijal nápad na útok na Francúzsko cez Ardeny, ktorý protivníka úplne prekvapil.

Mal tiež pomerne šťastnú roku pri výbere veliteľov nemeckej armády.

DIKTÁTOR, NIE VOJVODCA

Napriek nesporným schopnostiam a charizme však Hitlera ne-

PETER MORVAY
komentátor

Hitler s Evou Braunovou.

FOTO - TASR

možno považovať za dobrého vojvodu. Ak by ním aj bol, vojvodu v ňom potlačil autoritársky politik uprednostňujúci vždy udržanie si vlastnej moci a zaslepený fanatik, ktorý sa snaží realitu podriaďiť svojim prekonceptciám.

Na začiatku vojny veľmi riskoval a aj vďaka schopnosti rozpoznať slabiny druhých mu to vychádzalo. Časom však toto prestalo stačiť.

„Nikdy Führerovi neodporujte. Nikdy mu nepripomínajte, že si v minulosti o niečom prípadne myslel niečo iné. Nikdy mu nehovorte, že vývoj udalostí potvrdili váš názor a nie ten jeho. Nikdy mu nepodávajte hlásenie o stratách – musíme šetriť jeho nervy,“ cituje britský historik John Keegan v knihe Druhá svetová válka (Praha 2003) radu Hitlerovho blízkeho spolupracovníka a náčelníka vrchného velenia Wehrmachtu poľného maršála Wilhelma Keitelera zo septembra 1942.

Adresátom týchto slov bol nový náčelník štábu pozemnej armády Kurt Zeitzler. Jeho predchodca bol vyhodený práve preto, lebo sa nesprával podľa Keitelovej rady a hovoril Hitlerovi veci, ktoré mu neboli príjemné.

Porážka nacistov mala veľa príčin, Hitlerove osobné vlastnosti aj povaha ním utváraného nacistického systému v tom však zohrala významnú úlohu. Hitlerove počítačné úspechy, dosiahnuté často napriek radám svojho okolia, sa nakoniec ukázali ako kontraproduktívne. Nemeckého vodcu presvedčili o tom, že je neomylný génius, muž prozreteľnosti, ktorý sa nemá prečo báť s inými. Strach o udržanie si vlastnej moci ho tiež nútil k tomu, aby sa namiesto delegovania právomocí snažil o čo najviac veciach rozhodovať sám.

„Nikto nemôže detailne riadiť ťaženia tak početné a rozsiahle, ako sa o to pokúšal on... nemal fakty, na základe ktorých by došiel k rozumným rozhodnutiam, ani čas urobiť rozhodnutia dostatočne rýchlo,“ píše historik John Strawson v knihe Hitler jako vojvůdce (Brno 2004).

Typická Hitlerova póza. FOTO - ČTK

CHYBY, LODE A PONORKY

V nacistickom systéme však nebolo možné vodcové rozhodnutia spochybňovať, aj keď boli čoraz zjavnejšie mimo realitu a spôsobovali nemeckej armáde len zbytočné straty. A také postupom času len pribúdali.

Mnohé z týchto chybných rozhodnutí pritom boli motivované najmä jeho rasovou ideológiou, presvedčením o nadradenosti Nemcov, vierou, že sa všetko dá vyriešiť silou alebo ich Hitler jednoducho bral ako vec prestíže.

Typickým príkladom bolo obetovanie 6. armády generála Friedricha Paulusa, ktorej zakázal včas ustúpiť od Stalingradu.

„Hitler si nevážil to, čo by si mal veliteľ ceniť nadovšetko – svojich

vlastných vojakov,“ píše Strawson. Hitler tiež veril v nové revolučné zbrane a postupy a podporoval ich zavádzanie, čo nemeckej armáde neraz prospelo. Na druhej strane trpel obvyklou megalomániou diktátorov a vnucoval Nemecku projekty, ktoré boli iba mrhaním prostriedkov.

Trval napríklad na výstavbe silného hladinového loďstva, aj keď bolo jasné, že sa nikdy nevyrovná britskému a investície do neho sa pravdepodobne nevyplatia.

Naopak dlho zanedbával stavbu ponoriek, ktoré sa nakoniec ukázali byť jednou z najúčinnejších nemeckých zbraní. Našťastie ich vďaka zameškanému vývoju a výrobe Nemecko nikdy nemalo dost, nikdy ich naraz nedokázalo nasadiť viac, ako

Stalinov zidealizovaný obraz. FOTO - ČTK

niekoľko desiatok. Tie síce spojencom narobili veľké škody, nikdy sa však ani nepriblížili k tomu, aby prerušili zásobovacie trasy cez Atlantik.

STALIN A JEHO OMYLY

Stalin sám sebe pridelil hodnosť generalissima a tiež rád zasahoval do velenia vojenských operácií. Ako vojvodu však bol ešte horší než Hitler.

Bol mnohonásobnou hlavnou príčinou sovietskych porážok vo fínsko-sovietskej vojne a aj porážok, ktoré Sovieti utrpeli najmä na začiatku druhej svetovej vojny.

Bol hlavným strojcom rozsiahlych personálnych čistiek, ktoré v desaťročí pred vojnou zlikvidovali významnú časť skúsenejších, schop-

nejších a tiež pokrokovejšie uvažujúcich dôstojníkov Červenej armády. Armádu tým nielen oslabil, ale aj zabránil jej modernizácii. Kým likvidoval schopnejších veliteľov, ktorých sa obával, obklopil sa starými vernými druhmi z čias občianskej vojny, ako boli Kliment Vorosilov a Semion Buďonnyj. Tí zastávali až do nemeckého útoku vysoké funkcie a sabotovali modernizáciu armády napriek tomu, že už v minulosti opakovane dokázali svoju neschopnosť. Situácia sa čiastočne zmenila až po trápnych porážkach od oveľa slabších Fínov.

Stalin bol tiež tým, kto napriek všetkým dôkazom do poslednej chvíle odmietal uveriť, že ho Hitler napadne a umožnil tým zničenie veľkej časti Červenej armády už v úvode bojov. Vojnu s nacistickým Nemeckom síce očakával, bol však presvedčený, že príde až neskôr, po porážke Veľkej Británie. Očakával, že sa nacisti a západné demokracie navzájom oslabia natoľko, aby potom neboli vážnym protivníkom Sovietskeho zväzu, píše historik Jean Lopez a Lasha Otkhmezuri v knihe Mýty druhej svetovej války (Praha 2017).

Sovietsky zväz napokon nezachránil a nedoviedol k víťazstvu jeho generalissima, ale najviac zo všetkého výdrž jeho obyvateľov a ich schopnosť znášať neuveriteľné útrapy. Plus samozrejme prírodné podmienky a nevyčerpatelné ľudské a nerastné zdroje, ktoré aj Hitler podcenil. A v neposlednej rade brutálny teror oboch strán. Sovietske vedenie pomocou teroru nútilo vlastné obyvateľstvo bojovať s nepriateľom do posledného dychu a nacisti vlastným terorom sovietske obyvateľstvo odrádzali od toho, aby v nich videlo lepšiu alternatívu stalinského režimu.

A POTOM JE TU CHURCHILL

Zlyhania Hitlera a Stalina ako vojvodcov vyplývali z ich osobných vlastností a obmedzení, ale aj charakteru režimu, ktorý vytvorili. Vynikne to najmä, ak porovnáme vojvodcovské kvality a najmä výsledky Hitlera a Stalina so schopnosťami Hitlerovho najurputnejšieho protiv-

níka a Stalinovho nedobrovoľného spojenca Winstona Churchilla.

Churchill mal oveľa rôznorodejšie vojenské skúsenosti ako Hitler, nehovoriac o Stalinovi. Slúžil v britskej koloniálnej armáde, bol vojnovým spravodajcom aj zajatcom. Za prvej svetovej vojny bol spočiatku Prvým lordom admirality, čiže ministrom vojnového námorníctva a zaslúžil sa o jeho modernizáciu. Po fiasku vylodenia v Gallipoli, ktoré presadzoval, musel túto funkciu opustiť. Krátko na to dobrovoľne narukoval do zákopov.

Chruščill vždy vojakom rád zasahoval do ich remesla, obľuboval netradičné riešenia a mal množstvo nápadov, ako vojnu vyhrať. Niektoré sa osvedčili. Zaslúžil sa napríklad o to, že britská armáda bola pri vylodení v Normandii vybavená rôznymi špeciálnymi zbraňami, ako boli napríklad odminovacie tanky. Prispel tým k tomu, že straty Britov boli pri vylodení oveľa nižšie, ako straty Američanov, ktorí tieto stroje odmietli.

Mnohé Churchillove nápady však neskončili zle jednoducho preto, lebo sa ich nikdy ani nepokúsili realizovať. Churchill bol demokratický politik a aj keď mal ako vojnový premiér mimoriadne právomoci, nikdy nefungoval ako diktátor podľa vzoru Hitlera a Stalina. Nikdy nemohol jednoducho nariadiť, aby sa jeho nápady realizovali bez ohľadu na čokoľvek iné a ani jeho podriadení slepo nevykonávali Churchillove príkazy. Vždy musel brať ohľad na názory svojich poradcov, ďalších členov vlády a armádnych veliteľov. Jeho nápady vždy prešli sietom množstva ďalších ľudí. Britský systém velenia bol tiež decentralizovanejší a nemuselo sa tak často v krízových situáciách čakať na rozhodnutie jediného človeka.

V končenom dôsledku bol britský systém riadenia vojny oveľa efektívnejší, ako ten Hitlerov či Stalinov. Na prvý pohľad sa často zdá, že sú diktátorské systémy efektívnejšie, najmä, ak má diktátor spočiatku aj zopár dobrých nápadov a rozhoduje sa rýchlo. Druhá svetová vojna je však napokon tiež dôkazom, že dlhodobé demokratické systémy fungujú lepšie a aj účinnejšie.

Nacisti zamestnali milióny ľudí,
ale iba pre potreby vojny
a za cenu obrovských dlhov

Hitler nevybudoval hospodársky zázrak

Mýtus o Hitlerovom hospodárskom zázraku môže mať rôzne podoby. Od bezhraničného obdivu ku všetkému, čo napáchal (zbavil nás Židov a ešte aj postavil ekonomiku na nohy) po uznanie s výhradou (je hrozné, že zabíjal Židov, ale nedá sa mu uprieť, že ekonomiku postavil na nohy).

Pravda je taká, že zločiny nacistov a ich domnelé hospodárske úspechy veľmi úzko súviseli. Poradie je také, že hitlerovci najskôr celé hospodárstvo podriadili budúcemu páchaniu zločinov a keď sa im to podarilo, museli páchať nové zločiny, aby takto nastavené hospodárstvo udržali pri živote.

MÁLO NEZAMESTNANÝCH, ALE OBROVSKÝ DLH

Je všeobecne známe, že Hitler sa dostal k moci aj vďaka veľkej hospodárskej kríze. V roku 1932 bolo na jej vrchole v Nemecku až 5,6 milióna nezamestnaných, už v nasledujúcom roku získali moc nacisti a v roku 1939 bolo v celej krajine už iba 300-tisíc ľudí bez práce.

Nečudo, že pri pohľade na tieto čísla sa dá ľahko uveriť tomu, že Hitler naozaj bol ekonomický génius. Lenže nebol.

Ďalšie dáta sú omnoho horšie. V roku 1928 – teda ešte pred prepuknutím celosvetovej krízy - boli ročné príjmy nemeckého rozpočtu 10 miliárd mariek a výdavky 12 miliárd. Nemecká vláda teda minula o dve miliardy mariek viac, ako zarobila.

Z dnešného pohľadu je to veľký deficit. No takmer mizivý v porovnaní s tým, čo predviedol Hitler v roku 1939. Do rozpočtu vtedy prišlo 15 miliárd mariek, ale vláda minula vyše 30 miliárd. To je už deficit, aký žiadna ekonomika nemôže dlhodobo zvládnuť.

Ešte iný údaj: v roku 1939 dosiahol celkový vládny dlh 40 miliárd vtedajších mariek.

Bežní Nemci síce dostali prácu, ale ich životná úroveň nerástla ani zďaleka tak rýchlo ako miera zamestnanosti. Prejavilo sa to napríklad na spotrebe potravín, ako sú biely chlieb, mäso, slanina, mlieko,

ROMAN PATAJ
komentátor

vajcia, cukor či pivo. To všetko si Nemci mohli dopriať menej ako v roku 1927. Stúpila však spotreba ražného chleba, syra a zemiakov.

POVOLANIE VOJAK

Kam sa podeli všetci nezamestnaní? Najmä do armády a továrni na výrobu zbraní.

Keď Nemecko prepadlo Sovietsky zväz, na fronte malo takmer štyri milióny vojakov. Pre nich Hitler prácu nemusel zháňať, ich prácou bolo dobýjať cudzie krajiny.

Najväčšej vojne v dejinách musel podriaďiť celé hospodárstvo. Tanky, lietadlá, lode, pušky, uniformy či muníciu pre milióny mužov nevyrobíte v jednej ani dvoch továrňach. Do ich výroby musíte nejakým spôsobom zatahnuť takmer celú krajinu.

Priamo v zbrojárskom priemysle v roku 1939 pracovalo až 22 percent pracovnej sily. Podiel tohto priemyslu na celkovom HDP bol dokonca až 33 percent. Na porovnanie, keď získal Hitler moc, boli to iba tri percentá. V Sovietskom zväze v roku 1990 necelých 13 percent. V minulom roku to podľa údajov Svetovej banky v Spojených štátoch bolo 3,4 percenta, v Rusku 3,9, v Číne 1,9 a na Slovensku 1,2.

Hitlerovi sa pripisuje veľká zásluha na vybudovaní diaľnic. Do roku 1941 sa podarilo postaviť 3800 kilometrov, čo bola polovica z plánovanej dĺžky. No z hľadiska zamestnanosti zďaleka nemali až taký význam ako výroba zbraní. Nikdy na nich ani v čase najintenzívnejšej výstavby nepracovalo viac ako 120-tisíc ľudí.

Menšia časť nezamestnaných si našla prácu vďaka antisemitským opatreniam, ktoré Židom vzali živobytie. Ich miesta obsadili aj tí, čo dovtedy nemuseli mať prácu alebo tí, čo ju mali, ale takto získali lukratívnejšie živobytie a ich pôvod-

né prevzali bývalí nezamestnaní.

Ďalším dôvodom prudkého poklesu bola snaha, aby ženy zostávali doma a starali sa o dokonalé nemecké rodiny, kým muži mali pracovať aj za ne. Samozrejme, s postupujúcou vojnou a nedostatkom mužov si už Hitler takýto luxus nemohol dovoliť.

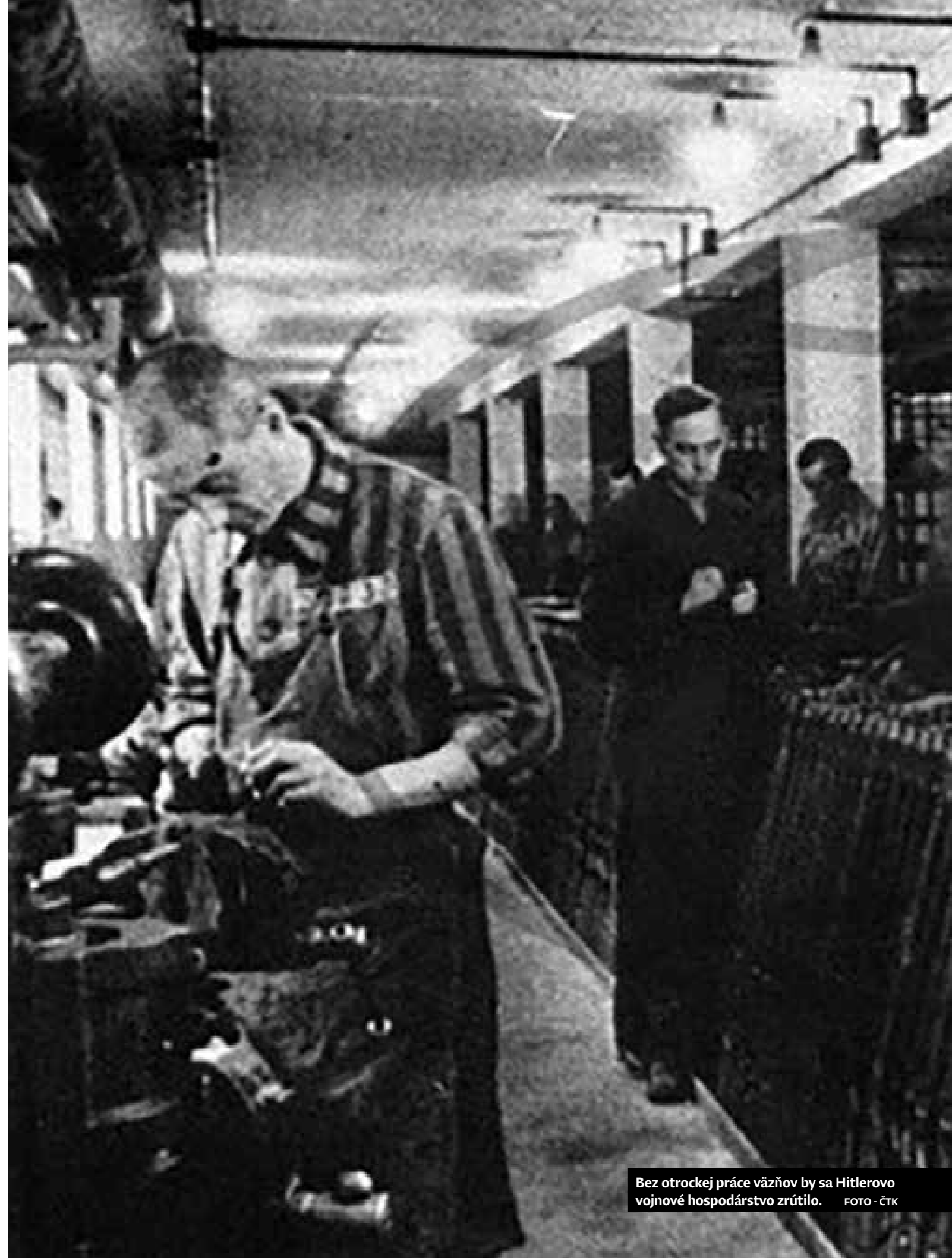
AKO TO CELÉ ZAPLATÍ? UKRADNÚŤ CUDZIE ZLATO

Už vieme, že Nemecko produkovalo obrovské deficity, aby sa mohlo vyzbrojiť. Ako však malo platiť neutrálnym krajinám za dovážané suroviny, keď sa jeho vlastné devízové a zlaté rezervy pri takto nastavenom hospodárstve rýchlo scvrkli a nemeckú marku obchodní partneri odmietali akceptovať?

Hitler musel peniaze ukradnúť v krajinách, ktoré si podmanil bez boja alebo ich dobyl na začiatku vojny. Výnimkou neboli ani československé zlaté rezervy, ale začalo sa to v Rakúsku. Počas anšlusu (pripojenie Rakúska k Nemecku na jar 1938) mala Viedeň 100 ton zlata, ktoré Nemci veľmi potrebovali, pretože ich zlaté rezervy v tom čase boli štvornásobne menšie. Okrem toho od rakúskych Židov žiadali, aby odovzdali 14 ton svojho súkromného zlata.

Podobne to prebiehalo všade a všade sa napadnuté krajiny snažili s predstihom svoje zlato ukryť do bezpečia. Desiatky ton zlata si Hitler privlastnil aj v Prahe. Podľa autora knihy Chasing Gold Georgea M. Tabera takto ukradol zlato, ktoré by malo dnes hodnotu vyše 20 miliárd dolárov.

Je jasné, že takto hospodársky zázrak nevyzerá. Drancovanie a okrádanie cudzích štátov aj vlastných občanov nie je nič, čo by si zaslúžilo obdiv. Hitler to navyše robil pre to, aby mohol viesť vojnu, ktorej výsledkom bolo 50 miliónov mŕtvych.

Bez otrockej práce väzňov by sa Hitlerovo vojnové hospodárstvo zrútilo. FOTO - ČTK

Symbolom nacistickej armády sú dodnes slávne tanky Tiger či Panther, nie je však pravda, že Nemci mali veľkú technickú prevahu

Hitler mal málo tigrov, ale priveľa koní

Nemecký tank v Moskve. FOTO: ČTK

Kde máte kone?" opýtal sa začudovane 6. júna 1944 zajatý nemecký vojak Gustav Winter amerických strážní na pláži Omaha preplnenej technikou, o ktorej dovtedy ani netušil, že vôbec existuje. „Američania sa tomu iba zasmiali a dali mi cigaretu.“

Nebol sám. Aj Marten Eineg slúžiaci na normandskej pláži Gold, na ktorej sa pre zmenu vylodili Briti, si na podivnú armádu bez koní spomínal aj po rokoch: „Dnes to môže

ROMAN PATAJ
komentátor

znieť bizarne, ale veľmi na nás zapôsobilo, že spojenci nepotrebovali žiadne kone... pretože nemecká armáda využívala kone na transport vo veľkej miere až do konca vojny... každá nemecká jednotka mala vlastné stajne a veterinára, a tu boli Angličania bez čohokoľvek z toho. Pre nás to symbolizovalo možnosti spojencov.“

Skúsenosti radových nemeckých vojakov spochybňujú tradičnú predstavu o nemeckej armáde ako

ultramodernej sile s nezničiteľnými tankmi tiger, ktorá valcovala nepriateľov vďaka svojej technickej nadradenosti.

Dodnes ju pomáhajú udržiavať propagandistické materiály, ktoré o sebe nacisti počas vojny starostlivo zbierali. Internet je plný videí s usmievavými a sebavedomými blondatými tankistami, historické sekcie knihkupectiev zaplnené literatúrou o pomaly každej divízii SS. Veľkú časť týchto fotografií a kame-

rových záznamov pritom zaznamenali práve profesionálni Hitlerovi propagandisti, aby vytvorili obraz o neporaziteľnej armáde. Dnes vieme, že nakoniec bola porazená.

Nemecká armáda mala mnohých skvelých dôstojníkov, jej vojaci boli výborne vycvičení a ich technika veľmi vyspelá, ale spojenecká väčšinou nebola o nič horšia a často bola dokonca lepšia. Spojenci síce mali početnú prevahu, ale nevyhrali iba vďaka nej.

HITLEROVI POMOHLA PREKVAPENIE

Hoci je to veľmi cynické, keďže sa bavíme o zabíjaní ľudí, faktom je, že Nemecko malo skvelých generálov a výnimočných vojakov. Vo všeobecnom povedomí je zapísaných viac Hitlerových dôstojníkov ako spojeneckých. Nemci mali aj najúspešnejšie letecké esá všetkých čias či najväčšie tankové esá všetkých čias.

Najslávnejší nemeckí piloti zostrelili vyše 200, dokonca vyše 300 lietadiel, kým najúspešnejší spojenecký (Ivan Kožedub) 62. Aj takéto porovnanie prispieva k legende o neporaziteľnej armáde. Konkrétne pri letoch však za veľké rozdiely môže aj zvyk spojencov, že svojich najlepších pilotov po čase z bojov stiahli, kým niektoré nemecké esá slúžili takmer non-stop celú vojnu.

Počiatkové úspechy na zemi a nasledujúce dlhé roky obranných bojov majú tiež vysvetlenie. Pri prepadaní Poľska, západnej Európy aj Sovietskeho zväzu zohralo veľkú úlohu prevapenie nepripravených protivníkov, ktoré Hitlerovi umožnilo rýchle víťazstvá a relatívne jednoduché obsadenie obrovských území. Nacisti potom dobyté krajiny bránili plne pripravení. Aj preto ich oslobodenie trvalo omnoho dlhšie.

MAČKOVITÉ ŠELMY SA UČIA NA VÝCHODE

Je pravda, že Nemecko malo niektoré výnimočné zbrane, no nie je to tak, že by vo všeobecnosti boli zázračné.

Poľsko je samostatná kapitola. Jeho ozbrojené sily boli v porovnaní s nemeckými naozaj zastarané. No

už na jar 1940 Nemci vo Francúzsku čelili armáde, ktorej tanky a zbrane všeobecne boli porovnateľne dobré ako nemecké, v niektorých prípadoch aj lepšie.

Na mnohých miestach tankisti oboch strán proti sebe zviadli bitky, ktoré Nemci dodatočne porovnávali s urputnosťou bojov v Sovietskom zväze.

Príčina, pre ktorú z nich Wehrmacht nakoniec vyšiel víťazne, nespočívala v technickej prevaha či väčšej odvahe, ale v prevapení a zlej taktike Francúzov. Tá vychádzala z toho, že kým oni sa pripravovali na vojnu v štýle rokov 1914 až 1918, nemeckí generáli mali celkom iné predstavy a aj ich dokázali uskutočniť. Respektíve, Francúzi vojnu nechceli, chystali sa iba na obranu, a preto nedokázali využiť svoje zbrane tak dobre, ako by ich využili Nemci, keby ich na začiatku vojny mali.

Ešte väčšie problémy čakali Nemcov v Sovietskom zväze. Rýchlo zistili, že ich tanky boli horšie pancierované a celkovo slabšie ako najnovšie sovietske. Opäť nad nimi víťazili aj vďaka tomu, že Sovieti svoju techniku nasadzovali zle.

Mimochodom, veľkú časť nemeckých tankov nasadených v západnej Európe aj na začiatku ťaženia proti ZSSR tvorili stroje zabraté československej armáde.

Ešte väčšie problémy čakali Nemcov v Sovietskom zväze. Rýchlo zistili, že ich tanky boli horšie pancierované a celkovo slabšie ako sovietske. Opäť nad nimi víťazili aj vďaka tomu, že Sovieti svoju techniku nasadzovali zle. Jeden z najslávnejších Hitlerových tankov – Panther – bol inšpirovaný sovietskym T-34.

O výkonoch nemeckých tankistov kolujú legendy. Jednou z nich je súboj v takzvanom Barkmannovom kúte. Je to príbeh o stretnutí Ernsta Barkmanna so 14 americkými tank-

mi počas bojov v Normandii, z ktorých podľa nemeckých zdrojov deväť zničil. No po vojne sa toto číslo nepodarilo potvrdiť.

Nemci sa postupom vojny čoraz viac spoliehali na ťažké tanky (Tiger, Panther, Königstiger), proti ktorým Spojenci s výnimkou sovietskych ťažkých tankov nemali čo postaviť.

Nemecká armáda si však veľmi nepomohla. Výroba ťažkej techniky odčerpávala veľké zdroje a nedokázala ich vyrobiť veľa.

Spojenci mali inú filozofiu. Vyrábali obrovské počty ľahšej a jednoduššej techniky, ktorá mala nepriateľa prekonať už len svojím množstvom. Kým za celú vojnu vzniklo len niečo vyše 1300 tigrov (o čosi ľahších pantherov vzniklo približne 6-tisíc), Sovieti za ten čas vyrobili vyše 50-tisíc stredných tankov T-34 a Američania necelých 50-tisíc Shermannov. Ani jeden sa osamote ne Tigrovi nevyrovnal, ale početná prevaha sa musela prejavovať.

Podľa povojnových prepočtov síce jeden Tiger do svojho zničenia v priemere zneškodnil 11 spojeneckých tankov, ale zjavne to nestačilo. Navyše sa často kazil a mnoho ich museli posádky opustiť. Aj so zarataním takýchto strát bol výsledný pomer len niečo 5 ku 1.

Hitlerovi nepomohli ani zbrane nacistickou propagandou označované za zázračné. Strely V1 a najmä V2 síce znamenali obrovských technický pokrok, ale pomer ich prínosu a nákladov bol veľmi nevýhodný. Oveľa viac úžitku priniesli nemeckí raketoví vedci po vojne pri dobýjaní vesmíru Američanom.

Nemci na konci vojny nasadili aj najvýkonnejšie lietadlá svojej doby. Ako prví totiž dokázali v boji použiť prúdové lietadlá. No tým pre zmenu ublížil Hitler, lebo sa dlho nevedel rozhodnúť, či z nich chce mať stíhačky alebo bombardéry, čo spomalilo ich vývoj a nakoniec ich aj tak bolo príliš málo.

Z nemeckého pokroku vo vývoji lietadiel zas po vojne ťažili Sovieti. Do ZSSR odviekli nemeckých konštruktérov, ktorí pomohli napríklad pri vývoji slávnej stíhačky MiG-15.

Ako vznikla legenda
o poľských kamikadze

Poliaci nechceli nemecké tanky rozsekať šablami

Legenda vraví, že Poliaci v septembri 1939 zo zúfalstva proti nepriateľskému tankom úmyselne posielali jazdcov so šablami a s kopijami. Poľsko naozaj bolo v beznádejnej situácii, ale nebojovali zaň hlupáci, čo si mysleli, že s nabrúsenou ocelou rozsekajú pancier.

Podľa alternatívnej podoby príbehu poľskí vojaci verili, že nemecké obrnené boli z preglejky. Vďaka tomu vraj mali nabráť odvalu na takýto samovražedný čin. Ani toto nie je pravda.

Mýtus napriek tomu úspešne prežíva ďalej. Poľské veľvyslanectvo vo Washingtone dokonca v roku 2017 protestovalo proti nevinnej televíznej šou CNBC Šialené peniaze (Mad Money), počas ktorej moderátor neúspešne pokus o podnikanie istého obchodu prirovnal práve k útoku poľskej jazdy proti nemeckým tankom.

ROMAN
PATAJ
komentátor

S dôvetkom, že ani ten nedopadol dobre. Ambasáda prirovnanie označila za „zbytočné, nepresné a necitlivé“, vďaka čomu si prípad všimli aj vážene noviny Foreign Policy, ktoré o ňom informovali.

JAZDCOV BOLO 70-TISÍC

Poľskí jazdci sa počas vojny s nemeckými tankmi naozaj nie raz stretli. No nie preto, aby ich huláni (označenie ľahkej jazdy) rozsekali alebo prepichli kopijami. Skutočné vysvetlenie je omnoho racionálnejšie.

Poľsko pred vojnou zaostávalo nielen v budovaní obrnených jednotiek, ale aj v motorizácii armády. Úlohou jazdeckých plukov, v ktorých slúžilo až 70-tisíc vojakov, však nebolo bojovať s nepriateľskými obrnenými šablami. Pri nedostatku nákladných áut, ktoré by rýchlo prepravovali pešiakov na bojisko, mali slúžiť ako po-

hyblivé jednotky, ktoré by velenie nasadzovalo podľa potreby flexibilnejšie ako obyčajných pešiakov, ktorí sa presúvali iba po svojich.

Huláni sa síce cvičili aj v tradičnom spôsobe boja jazdeckých jednotiek, ktorým je útok na šable proti nepriateľskej pechote, ale ich plánované nasadenie v 20. storočí vyzeralo inak. Na koňoch mali prísť čo najbližšie k bojisku, tam z nich zosadnúť, nechať ich na čo najbezpečnejšom mieste a ďalej už mali bojovať ako bežní pešiaci. Samozrejme, s podporou ťažších zbraní, pretože súčasťou jazdeckých brigád boli aj jednotky vyzbrojené húfnicami či protitankovými kanónmi.

STALO SA TO PRI MESTE CHOJNICA

Legenda o poľských kamikadze pravdepodobne vznikla hneď v prvý deň vojny pri meste Chojnica. V sep-

tembri 1939 boli poľsko-nemecké hranice úplne inde ako v súčasnosti. Kým dnes od nich Chojnica leží 150 kilometrov ďaleko, vtedy bola hneď v ich blízkosti. Ležala v takzvanom Pomoranskom koridore, ktorý oddeľoval Východné Prusko od Nemecka a Poľsku zároveň otvoril prístup k Baltskému moru.

Tento pás územia bol celkom prirodzene okamžitým cieľom útoku, aby sa obe časti Nemecka bez priameho pozemného spojenia čo najskôr spojili.

Chojnica ležala na dôležitej železničnej trati. Východne od nej je dedinka Krojanty, ktorej hlavná cesta sa na počesť bitky z 1. septembra 1939 volá Ulica 18. hulánskeho pluku. Bola to práve táto jednotka, ktorá pri Krojantoch narazila na predvoj nemeckej 20. motorizovanej divízie.

Tvorili ho pešiaci bez podpory ťažšej techniky, čo jazdci – do útoku ich

vyrazilo 250 – využili a nechránenú pechotu zmasakrovali rýchlym útokom z chrbtov koní. Situácia sa však rýchlo otočila, keď na bojisko dorazili nemecké obrnené prieskumné vozidlá. Tie pre zmenu zmasakrovali hulánov, z ktorých polovica padla.

PROPAGANDA SA POSTARALA O ZVÝŠOK

Ako prví o bitke pravdepodobne informovali talianski novinári, ktorých na druhý deň na bojisko prinesli Nemci, aby im ukázali následky stretnutia poľskej jazdy s Wehrmachtom. Keď Taliani na miesto prišli, našli tam ešte telá mŕtvych Poliakov. Videli však aj nemecké tanky, ktoré ku Krojantom dorazili až po bitke. Výsledkom bol článok jedného z Talianov oslavujúci hrdinstvo poľských jazdcov, ktorí zomreli v márnom boji s tankmi.

Kým vyznenie textu talianskeho

Poľská jazda v roku 1939.

FOTO - WIKIPEDIA

novinára bolo pozitívne, jeho nemeckí kolegovia k téme pristúpili opačne. Propagandistický časopis Die Wehrmacht 13. septembra o boji informoval s tým, že Poliaci podcenili silu nemeckých zbraní. V tomto texte bola aj zmienka o tom, že za to môže presvedčanie dôstojníkov o tankoch z preglejky.

Hoci bola táto bitka na pomery druhej svetovej vojny iba drobnou šarvátkou, desaťročia slúžila ako dôkaz bezmocnosti poľskej armády. Po vojne ho dokonca používala sovietska propaganda ako dôkaz neschopnosti varšavskej vlády.

Útok jazdcov pri Krojantoch z 1. septembra sa však napriek stratám skončil ich taktickým víťazstvom. Nemci sa na tomto mieste museli neplánovane zastaviť, vďaka čomu sa podarilo ustúpiť iným poľským jednotkám.

Spojenci sa často hádali a nedôverovali si,
ale Západ Stalina nechcel podvieť
ani pri otvorení druhého frontu

Churchill sa s Hitlerom nespojil, na rozdiel od Stalina

Americkí vojaci sa blížia pobrežiu. V prednej časti člnu bola
sklopná rampa, po ktorej o chvíľu vybehnú na breh. FOTO - TASR

Winston Churchill a jeho gesto, ktorým počas vojny povzbudzoval Britov.

FOTO - TASR

Tu v Moskve máme dojem, že Churchill sa upína na možnosť sovietskej porážky, aby sa potom mohol spolieť na náš úkor s Nemeckom," napísal Stalin 24. októbra 1942 v čase vrcholiacej bitky o Stalingrad svojmu veľvyslancovi v Londýne.

Bolo to obdobie veľkého napätia medzi Sovietskym zväzom na jednej strane a Spojenými štátmi a najmä Veľkou Britániou na druhej.

Po sérii porážok boli sily spojencov napnuté na prasknutie a všetci hasili najmä vlastné problémy. Zúfalý Stalin preto opäť podliehal presvedčeniu, že ho západní spojenci obetovali.

Veľvyslanec Ivan Majskij však Stalinovi obratom odpovedal, že porážka ZSSR by znamenala aj pád britského impéria a „akákoľvek dohoda s Hitlerom by bola neprijateľná pre britskú verejnosť a obzvlášť pre Churchilla s jeho zúrivou protinemeckými postojmi“.

Mal pravdu Stalin alebo Majskij? A oddaľovali západní spojenci vylodenie vo Francúzsku, aby nechali Sovietov vykrvárať?

Britský premiér Winston Churchill bol naozaj presvedčený antikomunista, lenže neexistuje žiadny dôkaz, že by uvažoval spôsobom, z akého ho upodozrieval Stalin. Dostupné dokumenty nasvedčujú, že myslel smrteľne vážne svoju slávnu vetu, v ktorej zhrnul, prečo so Stalinom spolupracoval: „Keby Hitler prepadol peklo, prinajmenšom by som sa v Dolnej snemovni pochvalne zmienil o diablovi.“

Stalin bol tyran, masový vrah, paranoik a klamár, no aj jeho nedôvera voči Západu mala racionálny základ, a dá sa aj dnes pochopiť. Dvojica Churchill a americký prezident Franklin D. Roosevelt ho opakovane zavádzala o svojich plánoch s otvorením druhého frontu vo Francúzsku, ktorý jediný bol v očiach sovietskeho vládcu účinnou pomocou, lebo by prinútil Hitlera stiahnuť státisíce vojakov zo Sovietskeho zväzu na iné bojiská. Spojenci naozaj nedodrжали niekoľko termínov, ktoré viac či menej uvážene spomenuli. To Stalina utvrdilo, že s ním nehrajú čistú hru.

ROMAN PATAJ
komentátor

Veľká trojka, ako sa Stalinovi, Churchillovi a Rooseveltovi hovorí, si počas vojny vymenila vyše 600 telegramov a listov. Veľká časť z nich sa týkala práve otvorenia druhého frontu.

Britský historik David Reynolds z Cambridge a jeho ruský kolega Vladimir Pechatnov z moskovského MGIMO desať rokov študovali archívy a minulý rok o zákulisí vojnovej diplomacie vydali knihu Kremlin Letters (Kremeľské listy, český ani slovenský preklad zatiaľ neexistuje). Jej obsahom sú práve spomínané listy a spomienky najbližších spolupracovníkov na to, aké reakcie u členov Veľkej trojky vyvolali. Kombinácia popredného ruského a západného historika, najnovších poznatkov a univerzity v Yale, ktorá knihu vydala, je silnou zárukou, že výsledok nikomu nenadržiava. A výsledkom je obraz troch mužov, ktorí sa navzájom uznávali aj neznášali, nehovorili si úplnú pravdu, niekedy vyslovene

Výsledkom je obraz troch mužov, ktorí sa navzájom uznávali aj neznášali, nehovorili si úplnú pravdu, niekedy vyslovene klamali, mysleli v prvom rade na prežitie svojej krajiny, ale podraz pri otvorení druhého frontu na seba nechystali.

klamali (Stalin počas veľkej krízy zapríčinenej nálezom zavraždených poľských dôstojníkov v Katyni), mysleli v prvom rade na prežitie svojej krajiny, ale podraz pri otvorení druhého frontu na seba nechystali. Špeciálne Churchill bol alergický na to, keď ho z toho Stalin podozrieval.

1941

Až do prepadnutia Sovietskeho zväzu 22. júna 1941 bojovala proti Hitlerovi iba Veľká Británia a na jej strane desatisíce vojakov z porazených štátov, ktorým sa na ostrovy podarilo ujsť. Do tohto dátumu bol Sovietsky zväz spojencom nacistického Nemecka.

Stalinova oddanosť Hitlerovi bola taká bezpodmienečná, že Churchil-

lovi ani neodpovedal na jeho aprílový list, v ktorom ho varoval pred blížiacim sa útokom. Keď k nemu došlo, Churchill ešte v ten deň vystúpil s prejavom, ktorom sľúbil Sovietskemu zväzu maximálnu pomoc. A Churchill bol aj prvý, kto poslal svojmu náprotivku list.

Stalin bol prvé dni vojny paralyzovaný, ale po prekonaní šoku si veľmi rýchlo osvojil novú úlohu. Už 18. júla v odpovedi do Londýna prvýkrát spomenul potrebu otvorenia druhého frontu ešte v tom istom roku. Keď sa Briti nesprávali podľa jeho predstáv, 30. augusta podráždene napísal Majskému: „Pasivita Angličanov pomáha hitlerovcom.“ Treba si pripomenúť, že dva mesiace predtým sa s Angličanmi ani ne bavil a hitlerovcom pomáhal.

Realita bola taká, že v roku 1941 otvorenie druhého frontu na Západe objektívne neprichádzalo do úvahy. Britský generálny štáb dokonca chvíľu počítal s tým, že Sovietsky zväz za pár týždňov skolabuje a potom sa Nemecko zas obráti proti Británii. Od 1. septembra preto mala byť na britských ostrovoch vyhlásená plná pohotovosť pred nemeckým útokom.

Okrem toho Británia viedla vojnu v severnej Afrike a v plnom prúde už bola aj Bitka o Atlantik. Prežitie ostrovného štátu bolo závislé od dodávok po mori. Nemecké ponorky už v tom čase potápali státisíce ton lodnej váhy mesačne. Churchill napriek tomu okamžite začal organizovať aspoň konvoje do Murmanska s materiálnoú pomocou.

Aj o tej mal však Stalin prehnané predstavy. Od Británie napríklad žiadal 500 tankov mesačne, čo bolo viac, ako v tom čase vyrábala pre vlastnú armádu. Chvíľu zas žiadal nespĺniteľné vylodenie 25 až 30 britských divízií v Archangelsku a ich nasadenie v Sovietskom zväze. Britský veľvyslanec v Moskve Stafford Cripps presviedčal Churchilla, nech na východ pošle aspoň dve-tri divízie. Premiér to odmietol ako „hlúpy“ nápad, lebo by „ich rozsekali na kúsky ako symbolickú obeť“, pričom by navyše chýbali pri práve plánovanej ofenzíve v Afrike.

1942

O tomto roku platí to isté čo o predchádzajúcom aj napriek tomu, že tesne pred jeho začiatím získali Sovietsky zväz a Británia nového spojenca. Keď 7. decembra 1941 Japonsko prepadlo USA, Američanom vojnu vyhlásil aj Hitler.

Američania už aj predtým posielali obom krajinám pomoc, ale po oficiálnom vstupe do vojny bolo nevyhnutné, že sa zapoja aj do bojov.

Lenže USA neboli na vojnu pripravené, trvalo mesiace, kým ich hospodárstvo začalo chrliť zbrane v dostatočnom množstve a kým armáda vycvičila nových vojakov. A tých, ktorých vycvičili, po vstupe do vojny Američania spočiatku posielali do Pacifiku, kde sa prvých šesť mesiacov museli brániť japonskej bleskovej vojne a utrpeli množstvo porážok.

Japonci sa veľmi rýchlo dostali až na hranice Indie a Austrálie, ktorú prvýkrát bombardovali 19. februára. Jedným z dôsledkov bolo, že austrálska vláda v obave pred inváziou z Afriky stiahla tri divízie, ktoré teraz chýbali v boji proti Hitlerovi. Briti zároveň prišli o 80-tisíc zajatých vojakov v Singapure a svoje obmedzené sily museli začať deliť medzi tisíce kilometrov vzdialenými bojiskami.

Stalin pritom vojnu s Japonskom úplne ignoroval. Bez ohľadu na britské a americké počiatkové porážky v nej neustále žiadal otvorenie druhého frontu vo Francúzsku, no on sám sa stretu s Tokiom úzkostlivo vyhýbal. Ako diktátor okrem toho vôbec nechápal, že Churchillova stolička demokraticky zvoleného politika bola začiatkom roka 1942 vážne ohrozená.

Faktom je, že Britov pre pasivitu kritizoval aj Roosevelt. Nástojil na invázii do Francúzska už v tom roku.

Americkí plánovači však tiež videli šancu len na nasadenie ôsmich divízií a sami hovorili, že by boli bez šance na úspech považované „za obeť v prospech spoločného dobra“. Roosevelt dokonca v máji sovietskemu ministrovi zahraničia Molotovovi hovoril o nevyhnutnosti „obete na

Americkí vojaci sa vylodujú na Nemcami ovládanom pobreží. Väčšia loď nemohla prísť až k brehu, preto sa k nemu museli prebrodiť. FOTO - FLICKR

pomoc ZSSR. Je možné, že budeme musieť zažiť druhý Dunkirk a prísť o 100 – až 120-tisíc vojakov“. Lenže v tom čase USA v Británii nemali ani jedinú divíziu a Roosevelt tak vlastne bez Churchillovho vedomia navrhoval obetovať jeho jednotky, ktorých aj tak nemal dosť. Keď sa o tom britský premiér počas Molotovovej návštevy v Londýne dozvedel, zúrilo: „Vojnu nevyhráme takýmto hlúpostami a radšej rezignujem, ako by som mal podniknúť operáciu bez šance na úspech.“

Samotný Molotov v roku 1976 tvrdil, že on ani Stalin v roku 1942 s otvorením druhého frontu nepočítali a túto tému využívali len na vyvíjanie morálneho nátlaku na spojencov a ústupky v iných veciach.

Jedinou veľkou operáciou v roku 1942 bol neúspešný útok kanadských a britských jednotiek pri Dieppe. Skončil sa fiaskom.

Neznamená to, že spojenci celý rok nič nerobili. Do Sovietskeho zväzu posielali rôznymi cestami čoraz viac zbraní, surovín a potravín. Briti celý rok bojovali v severnej Afrike a v novembri sa k nim pridali aj Američania, ktorí sa vylodili v Maroku a Alžírsku.

1943

Tento rok sa začal stretnutím Churchilla s Rooseveltom v marockej Casablance, ktorú krátko predtým po operácii Torch obsadili Američania. Z Maroka sa vydali smerom na východ, kým od Egypta sa k nim blížili Briti. Boje v Afrike sa skončili v máji zajatím 230-tisíc talianskych a nemeckých vojakov (v Stalingrade začiatkom roka Sovieti zajali 90-tisíc Nemcov). Víťazstvo sa však dostavilo neskôr, ako sa predpokladalo. V Casablance sa ešte predtým v januári rozhodlo,

kam sa spojenci vydajú po víťazstve v Afrike. Churchill aj Roosevelt presviedčali Stalina, aby sa stretnutie konalo inde a aby sa ho zúčastnil aj on. Odmietal s tým, že nemôže pre Bitku pri Stalingrade opustiť krajinu. Podľa historikov sa tým však pripravil o možnosť ovplyvniť výsledok konferencie, ktorý sa mu nepáčil.

Roosevelt na nej spočiatku uprednostňoval ako nový cieľ západnú Európu, ale Churchill bol od začiatku vojny fanúšikom útoku na Balkán a Taliansko. V Casablance prevážil jeho názor a ďalším cieľom sa tak stala Sicília a po nej Apeninský polostrov. Cieľom bolo vyradiť Mussolinioho režim z vojny a postupovať ďalej buď do južného Francúzska, alebo na Balkán. Bolo jasné, že z vylodenia vo Francúzsku nič nebude a presunie sa na rok 1944.

Hoci možnosti spojencov boli

najmä vďaka americkému priemyslu čoraz väčšie, nestačili dostatočne zásobovať vojská v Pacifiku, juhovýchodnej Ázii aj v Európe do tej miery, aby dokázali zorganizovať rozhodujúcu inváziu. Aj v Ázii, aj v Európe totiž o úspechu vylodení rozhodovala špeciálna technika, ktorej nebolo dosť pre všetky bojiská. Nedostatkovým tovarom boli napríklad vylodovacie člny s plochým dnom známe z úvodnej scény filmu Zachráňte vojaka Ryana. Prekročenie Kanálu La Manche so státisícovou armádou je jednoducho niečo celkom iné ako prekonanie rieky s rovnakým počtom vojakov.

VEĽMI KOMPLIKOVANÝ VZŤAH

V Casablance sa vlastne rozhodlo, že spojenci sa vo Francúzsku vylodia až v roku 1944 a nič sa už na tom nemohlo zmeniť. Neprijemnú sprá-

vu, ktorá bola v rozpore s niektorými sľubmi z minulosti, už tradične Stalinovi oznámil Churchill. Aj pod vplyvom víťazstva pri Stalingrade nebola reakcia spočiatku taká zúrivá, ako sa lídri Západu obávali.

Začiatkom roka sa po Sovietskom zväze premietal britský film Víťazstvo v púšti, o ktorom Stalin Churchillovi napísal: „Film skvelo zobrazuje, ako Británia bojuje a usvedčuje tých zlosynov (sú v našej krajine takí ľudia), ktorí tvrdia, že Británia nebojuje, ale sa len prizera.“

Je možné, že Stalin to myslel skôr ironicky, ale keď si Churchill túto vetu prečítal, podľa Majského bol nadšený, v očiach mal slzy a zvolal: „Nikdy predtým ste mi neprinesli takú skvelú správu.“

No celé štyri roky vzájomnej komunikácie sa striedali idylické obdobia s ťažkými týždňami, ktoré otriasali vzájomnou dôverou. Konkrétne pár dní po idylickej scéne s dojatým britským premiérom sa rozpútala dovtedy najťažšia kríza vo vzťahoch medzi veľmocami. Začali ju správy o masacre poľských dôstojníkov v Katyni a následne sa Stalin vrátil aj k výčitkám z pasivity. Churchill kontroval pripomenutím, že Stalin bol dva roky Hitlerovým spojencom a Británia proti nemu bojovala osamotená. Nedodržané prísľuby z minulosti vysvetľoval tým, že boli dané v najlepšej viere, ale počas vojny sa situácia neustále mení a spolu s ňou aj plány bojujúcich strán.

Stalin potom skoro mesiac neodpovedal Churchillovi ani Rooseveltovi. Reynolds a Pechatnov jeho hnev vysvetlili tým, že pravdepodobne ho nenahnevalo ani tak to, že sa spojenci rozhodli v roku 1943 nevylodiť vo Francúzsku, ale to, že nedodržali staršie sľuby.

Napriek podobným sporom však nie je dôkaz o tom, že by Západ úmyselne čakal s hlavnou ofenzívou, aby po vojne získal výhodu. Hlavný rozdiel v prístupe spočíval v tom, že kým Sovietsky zväz bojoval v Európe najintenzívnejšie, ale predsa len jedinom fronte, Západ viedol vojnu doslova na celom svete, čo Stalin pri svojich požiadavkách nebol schopný akceptovať.

Slovensko zažilo v marci 1945 sériu krvavých náletov, pri ktorých zomreli tisíce civilistov. Obyvateľov miest v okolí Nitry vtedy nebombardovali len Američania ale aj Sovietsi

Američania a Sovietsi bombardovali Slovensko právom

Tak mi aspoň povedzte, prečo Američania bombardovali Petrochem Dubová, Apollo, prečo bombardovali Nitru, Nové Zámky – viete, koľko tam bolo mŕtvych?“ Takto sudca/politik Štefan Harabin útočil na zamestnancov americkej ambasády, ktorí v lete 2018 na počesť výročia SNP chodili po Slovensku diskutovať s občanmi.

ROMAN PATAJ
komentátor

Nálety vymenované Harabinom mali slúžiť ako dôkaz, že kým nás Sovietsky zväz (rozumej Rusko) nezištne oslobodzoval, západní spojenci tu robili akurát tak spúšť a masakrovali nevinných civilistov.

Predstava, že bombardovanie Slovenska (najmä) západnými spojencami bolo nespravodlivé, je pomerne rozšírená. Za týmto nesprávnym presvedčením sa skrývajú také zaujímavé a tragické dejiny, že ho treba jeho nositeľom vysvetliť.

Američania (a Sovieti) bombardovali slovenské ciele preto, lebo sme im vyhlásili vojnu, v ktorej sme boli spojencami hlavného zloducha, od ktorého spolu s ďalšími spojencami Európu oslobodzovali.

Ak ktokoľvek naznačuje, že nás mali Američania vynechať, vlastne hovorí, že vojna mala Slovensko z akéhosi záhadného dôvodu obísť, hoci sa na nej aktívne podieľalo na strane Hitlera.

Zvláštnu pozornosť si pri tejto téme zaslúži smrť tisícov Novozámcov, Nitranov a obyvateľov ďalších dvoch mestečiek medzi týmito dvoma centrami regiónu počas dvoch marcových týždňov roku 1945. V priebehu 12 dní tam vtedy umierali civilisti v takej veľkej miere, akú inde Slovensko pravdepodobne nikdy nezažilo.

Túto malú časť Slovenska po Viedenskej arbitráži rozdeľovala slovensko-maďarská hranica. Nové Zámky boli maďarské a Nitra slovenská. Nové Zámky naozaj zmasakrovali Američania, ale Nitru, Komjatice či Vrábľa sovietski letci. Nechceli zabíjať nevinných civilistov, ale bola najhoršia vojna v dejinách a takto to vtedy chodilo v celej Európe.

Začnime však niečím ľahším a k južnému Slovensku sa vrátíme neskôr. Prečo teda Američania ne-

Po nálete na bratislavskú Apollku boli zničené aj civilné budovy. FOTO - TASR

celý rok predtým zrovnali so zemou rafinérie v Dubovej a Bratislave?

PALIVO PRE HITLERA

Bombardovanie bratislavskej rafinérie Apollo a menšieho podniku v Dubovej je niekedy zneužívané na vyplakávanie nad nešťastným osudom Slovákov, ktorým všetci ubližujú. Nálety na Bratislavu aj Dubovú boli v skutočnosti aj z dnešného pohľadu plne legitímne, na pomery druhej svetovej vojny navyše mimoriadne presné s relatívne malým poškodením okolitej zástavby a relatívne malými stratami na životoch

civilistov.

Väčšie Apollo Američania zničili na dvakrát, Dubovú hneď na prvý pokus. Tieto útoky boli súčasťou vytrvalej snahy západných spojencov strategickým bombardovaním pripraviť Nemecko o pohonné hmoty.

Kampaň trvala mesiace predtým aj potom, ako sa americké letectvo sústredilo na slovenské rafinérie. Iné a dôležitejšie prevádzky v Nemecku, Maďarsku či Rumunsku utrpeli predchádzajúcimi náletmi a tým vzrastala dôležitosť našich.

Podľa odhadov americkej rozviedky v čase pred prvým náletom brati-

slavské Apollo produkovalo 1,3 percenta z celkovej produkcie ropného priemyslu Nemecka a jeho spojencov (Peter Kaššák, Marián Hrodegh, Konečná zastávka: Slovensko, Klub priateľov vojenskej histórie Slovenska, Martin 2007).

Keď Američania a Briti napádali nemecký ropný priemysel, nepomáhali tým len vlastným armádam, ale aj sovietskej. Aj na východnom fronte Nemcom chýbalo palivo, z čoho profitovala i Červená armáda. Pretože, ak nemáte benzín či naftu, nemôžete viesť modernú vojnu, ktorá je od nich závislá.

NÁLETY NA APOLLO

Prvý nálet na Apollo sa uskutočnil 16. júna 1944. Vykonalo ho 156 štvormotorových bombardérov B-24, ktoré na rafinériu zvrhli 369 ton bômb. Ďalšie stroje rovnakého typu zhodili bomby na mesto. V Bratislave vtedy zomrelo 120 ľudí, 650 bolo zranených. Ďalších 200 spomedzi 3000 zamestnancov podniku údajne zasypali trosky.

Hoci to dnes znie bezcitne, nálet bol napriek tomu na možnosti vtedajšej techniky mimoriadne presný. Jedna zo zúčastnených jednotiek zaň od amerického prezidenta dokonca

dostala pochvalu.

Aj keď bol už júnový útok ničivý, produkciu Apollo sa podarilo čiastočne obnoviť. V septembri podľa spomínanej knihy vyrábalo asi tretinu toho, čo pred prvým útokom.

Už 23. septembra preto nad Bratislavu opäť priletelo 56 rovnakých bombardérov ako tri mesiace predtým. Znova mierili veľmi presne – jedna z perutí mala úspešnosť zásahov takmer 80 percent, ďalšia necelých 75 (čísla hovoria o tom, koľko percent zo zhodných bômb padlo do oblasti cieľa, zvyšok padol do Dunaja alebo na mesto).

Rafinéria Apollo po 23. septembri pre Hitlera prestala existovať, výrobu čiastočne obnovila až po oslobodení. Bola opodstatneným cieľom a hoci pri jej zničení zomierali aj nevinní, samotné mesto Bratislava utrpelo v porovnaní s inými metropolitami pod vládou nacistov len málo.

DUBOVÚ NEZACHRÁNILI ANI POVSTALCI

S Dubovou pri Brezne je to o čosi ťažšie. Tamojšia rafinéria začala pracovať rok pred vojnou a s jej produkciou počítali aj slovenskí povstalci, pretože ležala na predpokladanom povstaleckom území. Exilová československá vláda dokonca požiadala spojencov, aby ju vyradili zo zoznamu svojich cieľov, no tí odmietli.

Naopak, 20. augusta 1944, teda len deväť dní pred vypuknutím SNP, poslali nad malú rafinériu z talianskych základní 89 bombardérov. 76 z nich o 10.50 začalo sypať bezmála 180 ton bômb, ktoré tovareň zničili na 50 až 70 percent.

Zomrelo pri tom osem ľudí – štyria vojaci a štyria zamestnanci. Obývané oblasti takmer neboli zasiahnuté.

To, prečo bolo mŕtvych v takej horľavej prevádzke len osem ľudí, možno vysvetľujú spomienky bratov Georgijevských. Boli to miestni obyvatelia. V ten deň sa chystali na ryby do blízkeho Hrona. Aj ich spomienky sú z knihy Konečná zastávka: Slovensko.

„Vo večernom vysielaní londýnsky rozhlas upozorňoval, aby nenastúpili do práce pracovníci rafinérie Du-

bová. Naliehavá rozhlasová výzva sa ukázala ako oprávnená... Americkí letci pri tomto nálete mierili neuveriteľne presne. Do niekoľko sto metrov vzdialenej dediny Dubová nedopadla ani jedna bomba.“

AKO SA BOMBARDOVALO

Vo vzťahu k civilistom sa počas vojny bombardovalo veľmi často kruto a barbarsky. No medzi jednotlivými bojujúcimi krajinami predsa len boli rozdiely.

Nemecké letectvo bolo najkrutejšie. Od prvých dní v Poľsku nebolo pochýb, že sú mu nevojaci ukradnutí. No nielen to, na civilov útočili plánovane, aby medzi nimi šíрили strach a paniku, a tým zlomili ich ochotu brániť sa. Od Varšavy cez Rotterdam, Londýn, Coventry až po Stalingrad sa preto Nemci vedome uchýlili ku kobercovým náletom, ktoré nerozlišovali medzi vojakmi a bezbrannými obetami.

Veľká Británia sa spočiatku snažila držať predvojnovú doktrínu. Verila si, že jej na papieri moderné bombardéry dokážu za bieleho dňa bez sprievodu stíhačiek preniknúť nad cieľ hlboko v nepriateľovom území a presným úderom ho zničiť.

Britom stačilo pár týždňov, aby pochopili, že sa veľmi zmýlili. Nemecká obrana im počas úvodných náletov spôsobila také neprijateľné straty, že pomerne skoro začali bombardovať radšej v noci. To však malo vážne následky pre nemeckých civilistov.

Úroveň techniky v tom čase nebola taká, aby umožnila ničenie bodových cieľov za tmy či zlého počasia. Briti preto rýchlo začali uplatňovať taktiku, že keď chceli zničiť nejakú továreň či železničný uzol, zbombardovali stovkami lietadiel kobercovým náletom aj okolité štvrte. Tým sa malo dosiahnuť zničenie hlavného cieľa. No nielen to, bombardovaním priliehajúcich obytných štvrtí tento cieľ prišiel o zamestnancov, ktorí v nich bývali. Časť zomrela, časť prišla o bývanie. V ideálnom prípade to malo viesť k takej demoralizácii obyvateľstva, že by Nemci stratili chuť bojovať.

Túto stratégiu presadzoval veliteľ

Odnášanie ranených v Banskej Bystrici po nemeckom bombardovaní mesta počas povstania. FOTO - TASR

bombardovacieho letectva maršál Arthur Harris. Vyslúžil si tým prezývku Mäsiar.

Na rozdiel od neho, Američania sa tomu v Európe počas celej vojny až na výnimky vyhýbali. Takou výnimkou bolo vojensky zbytočné zničenie Drážďan na konci vojny, kde zomreli desaťtisíce ľudí.

Inak však americké letectvo nikdy neupustilo od pôvodného plánu – aj za cenu obrovských strát vytrvalo nad Nemecko posielalo bombardéry za dňa a snažilo sa zničiť len vybraný cieľ. Samozrejme, aj tak často zomierali nevinní.

V prípade Američanov a Britov sa bavíme o strategickom bombardovaní v protivníkovom zázemí, ktorému predchádzalo detailné plánovanie a príprava. Sovietsky zväz okrem niekoľkých náletov zo začiatku vojny nič také nerobil. Nemal na to vhodné lietadlá, sústredil sa len na útoky na ciele priamo na bojisku alebo pár kilometrov za frontom. Posádky tak operovali v omnoho menších výškach a aj viackrát za deň, lebo lety boli omnoho kratšie.

SKAZA NOVÝCH ZÁMKOV

O tom, že Nové Zámky sú dnes nevábny panelákovým mestom, okrem komunistických plánovačov rozhodol najmä 14. marec 1945. V ten deň na ne Američania zaútočili tretíkrát a výsledok na Slovensku nemá obdobu. Nové Zámky bývali plne historických budov, ale tento nálet ich prakticky kompletne zničil.

Čo bolo na tomto meste také dôležité, že sa tam Američania neustále vracali? Železnica. Zámky sú dnes a aj počas vojny boli významným železničným uzlom. Rovnako ako o kúsok južnejšie ležiace Komárno preto boli pravidelným terčom náletov.

Prvé dva sice spôsobili škody aj v meste, ale letcom sa počas nich darilo zasahovať najmä hlavný cieľ – železniciu. Pri poslednom však jedna jednotka spravila chybu a namiesto koľají zasypala výbušninami historické centrum.

Americké bombardéry počas náletov lietali v uzavretých zväzoch. Tvorili ich jednotky nazývané krídla,

ktoré sa delili na tri až štyri skupiny a tie sa ďalej delili na štyri perute.

Na Nové Zámky 14. marca smerovali štyri skupiny 55. bombardovacieho krídla. Spolu odštartovalo 183 bombardérov B-24. V ten deň však nebolo ideálne počasie, časť posádok preto cieľ nedokázala určiť a bomby nezhodila, aby na zemi nespôsobili nechcené škody.

Hlavnú skazu spôsobila už prvá skupina, ktorá nad mesto priletela ešte za dobrej viditeľnosti. Mala 41 lietadiel rozdelených na dve časti. Ako prvá o 13.08 zaútočila skupina označená ako Red Force. Jej 16 lietadiel zhodilo 40 ton bômb na okraj stanice. Kolegovia z Blue Force sa však o tri minúty neskôr o kilometer minuli. Nanešťastie, o kilometer ďalej bolo centrum mesta.

Keď odleteli poslední Američania, v Nových Zámkoch bolo 4000 mŕtvych a 5800 bezdomovcov. Spomedzi 3394 obytných budov bolo poškodených vyše 2000. 546 bolo zničených úplne, 807 nepoužívateľných.

Ako sa to mohlo stať? Každú jednotku viedlo navádzacie lietadlo a v ňom bombometčík, ktorý rozhodoval o okamihu odhodu bômb. Ak spravil chybu on, všetky lietadlá z jeho skupiny ju zopakovali spolu s ním.

Keď si uvedomíme, že lietadlá lietali vo výške od 6 – do 7-tisíc metrov, mohlo sa to ľahko stať. Aj sa často stávalo. Nové Zámky veľmi pravdepodobne doplatili na nechcenú nepresnosť jedného človeka.

Paradoxne, v záverečnom štádiu vojny mohlo byť toto mesto západným spojencom ukradnuté. Sovietska armáda stála zopár kilometrov pred ním a práve sa chystala na poslednú veľkú ofenzívu na našom území. Američanom bombardovanie Zámkov nemalo ako pomôcť, pomáhali ním len svojim spojencom z východu, proti ktorým cez tamojšiu stanicu prúdili nemecké posily.

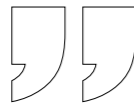
Soviety spomínanú ofenzívu, ktorú podľa jej cieľov nazvali Bratislavsko-brniarska, začali 25. marca. Pre civilistov z okolia Nových Zámkov to znamenalo nové krviprelievanie zo vzduchu. Tentoraz v sovietskej réžii.

SKAZA NITRY A JEJ OKOLIA

Ako prvé na nové boje doplatili Komjatice a Vráble. Opis udalostí v týchto mestách aj v Nitre je z knihy Od Hrona k Morave. Operácie sovietskeho letectva nad juhozápadným Slovenskom v roku 1945 (Peter Kaššák, Martin Cibula, Stano Bursa, Degart 2016).

Najskôr Komjatice. Sovietske velenie bolo presvedčené, že sú v nich silné nemecké jednotky. Podľa obecnej kroniky to však boli len maďarské pomocné zbory, ktoré tam kopali zákopy. Sovieti proti dedine poslali 42 stredných bombardérov A-20. Opäť paradox, boli to americké lietadlá, ktoré Stalin dostal v rámci vojenskej pomoci.

Bombardovanie bratislavskej rafinérie Apollo a menšieho podniku v Dubovej je niekedy zneužívané na vyplakávanie nad nešťastným osudom Slovákov, ktorým všetci ubližujú. Nálety na Bratislavu aj Dubovú boli v skutočnosti aj z dnešného pohľadu plne legitímne a presné.

Komjatice mali smolu, že v ten deň bola Kvetná nedeľa a ľudia boli v kostole práve v čase náletu. Sovietski letci veľkú koncentráciu civilistov považovali za nepriateľských vojakov. Tí na mieste naozaj boli, ale kým ich zomrelo 70, dedinčanov až 150. Mnoho ďalších bolo zranených.

Aby sa ukázala zložitost dejín, obeť nemohli prijať v novozámockej nemocnici, kam by inak smerovali, pretože tú zničili Američania už 7. októbra 1944.

Preto hoci Komjatice tiež patrieli Maďarsku, ranených posielali do slovenskej Nitry. Tam ich prijímal mladý lekár Róchus Nemeček, ktorý promoval práve v deň, keď nemocnica v Nových Zámkoch lahla popolom.

„Dodnes neviem pochopiť ruských ostreľovačov, ktorí z takej výšky museli rozoznať civilné osoby, starcov, stareny a deti,“ spomínal Nemeček. V skutočnosti sa to mohlo stať celkom ľahko. Pravdou však je, že

toto naozaj vyzerá ako príklad zle naplánovaného a bezohľadne vykonaného náletu, pretože bomby vedome zhadzovali na civilné budovy hlava-nehlava.

Druhé na rade boli v rovnaký deň Vráble. V nich Sovieti v predchádzajúcich dňoch objavili tanky Tiger II, tie však hneď ráno po začatí pozemnej ofenzívy vyrazili von z mesta do boja.

Preto keď pred tretou popoludní nad Vráble dorazilo 18 bombardérov A-20, mohli už zabíjať len dedinčanov. Aj tu mali smolu, že práve boli v kostole, sovietske posádky si ich opäť pomýlili s nepriateľom, a preto zomrelo 70 civilistov.

Posledná bola Nitra. Ráno v pondelok 26. marca nad ňu poslali 45 starých známych A-20 rozdelených na päť skupín. Terčom síce boli formálne nepriateľské jednotky, ktoré mali byť v meste, no konkrétne ciele neboli stanovené. Priamo na mieste o nich mali rozhodnúť velitelia jednotlivých skupín.

Podľa pamätníkov si letci s výberom cieľov veľké starosti nerobili.

Opäť Róchus Nemeček: „Vbehol som do najbližšieho krytu v nemocničnom areáli. Ešte som zastihol otrasy prvých bômb. O päť minút sa ozvali sirény, ktoré však už zbytočne oznamovali hrozivú pravdu. V Nitre boli vtedy trhové dni – mesto bolo plné ľudí. Keď lietadlá zhodili bomby, nad Zoborom sa obrátili a začali kosieť bezbranné obyvateľstvo guľometmi... Najväčší zásah dostal stred mesta, miesto dnešnej pešej zóny, kde zničené budovy znemožnili akúkoľvek dopravu.“

Zomrelo 345 ľudí, z ktorých len 13 bolo vojakov a z nich len päť nemeckých. Nálet úplne zničil 53 budov, takmer 500 ťažko poškodil. Šťastím Nitry bolo, že sovietske bombardéry boli omnoho menšie a uniesli menej bômb ako americké, čo bombardovali Nové Zámky.

Keby niekto pochyboval, či bola v očiach Sovietov Nitra legitímnym cieľom, ako pomôcka môže slúžiť názov jednej zo zničených ulíc – volala sa Hitlerova. Na rozdiel od okupovaných krajín sme si ju tak nazvali sami a dobrovoľne.

Bratislavský prístav po americkom nálete v roku 1944. FOTO - TASR

Menšie zlo môže vo vojne fungovať chvíľu, ale nakoniec je na nerozoznanie od toho väčšieho

Spolupráca s Hitlerom neochránila ani Francúzov

Keď sa pri minuloročnom stom výročí konca prvej svetovej vojny francúzsky prezident Emmanuel Macron rozhodol, že si podobne ako iných vtedajších generálov uctí aj Philippa Pétaina, vyvolal búrku negatívnych reakcií. Hoci okrem slov o veľkom vojakovi a úcte k ľuďom, ktorí priviedli Francúzsko k víťazstvu, spomenul aj jeho „zhubné rozhodnutia“ počas druhej svetovej vojny, dostalo sa prezidentovi kritiky nielen od domácich politických oponentov, ale aj od novinárov, aktivistov i zo zahraničia.

Oponenti mu pripomenuli, že to, čo sa mnohým ľuďom v roku 1940 javilo ako to menej zlé riešenie, sa ako obyčajne neskončilo dobre. Výsledkom snahy o to, aby sa aspoň časť Francúzska vyhla priamej nacistickej okupácii, teda o menšie zlo, bol totiž zrod bábkového vichystického režimu, kolaborácia s Hitlerom, prenasledovanie politických oponentov i hnutia odporu ako aj deportácie Židov do koncentračných táborov. A napokon prišla aj tá okupácia a s ňou aj koniec predstieranej nezávislosti.

Napokon, veľmi dobre to poznáme aj z vlastnej histórie i z dejín iných európskych národov, ktorých predstavitelia sľúbili, že sa síce vyhnú Charlybde vojny a cudzích vojsk, no nevyhnutne narazili na Scyllu podriadenia a hanby.

KAMARÁT DO VOJNY

To, že hitlerovské Nemecko po obsadení Poľska, Dánska a Nórska zahájilo útok aj na západ európskeho kontinentu, nebolo veľkým prekvapením. Francúzi boli vo vojne s Nemcami už od septembra 1939, keď v dôsledku spojeneckých záväzkov voči Poľsku zaútočili (a onedlho sa stiahli) na Sársko. Nasledujúca „čudná vojna“ bola len vyčkávaním na to, kedy príde úder.

Prekvapujúci bol skôr rozsah a smer nemeckého útoku. Dňa 10. mája 1940 Nemci nezaútočili priamo na Francúzsko, ale na neutrálne krajiny Beneluxu, kde im útok cez ťažko priechodné Ardeny umožnil obísť francúzsku obrannú Maginotovu líniu.

Keď na svojho západného suseda presne o mesiac neskôr zaútočili aj

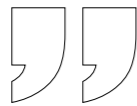
TOMÁŠ GALIS
komentátor

Taliani, nizozemské krajiny to už dávno vzdali, spojeneckých vojakov zatlačení k Dunquerku už evakuovali do Veľkej Británie a francúzska vláda sa práve sťahovala do Bordeaux na juhozápade krajiny.

O dva dni – 12. júna – už Nemci bez boja obsadili Paríž. A o ďalšie tri dni odstúpila vláda Paula Reynauda, ktorá dovtedy nebola ochotná kapitulovať a ktorú nahradil kabinet pod vedením vtedy už 84-ročného národného hrdinu Pétaina. Ten už s Nemcami našiel spoločnú reč. A nielen čo sa týka prímeria, ale aj oveľa horších vecí.

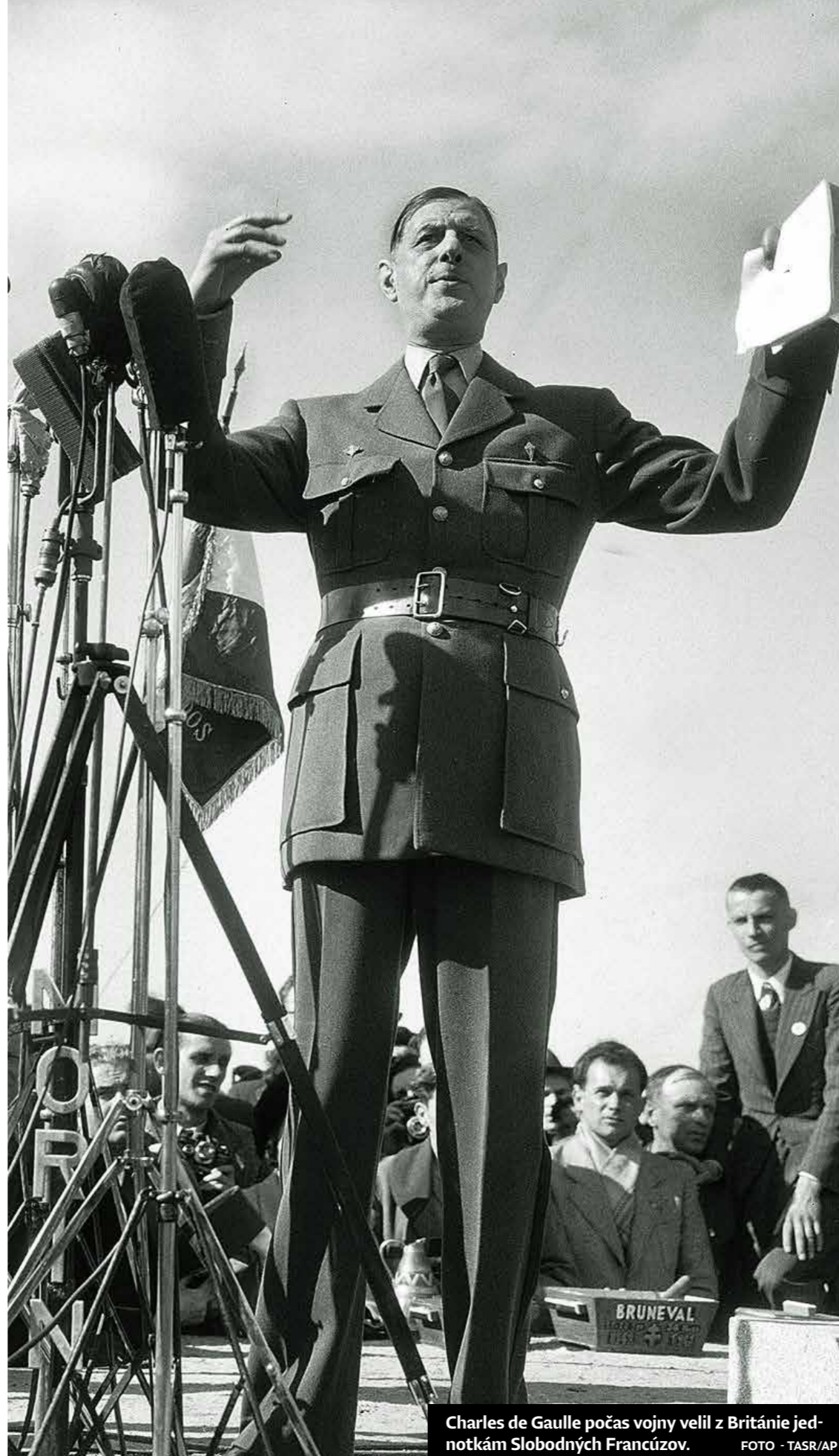
Prešli len dva mesiace od začiatku nemeckej operácie Fall Gelb, keď sa 10. júla 1940 po sedemdesiatich rokoch existencie zrútila tretia Francúzska republika a vzniklo takzvané vichystické Francúzsko či formálne Fťancúzsky štát.

Lenže netrvalo dlho a na juhu začali opäť robiť všetko, čo svojmu berlínskemu patrónovi videli na očiach: okrem iného zriadili koncentračné tábory.

Senát i Poslanecká snemovňa sa v ten deň zišli v stredofrancúzskom meste Vichy, kde obrovskou väčšinou odhlasovali, že dávajú „všetku moc vláde republiky pod právomocou a vedením maršala Pétaina“. Táto obdoba zmocňovaciech zákonov, aké prijali v Nemecku po Hitlerovom nástupe k moci v roku 1933 alebo v pomníchovskom Československu v roku 1938, dávala vláde za úlohu spísať novú ústavu. Tá však nikdy nevznikla. Naopak, hneď na druhý deň si Pétain ako hlava štátu prisvojil takmer absolútne právomoci.

Netrvalo dlho a maršál zrušil úrad prezidenta a fakticky odstavil parlament. Poldruha storočia staré heslo Sloboda, rovnosť bratstvo vymenil za slogan Práca, rodina, vlasť. Prisvojil si právomoc menovať a odvolávať ministrov i ustanoviť vlastného nástupcu. Hoci tvrdil, že nechce byť žiadny Cézar, režim, na ktorého čele stál, bol autoritatívny a monokratický. Hrdina od Verdunu vo svojich rukách nako-

Charles de Gaulle počas vojny velil z Británie jednotkám Slobodných Francúzov. FOTO - TASR/AP

nec držal nielen výkonnú, ale aj legislatívnu a súdnu moc.

BEZ HVIEZDY, NO I TAK DO TRANSPORTOV

A navyše bol populárny. Napokon, stačilo sa pozrieť na to, ako niekdajšie Francúzsko vyzerá. Jeho severná polovica, atlantické pobrežie ako aj pohraničné oblasti na východe boli buď okupované, spravované alebo priamo anektované Nemeckom či Talianskom. „Slobodné“ zostali len asi dve pätiny pôvodného územia. Takže vichystické Francúzsko bolo pre etnických Francúzov jednoznačne menším zlom.

Lenže to neboli jediní obyvatelia tejto krajiny. Podobne ako na všetkých Nemcami okupovaných územiach alebo vo formálne nezávislých štátoch, ktoré však v skutočnosti boli závislé od Nemecka, aj počas vichystického režimu patrili k prvým obetiam Židia. Prvú legislatívu zameranú proti nim prijala vláda ešte v októbri 1940, a to bez toho, že by o to Nemci požiadali. Najprv prišlo vylúčenie z verejných funkcií, obmedzovanie štúdia či zamedzenie výkonu niektorých povolání. O rok neskôr sa už počítalo s arizáciou židovských podnikov. A v roku 1942 sa do občianskych preukazov pridáva označenie Žid, hoci treba povedať aj to, že vo vichystickom Francúzsku nebolo nutné nosiť žltú hviezdu ako v okupovaných oblastiach. Iste, aj toto sa dá so zavretými obomi očami nazvať menším zlom, o čom sa presvedčili desatisíce tých Židov, ktorí zamierili cez demarkačnú čiaru na Nemeckom okupovaný sever.

Lenže netrvalo dlho a na juhu začali opäť robiť všetko, čo svojmu berlínskemu patrónovi videli na očiach: okrem iného zriadili koncentračné tábory. Napríklad spisovateľ Arthur Koestler, ktorého zatvorili do tábora Le Vernet, neskôr povedal, že tamojšie podmienky boli horšie ako v Dachau.

V auguste 1942, teda ešte pred okupáciou juhu krajiny, vichystické úrady poslali cez okupované územia do Auschwitzu prvé transporty židovských občanov. Nakoniec z vyše 75-tisíc deportovaných francúzskych Židov prežili len necelé dve tisícky. Aj

táto hrôza sa veľmi podobá na slovenskú históriu.

Mimochodom, nie že by bol dej slávneho vojnového filmu Casablanca úplne nepravdepodobný, no film by sme nemali brať ako učebnicu dejepisu. Vichystickí žandári totiž internovali cudzincov ako na bažiacom páse (aj tu predovšetkým židovských utečencov). To, že sa s touto praxou začalo (napríklad pri nemeckých utečencoch) ešte na sklonku demokratickej tretej republiky, tento fakt nijako nezmiernuje.

Kolaborantský vichystický režim síce spočiatku vyzeral ako lepšie riešenie, no nakoniec z vlastnej vôle, podobne ako vládcovia „nezávislého“ Chorvátska či Slovenska, robil veľmi podobné veci ako Nemci v okupovanej zóne. A nakoniec ho aj tak ku koncu roka 1942 ukončila nemecká okupácia a Pétain sa z niekdajšieho hrdinu a kolaboranta zmenil na úplnú bábku.

VYROVNANIE PO POLSTOROČÍ

Podobnosti s viacerými európskymi krajinami sa však nájdu aj v iných veciach, napríklad vo vyrovnávaní sa s vlastnou minulosťou. V roku 1992, v roku, keď v úrade rakúskeho prezidenta skončil Kurt Waldheim, ktorého nacistická minulosť oživila u našich susedov debatu o zodpovednosti za vojnové zločiny, a tri roky pred tým, ako vo Švajčiarsku zriadili Bergierovu komisiu, čo mala preskúmať vzťahy s Nemeckom počas vojny, dobehla minulosť aj francúzskeho prezidenta Francois Mitteranda. V tom čase totiž vyšlo najavo, že tento bývalý nižší predstaviteľ vichystického režimu pravidelne kladie na Pétainov hrob vence.

Mitterand nebol prvý. Pri 50. výročí konca prvej svetovej vojny to urobil aj jeho predchodca a zakladateľ piatej francúzskej republiky Charles de Gaulle, ktorý ostatne po druhej vojne zachránil Pétaina pred šibenicom. No bol to až Jacques Chirac, ktorý v roku 1995 povedal, že je na čase, aby sa krajina vyrovnala so svojou minulosťou a priznala si, akú úlohu vichystický bábkový štát zohrával pri perzekúcií Židov.

V Afrike, v Tichomorí aj v Indickom
oceáne sa bojovalo o život

Rozhodujúce neboli len boje v Európe

Dejiny druhej svetovej vojny si často redukuje na to, čo sa udialo v Európe. Spojenie svetová vojna však nie je náhodné. Bol to skutočne globálny konflikt. Boje sa dotkli všetkých kontinentov a všetkých oceánov.

Europocentristický pohľad na svet je do veľkej miery prirodzený. Toto mentálne nastavenie sa však ešte posilnilo v čase komunizmu. Obyvateľov krajín okupovaných Sovietskym zväzom vtedy bolo treba presvedčiť, že jediným skutočným bojovníkom proti nacizmu bol Sovietsky zväz a že zásluhy všetkých ostatných odporcov nacizmu sú oproti úsiliu a obetiam Sovietskeho zväzu oveľa menej významné, ak nie rovno zanedbateľné.

EUROPE FIRST

Faktom je, že boje v Európe boli čo do významu na prvom mieste. Napriek útoku na Pearl Harbor Spojené štáty aj na washingtonskej konferencii, ktorá sa konala v decembri roku 1941 a januári roku 1942, potvrdili to, na čom sa s Veľkou Britániou dohodli ešte pred svojim formálnym vstupom do vojny. Išlo o stratégiu nazývanú Europe first – Európa je prvá. Jej podstatou bolo, že hlavné sily a väčšinu zdrojov západných spojencov je treba sústrediť na porážku nacistického Nemecka a jeho spojencov. Vojna proti Japonsku bude na druhom mieste až do doby, keď bude Nemecko porazené a bude možno na tichomorské a ázijské bojisko presunúť jednotky, ktoré už v Európe nebudú potrebné.

To však neznamená, že mimo Európy a špeciálne východnej Európy sa nebojovalo. Súčasťou vojny západných spojencov proti nacizmu v Európe pritom nebola len porážka talianskych a nemeckých armád v severnej Afrike alebo porážka nemeckých ponoriek v Atlantiku. Nehovoriac o tom, že boje nezačali až napadnutím Sovietskeho zväzu 22. júna 1941.

Briti napríklad zväzali tvrdé boje s hladinovými loďami nemeckého vojnového námorníctva ešte pred tým, ako Nemci 10. mája 1940 napadli Francúzsko, Belgicko a Ho-

PETER MORVAY
komentátor

landsko. Nemeckú „vreckovú bitevnú loď“ Admiral Graf Spee potopili pri brehoch Uruguaja v decembri 1939. Bitevnú loď Bismarck, v tom čase považovanú za najsilnejšiu bitevnú loď sveta, potopili Briti po dlhšom prenasledovaní na konci mája 1941.

Útoky nemeckých ponoriek a obrana proti nim začala okamžite s vyhlásením vojny Nemecku po napadnutí Poľska. Od polovice roku 1940 už naplno prebiehala bitka o Atlantik, medzi nemeckými ponorkami snažiacimi sa zničiť konvoje zásobujúce Britániu a britskými, neskôr aj americkými silami, ktoré sa im v tom snažili zabrániť.

Ešte pred nacistickým útokom

na Sovietsky zväz Briti v máji 1941 oslobodili Etiópiu, ktorú fašistický režim Benita Mussoliniho okupoval od roku 1936. Taliansko v Etiópii stratilo skoro 290-tisíc vojakov, väčšinou domorodých príslušníkov svojich koloniálnych jednotiek. Významnú časť britskej armády v Etiópii tvorili indické jednotky.

V máji 1941 Briti porazili aj arabských nacionalistov, ktorí sa ako spojenci nacistov na čas ovládli Irak.

Na viacerých miestach v Afrike už v tom čase prebiehali boje o francúzske kolónie, ktoré po porážke Francúzska zostali verné pronacistickému vichistickému režimu. Pri týchto bojoch často bojovali Francúzi proti Francúzom, Britmi

Američania v Tichomorí. FOTO - ČTK

podporovaní protinacistickí Slobodní Francúzi vedení generálom Charlesom de Gaulleom proti jednotkám verným vichistickému režimu. Aj tu treba dodať, že veľkú časť francúzskych jednotiek na oboch stranách tvorili domorodí africkí vojaci.

V júni 1941 Briti a Francúzi po tvrdých bojoch prinútili ku kapitulácii asi 40-tisícovú vichistickú francúzsku armádu v Sýrii. Týchto bojov sa pod britským velením zúčastnil aj 11. československý peší prápor, ktorý sa neskôr presunul do severnej Afriky a zúčastnil sa obrany Tobruku. Aby to bolo ešte zložitejšie, v Sýrii prápor bojoval aj proti Čechom a Slovákom slúžiacim vo francúzskej Cudzineckej légii. Mnohí z českých a slovenských legioná-

rov po porážke prešli do československého práporu.

V roku 1942 Briti obsadili francúzsku kolóniu Madagaskar, vernú vichistickému režimu. Hlavným dôvodom útoku na Madagaskar bola obava z toho, že by sa mohol stať základňou pre Japoncov, ktorí sa snažili ovládnuť Indický oceán, píše anglický historik John Keegan v knihe Druhá svetová vojna (Česky, Praha 2004).

8. decembra 1941, druhý deň po prepadnutí americkej flotily kotviacej v Pearl Harbore a vyhlásení vojny Spojeným štátom, totiž Japonci zaútočili aj na britské, francúzske a holandské kolónie v juhovýchodnej Ázii. Za dva mesiace dobyli Malajsko a prinútili ku kapitulácii britskú základňu Singapur, napriek tomu, že ju bránilo asi stotisíc britských austrálskych, indických, holandských a malajských vojakov, ktorí boli oproti útočiacim Japoncom v trojnásobnej presile. Následne Japonci obsadili Holandskú východnú Indiu vrátane Bornea a Jávy. Obsadili tiež Kambodžu, Laos a Barmu, Francúzska Indočína sa im vzdala po vzniku spojeneckého vichistického režimu. V dvoch námorných bitkách Japonci zničili spojenecké lode, ktoré sa im snažili v postupe zabrániť. Smerom na východ sa Japonci po súši dostali až k hraniciam Indie, z lietadlových lodí bombardovali prístavy v Indii a na Cejlóne (dnes Srí Lanka). Ešte pred tým, vo februári bombardovali austrálsky Darwin a podnikli neúspešný pokus prebojovať sa až na tento kontinent.

Po rýchlym japonskom nápore trvalo ďalšie roky, kým sa Spojeným štátom v mnohých námorných aj pozemných bitkách podarilo Japoncov poraziť v Tichomorí a kým ich Briti porazili v Juhovýchodnej Ázii.

CESTA OKOLO SVETA

V porovnaní so státisícovými armádami bojujúcimi v Európe môžeme mať pocit, že všetky tieto boje boli zanedbateľné, neraz pri nich proti sebe v prvej línii v džungli alebo na mori stáli iba tisícky alebo desaťtisíce vojakov a námorníkov. Lenže boje s Japonskom prebiehali v priestore siahajúcom od Indie

a Cejlónu až po Havajské ostrovy v strede Tichého oceánu, od Aleutských ostrovov v susedstve Aljašky až po Austráliu.

Pri bojoch na mori, v džungli a na takéto obrovské vzdialenosti si oveľa väčší podiel energie, ľudských i materiálnych prostriedkov bojujúcich strán vyžiada zaistenie základných podmienok pre to, aby sa bojovať vôbec mohlo.

Stačí si uvedomiť, že veľká časť zásob a posíl pre britské jednotky bojujúce na severe Afriky k nim musela počas prvých rokov vojny podstúpiť cestu okolo celej Afriky. Kľúčovú časť Stredozemného mora totiž kontrolovali Taliani, ktorý konvoje celkom úspešne napádali.

Na bitevnej či lietadlovej lodi slúžilo možno len 2000 mužov, jedna takáto loď však materiálne zodpo-

Útoky nemeckých ponoriek a obrana proti nim začala okamžite s vyhlásením vojny Nemecku po napadnutí Poľska. Od polovice roku 1940 už naplno prebiehala bitka o Atlantik s nemeckými ponorkami snažiacimi sa zničiť konvoje zásobujúce Britániu.

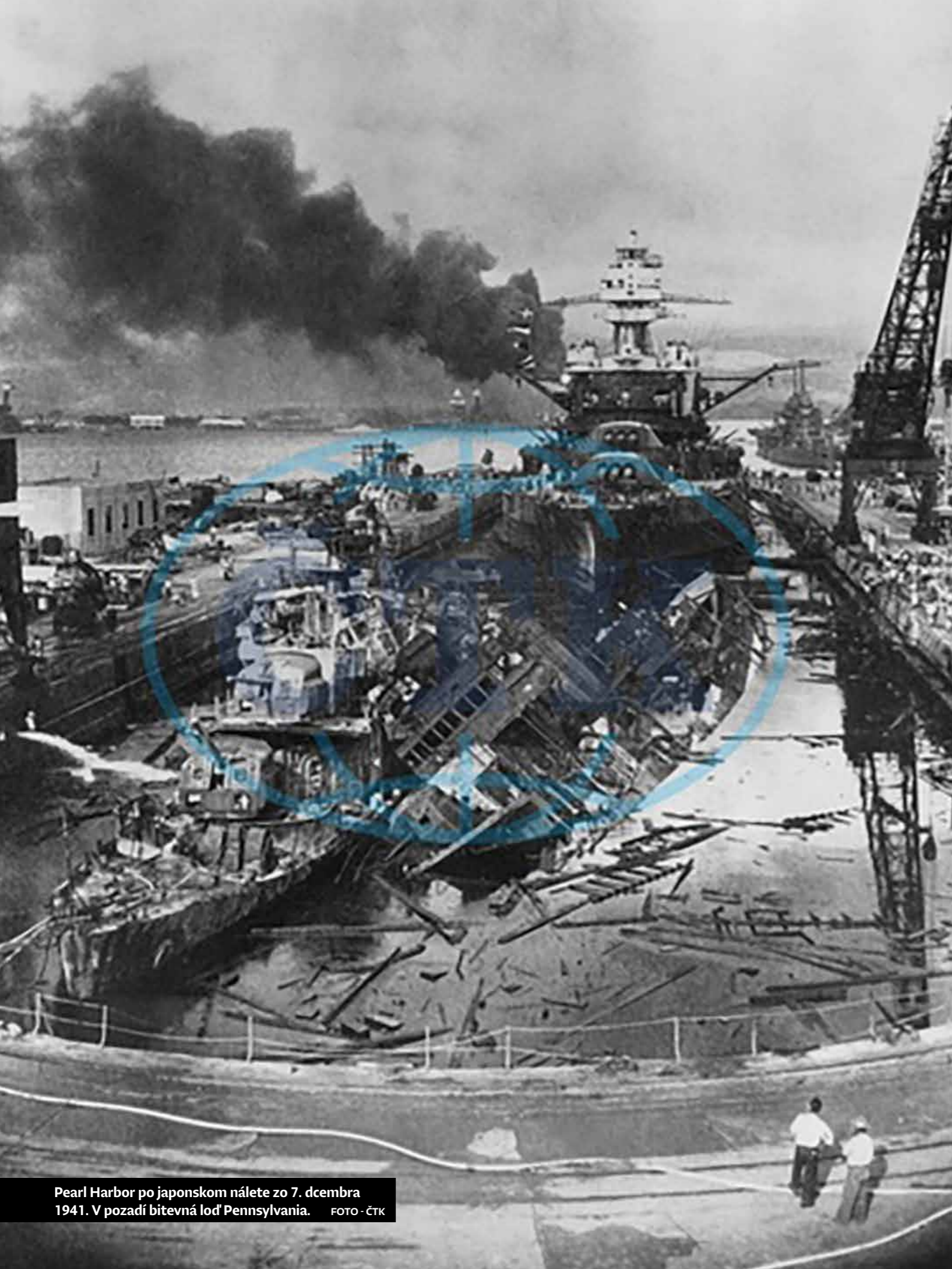
vedala hodnote minimálne jednej kompletnej pozemnej obrnenej divízie s 20-tisíc vojakmi, jej strata bola pre dotknutú stranu veľmi bolestivá a nahradíť ju nebolo ľahké.

Aj keby sme nepočítali veľmi významnú pomoc poskytovanú spojencami Sovietskemu zväzu a to, aké obete si vyžiadala jej doprava cez more na severe Európy, zohrali boje mimo Európu pri porážke nacizmu veľmi podstatnú úlohu. Bez nich by porážka Nemecka, jeho spojencov a Japonska neboli možné. A nebolo by skoro istotne možné ani víťazstvo Sovietskeho zväzu na východnom fronte. Japonsko by napríklad pravdepodobne nečakalo s útokom na Sovietsky zväz, ak by v polovici roku 1942 nenastal obrat vo vojne v Tichomorí a ak by už nemuselo sústrediť všetky svoje sily na obranu pred postupom Spojených štátov.

Churchill chcel Američanov zapojiť do vojny,
ale o tom, že by kvôli tomu tajil informácie
o útoku na Pearl Harbor, neexistujú dôkazy

O útoku na Pearl Harbor nevedeli

Slávny záber z útoku na Pearl Harbor zachytáva tor-
pédoborec USS Shaw. FOTO - ČTK

Pearl Harbor po japonskom nálete zo 7. decembra 1941. V pozadí bitevná loď Pennsylvania. FOTO - ČTK

Ked sa v titulku nejakého článku objavia slovné spojenia „pravda o...“, „skutočná pravda o...“ prípadne „zamlčovaná pravda o...“, treba spozornieť. Možnože autorom naozaj ide o to, odstrániť z nejakej témy nánosy lží a mýtov a dobrať sa k pravde, lenže až príliš často sa týmito slovami zaštiťujú aj autori konšpiračných teórií, ktorí pohľad na danú tému najmä zatemňujú, i keď oni majú pocit, že sebe aj iným otvárajú oči. Rovnako to bolo aj v roku 1944, keď skupina amerických novinárov a vojakov vydala brožúru Pravda o Pearl Harbor. O japonskom útoku zo 7. decembra 1941, ktorý prinútil Američanov zapojiť sa naostro do druhej svetovej vojny, sa v nej tvrdilo čosi iné, než to, čo bola všeobecne prijímaná verzia. Totiž, že vysokí americkí a britskí predstavitelia o útoku vopred vedeli a dokonca, že mu zámerne nechceli zabrániť, a to preto, aby sa USA konečne a napriek vôli domáceho obyvateľstva zapojili do vojny – v Pacifiku i v Európe. Tak ako aj pri iných konšpiračných teóriách, aj tu jej autori a šíritelia spomínajú občas aj skutočné udalosti. Napríklad to, ako proti sebe stáli izolacionistický kongres a prezident Roosevelt, ktorý si uvedomoval vážnosť situácie na európskych bojiiskách. Alebo denník vtedajšieho ministra obrany Henryho L. Stimsona, ktorý si zapísal, ako pred 7. decembrom diskutoval s prezidentom o rastúcich japonských provokáciách a o tom, ako by bolo možné Tokio vmanévrovať do situácie, aby prvý ostrý výstrel prišiel z japonskej strany. A boli tu aj varovania, že Japonci niečo chystajú, ktorým prezident neprikladal takú váhu ako tomu, čo sa dialo v atlantickom a európskom priestore. No ako to už pri týchto teóriách býva, na ich podporu si ich autori vyberajú len hrozienka, kým väčšinu dôkazov, ktoré ich vyvracajú či ukazujú opak, ich šíritelia ignorujú. V tomto prípade napríklad neberú do úvahy až desať oficiálnych vyšetrení medzi rokmi 1941 a 1995, ktoré žiadne sprisahanie ani predchádzajúcu vedomosť o útoku nepotvrdili. Vráťme sa však do rokov pred Pearl Harbor, pretože práve vtedajšia ná-

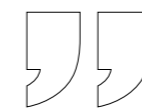
TOMÁŠ GALIS
komentátor

lada môže pomôcť vysvetliť, prečo zrazu časť ľudí začala spomínaným nepodloženým tvrdeniam veriť.

ZRIEKAME SA VOJNY

Spojené štáty sa hneď po prvej svetovej vojne vrátili k svojmu osvedčenému izolacionistickému postoj. Najviditeľnejším obrazom tohto obratu bol fakt, že prezident Woodrow Wilson, ktorý, mimochodom, vyhral svoje druhé prezidentské voľby v roku 1916 so sľubom, že Ameriku nezatiahne do vojny, o tri roky nepresadil v Kongrese svoj nápad so Spoločnosťou národov. A tento nápad sa nepáčil ani jeho stále vplyvnému predchodcovi Theodorovi Rooseveltovi, ktorý povedal, že vôbec nedôveruje „človeku, ktorému na cudzích národoch záleží rovnako ako na vlastnom národe.“ Amerika sa, skrátka, chcela stiahnuť do seba, teda skôr na svoju pologuľu, čo v dvadsiatych a tridsiatych rokoch

Tak ako aj pri iných konšpiračných teóriách, aj tu jej autori a šíritelia spomínajú občas aj skutočné udalosti. Napríklad denník vtedajšieho ministra obrany Henryho L. Stimsona, ktorý si zapísal, ako pred 7. decembrom diskutoval s prezidentom o rastúcich japonských provokáciách.

opakovane potvrdila aj vo voľbách. Vtedajší izolacionizmus sa netýkal len angažovania sa USA v zahraničí, ale aj domácich záležitostí. Napríklad kvóty prijaté v dvadsiatych rokoch výrazne obmedzovali imigráciu. (Američania začali preferovať prisťahovalcov zo severu a západu Európy pred východnou a juhovou Áziou; prisťahovalectvo z východnej Ázie ustalo úplne a Hispánci boli už vtedy najrýchlejšie rastúcou menšinou.) V krajine rástli nativistické nálady a nedôvera k cudzincom. A prezident Coolidge podobne ako jeho dnešný nástupca vyhlasoval, že „Ameriku treba uchovať americkou.“ V zahraničnej politike stále veľmi ovplyvnenej spomienkou na veľkú vojnu bolo cítiť snahu vyhnúť sa účasti v ďalšej vojne stoj čo stoj. Američanov znepokojovala rastúca sila

japonského loďstva. Riešením mala byť dohoda USA, Japonska, Británie, Francúzska a Talianska z roku 1921, ktorá limitovala tonáž vojnového námorníctva. V zásade však dohoda skôr vymedzovala vplyv jednotlivých mocností vo svetovom oceáne. V tomto čase rozkvetu mierových hnutí sa objavil aj zmluvný pokus o trvalý mier medzi národmi známy ako Briand-Kelloggov pakt. Aristide Briand ako francúzsky a Frank Kellogg ako americký minister zahraničia sa v zmluve podpísanej v roku 1928 nielenže zaviazali k tomu, že ich krajiny proti sebe nebudú bojovať, ale vyhlásili tiež, že „odsudzujú vojnu a zriekajú sa jej ako nástroja medzinárodnej politiky“. K dohode sa nakoniec prihlásilo 62 štátov, no iluzórnou predstavu večného mieru nakoniec obišli s tým, že si nechali právo na sebaobranu.

BEZ VÁŽNEJ ODPOVEDE

Američania v dvadsiatych a tridsiatych rokoch mohli žiť v predstave, že veľká (teda prvá svetová) vojna bola posledným ozbrojeným konfliktom, do ktorého sa zapojili. Platilo to minimálne pri pohľade na Latinskú Ameriku. Okrem Nikaraguy, kde mal Washington pechotu, si totiž zlepšovali vzťahy s každým. Prispel k tomu aj fakt, že prezident Hoover v roku 1928 vyhlásil, že stará Monroeova doktrína neznamená, že USA majú právo na západnej pologuli vojensky zasahovať. A jeho nástupca F. D. Roosevelt to potvrdil slovami i skutkami. Keď ho v novembri 1932 zvolili za prezidenta, zahraničnej politike sa príliš nevenoval. Napokon, vedel, že tak ako jeho predchodcu, aj jeho bude zamestnávať najmä Veľká hospodárska kríza. No ani to, čo bolo z amerického pohľadu za oceánmi, žiadny veľký optimizmus nevyvolávalo. V Nemecku už v júli 1932 zvíťazila Hitlerova NSDAP a o pár rokov Nemci opäť militarizovali Porýnie, čo im zakazovala Versailleská zmluva. V Taliansku už desaťročie vládol Mussolini, ktorý sa v roku 1934 rozhodol obsadiť Habeš, teda dnešnú Etiópiu. Rusko bolo už pätnásť rokov pod vládou bolševikov, ktorí sa netajili svojimi plánmi na svetovú

revolúciu a cez Kominternu ovládali komunistické strany v celej Európe. Za Pacifikom zas Japonci už od roku 1931 okupovali Mandžusko, čo bolo porušením spomínanej námornej zmluvy, Briand-Kelloggovho paktu i ustanovení Spoločnosti národov. Odpoveďou západných demokracií však bolo mlčanie. Američania voči Japonsku nezaviedli žiadne sankcie a rozpačitá bola aj francúzska či britská reakcia na Porýnie i Habeš. Naopak, agresívne mocnosti vystúpili z celosvetovej organizácie a odstúpili od zmluv, ktoré im aspoň formálne zapovedali agresiu.

POMÔŽTE NÁM

Ani to však v Amerike nevyvolávalo dostatočné obavy. Naopak, od roku 1935 do roku 1939 kongres prijímal zákony o neutralite, ktoré mali zabrániť zatahnutiu USA do európskej či ázijskej vojny, a Rooseveltova vláda s miernymi výhradami hovorila spočiatku to isté. Prvý vážnejší náznak obratu sa objavil až v októbri 1937, keď prezident predniesol takzvaný karanténny prejav, v ktorom síce ešte stále hovoril o mierovej politike, ale taktiež odsudzoval diktatúry. V súkromí a neskôr aj verejne prezident vyjadroval čoraz vážnejšie obavy o budúcnosť sveta. V marci 1939, po vzniku Slovenského štátu a po obsadení zvyšku Čiech a Moravy, napríklad povedal, že udržanie politickej, ekonomickej a sociálnej nezávislosti malých štátov na celom svete ovplyvňuje bezpečnosť a prosperitu Ameriky. Ten istý mesiac sa však (minimálne z dnešného pohľadu) naivne obrátil na Hitlera a Mussoliniho, ktorých požiadal, aby poskytli záruky, že nenapadnú tridsaťjeden ním menovaných štátov. Obaja sa mu, prirodzene, vysmiali, čo časť prezidentových kritikov veľmi potešilo, pretože izolacionizmus bol verejnosti i v kongrese ešte veľmi silný. V tom čase sa Roosevelt zaoberal tromi hlavnými problémami. Presviedčal kongres, aby zmenil legislatívu o neutralite tak, aby spojencom umožnil nakupovať v Spojených štátoch vojnový materiál. Miatol novinárov, či bude ešte raz kandidovať. A na podnet fyzikov upozorňujúcich na straš-

Na zábere z neskoršieho obdobia vojny japonský kamikadze útočí na spojeneckú loď. FOTO - ČTK

nú silu atómovej energie, sa začala diskusia o projekte atómovej bomby. Medzitým sa začala vojna v Európe. Nemecko a Sovietsky zväz si rozdelili Poľsko. Komunisti okupovali Pobaltie a Besarábiu a napadli Fínsko. Nacisti sa vydali na sever i západ a v istom momente im v ceste stáli len Briti. A nový premiér Churchill žiadal o pomoc nielen britské kolónie a domíniá, ale aj USA, ktoré sa už stali ekonomicky najmocnejšou, no stále inertnou krajinou.

NEVYHLÁSENÁ VOJNA

Hoci začiatok komunikácie amerického prezidenta s britským premiérom, ktorý žiadal najmä dodávku amerických torpédoborcov proti nemeckým ponorkám, nedopadol pre Churchilla dobre, rýchlo si k sebe našli cestu. V septembri 1940, rok po začiatku vojny v Európe vo svojich rozhlasových hovoroch od kozuba informoval Roosevelt o hrozbe, ktorou bolo ztročenie susedov štátmi Osi. Američanom povedal, že keby boli Briti, ktorí ešte stále ovládali obrovské impérium, porazení, „štáty Osi by ovládli Európu, Áziu, Afriku, Austráliu a hladiny oceánov, a ocitli by sa v postavení, keď by mohli proti našej pologuli postaviť obrovské pozemné a námorné vojsko“. Aj preto, že mal pred tretimi prezidentskými voľbami, ešte stále hovoril, že vojna nepripadá do úvahy, lenže spomínal aj to, že sa USA musia stať „zbrojovkou demokracie“ a že „defetizmus je neobhájiteľný“. Roosevelt síce vojnu nevyhlásil, ale správal sa tak, akoby v nej Amerika bola, respektíve tak, akoby už zákonom stanovenú neutralitu neakceptovala – niekedy o svojich predstavách presvedčil kongres, často však konal aj bez jeho súhlasu. Predovšetkým, v marci 1941 podpísal zákon o pôžičke a prenájme, ktorý naštartoval program vojenskej a materiálnej pomoci Británii a iným spojeneckým krajinám. Na jeseň toho roku začali americké križníky sprevádzať konvoje do Británie a Roosevelt im dokonca vydal právne pochybný, ale potrebný príkaz strieľať po nemeckých plavidlách, čo sa rovnalo nevyhlásenej vojne proti Nemecku.

Kritici mu aj dva roky po začiatku vojny v Európe vyčítali, že do nej chce Ameriku zatahnuť, aj keď s ňou vďaka Atlantiku nič nemá. A aj preto vznikli špekulácie a konšpiračné teórie, že o útoku na Pearl Harbor vedel alebo že o ňom vedeli aspoň ľudia z jeho administratívy.

ŽIADNY DOKLAD

Absurdné argumenty na podporu takéhoto názoru si ich zástancovia nájdu vždy. Dlhá bola živá napríklad „stopa hracích kociek“. Totiž, v novembri 1941 sa v magazíne New Yorker objavil zvláštny inzerát, na ktorom ľudia v protiletectvom kryte hrajú v kocky, na ktorých boli zvýraznené čísla 7 a 12, čo malo podľa konšpiračných teoretikov znamenať jasný odkaz na útok zo 7. decembra. Iná – churchillovská – „stopa“ hovorí o tom, že o útoku dopredu vedel britský premiér, ktorý však Američanov zámerne neupozornil, aby si zaistil to, v čo dúfal už dávno, teda aby sa USA zapojili do vojny. Druhá verzia hovorí o tom, že premiér prezidenta informoval, ale obaja sa rozhodli nerobiť pre obranu Pearl Harboru nič. Problém je v tom, že v tomto prípade sa zmiešava objektívna pravda s nepodloženou špekuláciou. Je nepochybne pravda, že Churchill Ameriku zúfalo chcel zatahnúť do vojny – hovoril i písal o tom opakované v súkromí i na verejnosti. Pravdou je aj to, že Roosevelt tomu bol stále viac naklonený, v prípade pomoci Britom bojoval s kongresom, hoci pred voľbami 1940 to otvorene verejnosti nehovoril. Pravdou je aj to, že na to, aby mohol vyhlásiť Japonsku a Nemecku vojnu, musel mať zámienu. A pravdou je aj to, že útok na havajskú základňu Pearl Harbor verejnú mienku otočil v prospech názoru, že Amerika do vojny vstúpiť musí. Lenže ani po tridsťroch storočí sa nenašiel jediný doklad o tom, potvrdzujúci že by Rooseveltovi Churchill či ktokoľvek iný o útoku povedal. Konšpiračný teoretik však aj z takejto situácie vykorčuľuje hravo: to, že doklad chýba, je len ďalší kameň do jasného obrazu, že nám skutočnú pravdu taja aj naďalej.

Jalta symbolizuje zradu,
nie však tú, aká sa traduje
už desaťročia

Západ nás v Jalte nepredal

Velká trojka v zložení Churchill, Roosevelt a Stalin počas rokovania v Jalte vo februári 1945. FOTO - ČTK

Mníchov, Vichy, Jalta – niektoré názvy majú tú smolu, že aj po desaťročiach okrem samotných miest označujú aj kľúčové udalosti súvisiace s druhou svetovou vojnou. To prvé označuje appeasement, teda ustupovanie Hitlerovi, to druhé kolaboráciu s ním a to tretie je symbolom ustupovania Stalinovi a povojnového rozdelenia Európy.

A nielen to – Mníchov i Jalta sa stali synonymami zrady. Zrady Západu, ktorý našu časť kontinentu predal dvom totalitným vládcom. Aspoň tak sa to v tomto priestore dlho tradovalo a do istej miery sa táto interpretácia používa dodnes.

NA KOLENÁCH, ALE S NÁROKMI

Na rokovaní veľkej trojky v Jalte z prvej polovice februára 1945 Západ zastupovali britský premiér Winston Churchill a americký prezident Franklin D. Roosevelt.

Argumentov, ktoré by mohli oprávňovať teóriu, že Západ zradil, sa dá nájsť veľa. Patrí k nim Rooseveltova naivita vo vzťahu k sovietskemu vodcovi Josifovi Stalinovi, predchádzajúce Churchillove návrhy na percentuálne rozdelenie vplyvu v jednotlivých krajinách ležiacich medzi ZSSR a Západom, opätovná neúčast týchto krajín na rozhodovaní o svojom vlastnom osude.

Rozhodne to vyzerá ako zrada, hoci nie priamo v zmluvnom zmysle. Lenže s Jaltou je to predsa len o čosi komplikovanejšie.

Predovšetkým, britsko-ameriko-sovietska spolupráca sa nezačala na Kryme, ale už v roku 1941. Vtedy sa najprv v lete obrátili Nemci proti svojmu dovtedajšiemu spojencovi a ZSSR napadli. Koncom jesene sa po napadnutí Japoncami do vojny zapojili aj Spojené štáty, ktoré si dovtedy (aspoň oficiálne) udržiavali neutrálny status. Navyše, Američanom krátko na to vyhlásilo vojnu aj Nemecko, čím ich priamo zatiahlo aj do európskych záležitostí. A tým padli aj prekážky, ktoré až dovtedy Rooseveltovi bránili uzatvárať oficiálne spojenecké zmluvy. Samozrejme, dôležité dohody už Američania

**TOMÁŠ
GALIS**
komentátor

s Britmi podpisovali aj predtým. Napríklad v auguste 1941 ratifikovali Atlantickú chartu, ktorá okrem iného hovorila, že zmluvné strany budú proti „územným zmenám, ktoré nie sú v zhode so slobodne vyjadrenou vôľou národov, ktorých sa dotýkajú“.

Keď však prišiel britský minister zahraničia a neskorší premiér Anthony Eden v decembri do Moskvy, vypočul si tam niečo celkom iné. ZSSR bol síce takmer na kolenách, no napriek tomu Kremľ požadoval nielen uznať hranice z roku 1940 – teda zábor „svojej“ polovice Poľska (dnes je to najmä západ Bieloruska a Ukrajiny), pobaltských krajín, Karélie (medzi vojnami súčasť Fínska, dnes súčasť Ruska) a Besarábie (dnešné Moldavsko a juhozápad Ukrajiny) –, ale napríklad aj letecké a námorné základne vo Fínsku a v Rumunsku. Briti i Američania sa tak ocitli pred dilemou. Britské ministerstvo zahra-

ničia uvažovalo o povzbudení Stalina, ktorý bol nútený vymeniť strany. To nakoniec aj premiéra Churchilla viedlo k tomu, že Rooseveltovi písal, že nadobudol pocit, „že princípy Atlantickej charty by nemali byť uplatňované tak, aby sme Rusku upierali hranice, ktoré malo v momente, keď bolo napadnuté Nemeckom“.

Naopak, americké ministerstvo, pod vedením Cordella Hulla, zastávalo názor, že je lepšie mať pevnú pozíciu, než ustupovať a musieť zaujať pevný postoj neskôr.

Nakoniec, držalo sa vtedy už štvrtstoročia starého princípu prezidenta Woodrowa Wilsona, že o svojom osude si majú národy rozhodovať samé bez toho, že by boli nútené existovať v rámci výlučných sfér vplyvu veľmocí. S týmto názorom nakoniec súhlasil aj Roosevelt. A k americkému stanovisku sa nakoniec priklonili aj Briti. Keď so Sovietmi v máji 1942 podpisovali

ďalšiu zmluvu, územné požiadavky sa v nej neobjavili. Ako sa však ukázalo neskôr, Stalin na svoje nároky nezabudol, naopak, stupňoval ich, a jeho kolegovia svoj postoj s väčšou či menšou ochotou zmenili.

NA CESTE DO TEHERÁNU

„Rooseveltovi a Churchillovi nemožno dávať za vinu, že od prvého dňa nemeckého ťaženia na východ dali Sovietom bezvýhradnú podporu, pretože nebezpečenstvo rýchleho zrútenia ZSSR... bolo príliš veľké. Zlyhanie anglo-americkéj diplomacie sa však začalo okamžikom, keď vzala na ľahkú váhu tvrdosť, s akou Kremľ... formuloval svoje územné nároky,“ napísal vo svojej knihe Popely ešte žhavý český historik Karel Durman. K tomu, že Stalin požiadavky naďalej obhajoval a nakoniec ich aj stupňoval, prispelo viacero faktorov. Ani Američan, ani Brit sa ho nepokúsili

presvedčiť, aby prijal zásady Atlantickej charty hneď na začiatku.

Churchill podľa pamätníkov spočiatku často osciloval medzi svojou dávnou túžbou tvrdo sa proti komunistom postaviť (čo chcel už na konci prvej svetovej vojny) a protikladnou snahou nepohnevať si ešte viac Stalina, ktorý Západu aj napriek masívnej pomoci stále niečo vyčítal.

Roosevelt bol zase čoraz skeptickejší k svojmu zahraničnopolitickému establišmentu, prehliadal povahu sovietskeho režimu a nakoniec mu viac prekážal britský (i francúzsky) imperializmus než „strýko Joe“.

Napríklad neskorší autor „dlhého telegramu“ George Kennan napísal o prezidentovi, že v zahraničnej politike bol veľmi povrchným mužom, „ignorantským, diletantským, s krajne obmedzeným intelektuálnym horizontom“. A bola tu aj situácia v Taliansku. Keď tu v roku 1943 Briti a Američania vytvorili okupačnú správu, samozrejme bez sovietskej účasti, pre Moskvu to bola zámenka pre obdobný postup všade tam, kam vkročila sovietska Červená armáda. Keď Churchill opakovane navrhoval, že po stabilizácii talianskej fronty treba preniknúť na Balkán a do dunajského priestoru, čím by v tejto časti Európy Anglosasi prebehli Sovietov, Američania fixovali na sľub Stalinovi, že druhý front otvorí vo Francúzsku, to rozhodne odmietali. A k tomu všetkému treba pripočítať aj situáciu na východnom fronte, kde začalo byť jasné, že Nemci už ďalej postupovať nebudú. Toto všetko predchádzalo prvému stretnutiu Veľkej trojky, teda spojeneckej konferencii v Teheráne (invázia do neutrálneho Iránu v auguste a v septembri 1941 bola spoločnou akciou Britov a Sovietov) na prelome novembra a decembra roku 1943. Tu sa Spojenci dohodli napríklad na tom, že sa Briti a Američania v máji 1944 vylodia vo Francúzsku, že budú koordinovať svoje akcie so sovietskym štábom i to, že budú podporovať juhoslovanských partizánov pod vedením Josipa Broza Tita. Z hľadiska sovietskeho vplyvu na východe kontinentu však bolo

dôležité, že práve tu bol spečatený osud Estónska, Lotyšska a Litvy a do veľkej miery aj osud Poľska. Spojeným štátom slúži ku cti, že anexiu pobaltských štátov neuznávali pol storočia – od roku 1940 až do ich opätovného osamostatnenia v roku 1990. No dôležitejšie bolo, že Roosevelt v Teheráne povedal, že keď ZSSR tieto krajiny opäť obsadí (v tom čase ich okupovali Nemci), nemá kvôli tomu v úmysle ísť do vojny. To, že tam po vojne požadoval referendum, na tomto zásadnom postoji nič nemenilo. Poľsko si na rozdiel od pobaltských štátov vlastnú štátnosť zachovalo, lenže v iných hraniciach. K tomu najviac prispel Churchill, ktorý realisticky zhodnotil Stalinov postoj a navrhol, aby východnú hranicu nášho severného suseda tvorila niekdajšia Curzonova línia a aby západná hranica ležala na Odre. Poľsko tak malo získať veľkú časť nemeckého územia, ale natrvalo vošlo do to, čo stratilo v roku 1939, teda napríklad aj Lvov. Keď Eden poznamenal, že vlastne ide o potvrdenie paktu Molotov-Ribbentrop, Stalin vraj len pokrčil ramenami a povedal: „Nazvite si to ako chcete.“ Ak teda došlo k porušeniu Atlantickej charty, presnejšie jej ustanovenia o neprípustnosti teritoriálnych zmien bez súhlasu ľudí žijúcich na dotýčanom území, bolo to v Teheráne.

PO HRANICIACH POLITIKA

Kým sa o štrnásť mesiacov stretla v Jalte Veľká trojka druhýkrát (a v pôvodnom zložení naposledy), udiali sa v Európe zásadné zmeny. Západné krajiny sa vylodili v Normandii a postupovali k západným nemeckým hraniciam, kde však na niekoľko mesiacov uviazli. Červená armáda už oslobodila pôvodné územie Poľska, stála až na Odre a bola aj v Rumunsku a v Bulharsku. Porážka Nemcka sa už zdala byť neodvratná. No osud Balkánu či krajín medzi Berlínom a Moskvou ešte nebol vopred určený. A predstavitelia veľmocí ho neurčili, aspoň nie v zmysle rozparcelovania, ani v krymskom letovisku.

Na čom sa veľmoci zhodli? Napríklad na tom, že Nemecko nebude po vojne rozdelené na niekoľko slabých štátov, ale na štyri okupačné zóny. (Status okupačnej mocnosti pre Francúzsko presadil Churchill.) Sovieti sľúbili, že sa do troch mesiacov po skončení európskych bojov pripoja k Američanom v boji proti Japonsku, za čo boli odmenení územnými ziskami a privilégiami na Ďalekom východe. Dôležitá bola aj dohoda o vojnových zajatcoch, ktorí však v Rusku nakoniec putovali do gulagu alebo na popraviske. A veľmoci sa zhodli aj na vzniku OSN. Čo sa týka východu Európy, veľká trojka prijala Deklaráciu o oslobodenej Európe, ktorá sa opäť odvolávala na Atlantickú chartu a právo na slobodnú voľbu vládnej formy a odporovala myšlienke sfér vplyvu. Nie, že by sa táto myšlienka nikdy neobjavila. Naopak, ako riešenie ju v októbri 1944 na návšteve v Moskve formuloval britský ministerský predseda, ktorý navrhol Stalinovi percentuálne rozdelenie vplyvu na Balkáne. Grécko malo podľa tohto návrhu patriť k Západu, v Rumunsku a Bulharsku mal mať jasnú prevahu Sovietsky zväz a v Juhoslávii a v Maďarsku mal byť vplyv rozdelený pol na pol. Proti tomu sa však postavil Roosevelt a do Jalty už z nápadu nebolo nič. Stalo sa však niečo vážnejšie, a to, že Červená armáda už obsadila veľkú časť sporných území, čo Stalinovi pridávalo sebavedomie i reálnu silu, ako ovplyvniť situáciu. No formálne sa hlásil k tomu, že o svojej budúcnosti si majú tieto krajiny rozhodovať samy, čo sa týkalo aj Poľska, ktoré bolo kľúčové pre Britov i ZSSR.

Kým otázka jeho hraníc bola viac-menej „vyriešená“ už v Teheráne, o politické usporiadanie sa ešte bojovalo. ZSSR napríklad už od apríla 1943 neuznával poľskú exilovú vládu v Londýne, pretože tá vtedy požiadala Červený kríž o preskúmanie hromadných hrobov poľských dôstojníkov zabitých NKVD v Katyni, ale vsádzal na takzvanú lublinskú vládu poslušnú Moskve.

Šéfovia americkej a britskej delegácie pôvodne požadovali odvolanie bábkovej vlády ovládanej z Kremľa, ale nakoniec ich uspokojil Stalinov

Vztyčovanie sovietskej vlajky na budove Reichstagu v Berlíne. FOTO - TASR

sľub že takzvaný lublinský výbor, ktorý sa na Silvestra 1944 vyhlásil za dočasnú poľskú vládu, bude doplnený o zástupcov exilovej vlády i domáceho poľského odboja.

Stalin zároveň uistil západných spojencov, že v Poľsku „najneskôr do mesiaca“ vypíše slobodné voľby. Tie sa však nakoniec konali až po takmer dvoch rokoch. A vládna moc zostala v rukách Stalinových prisluhovačov.

STALINOVÍ VOJACI BOLI RÝCHLEJŠÍ

A to nebola jediná vec, ktorá už krátko po skončení Jaltskej konferen-

cie Londýn a Washington stále viac vzdalovala od Moskvy. Hoci Stalin bez najmenších problémov podpísal sľub, že veľmoci budú napomáhať národom oslobodeným spod nadvlády nacistického Nemecka i národom bývalých satelitných štátov Osi v Európe, aby „demokratickými prostriedkami vyriešili svoje naliehavé politické a hospodárske problémy“, v krajinách oslobodených Červenou armádou nakoniec ZSSR v rozpore s uzavretými dohodami znemožnil vznik demokraticky zvolených orgánov. Američania i Briti ešte niekoľ-

ko mesiacov hľadali cestu, ako donútiť Stalina, aby plnil záväzky, no po roku im už bolo jasné, že pokus o kompromis s diktátorom zlyhal. Pred domácim publikom sa tvárili inak. Churchill napríklad v Dolnej snemovni bezprostredne po Jalte tvrdil: „Z Krymu som si odniesol dojem, že maršál Stalin i ďalší sovietski vedúci predstavitelia chcú žiť so západnými demokraciami v čestnom priateľstve. Rovnako si myslím, že ich slovo platí.“ A podobné slová predniesol doma i Roosevelt. Lenže v súkromí bol britský mi-

nisterský predseda oveľa skeptickejší. A rovnako sa na vec pozerali aj viacerí americkí predstavitelia. Napríklad náčelník Rooseveltovho štábu admirál William D. Leahy varoval prezidenta, že dohoda o Poľsku je „taká pružná, že ju Rusi môžu natiahnuť z Jalty až do Washingtonu, bez toho, že by ju niekedy technicky porušili“. Dôležitejšie ako dohody nakoniec bolo, ako rýchlo postupovali armády. Napokon, aj preto Stalin konanie konferencie dlho odkladal. A preto Churchill naliehal na postu-

pujúciach Američanov, aby sa čo najskôr priblížili k Prahe i k Berlínu. Tí mu však napríklad slovami generála Gergea Marshalla, ktorého meno niesol neskorší plán na ekonomickú pomoc európskym krajinám, odkázali, že nie sú ochotní „hazardovať s americkými životmi pre čisto politické účely“.

Stalin, naopak, túto ochotu nepostrádal a všade tam, kam vstúpila noha sovietskeho vojaka, zväčšoval svoj vplyv, hoci v prvých mesiacoch a rokoch po oslobodení ešte nemožno hovoriť o komunistickej totalite. Hoci o „jaltskej zrade“ sa často hovorilo aj v súvislosti s Československom, o našej krajine sa na Kryme nediskutovalo. Iste, bolo by príjemnejšie zhodiť nasledujúci vývoj na niekoho iného, ale významnú úlohu v príklone ČSR k Sovietskemu zväzu zohral exilový prezident Edvard Beneš. Túto krajinu pokladala Moskva za základ svojho vplyvu v strednej Európe už od podpisu československo-sovietskej zmluvy v decembri 1943.

VIDÍME TO AJ DNES

Jaltská Deklarácia o oslobodenej Európe sa jasne prihlásila k zásade Atlantickkej charty, že si národy majú o svojom osude rozhodovať samé. No ako napríklad pred dvadsiatimi rokmi konštatoval česko-nemecký historik Ivan Pfaff, problém bol v nejasnosti pojmov a v tom, že Sovieti ich vnímali seba vlastným spôsobom.

„Demokracia, právo na sebaurčenie, suverenita, vôľa ľudu, široké zastúpenie, slobodné voľby – to všetko boli pojmy, ktoré mali pre západných štátnikov jasný význam a ktoré pri ich spôsobe uvažovania nepotrebovali žiadne bližšie určenie. Boli to však zároveň pojmy, ktoré, pretože neboli úplne presne vymedzené, pre Sovietov nepredstavovali žiadnu veľkú prekážku, aby ich zneužili, prekrútili, popreli.“

Napokon, vidíme to aj dnes, keď sa pozrieme na to, ako vyzerajú voľby v Rusku, ako vníma Moskva právo na sebaurčenie v „separatistických oblastiach“ Ukrajiny, Gruzínska a Moldavska, alebo ako vyzerá demokracia v Čečensku.

**Mýtus hovorí, že atómové
bomby Japonsko neprinútili
ku kapitulácii**

Hirošima a Nagasaki neboli najničivejšie útoky na civilistov

Výbuch v Hirošime. FOTO - TASR

Zvrhnutie dvoch atómových bômb na japonské mestá Hirošima a Nagasaki v auguste 1945 prispelo k ukončeniu vojny. Boli to zbrane dovtedy nepredstaviteľnej sily. Ich nasadenie zároveň začalo novú etapu zbrojenia a svetu predstavilo veľmi reálnu hrozbu konfliktu, ktorý môže ukončiť samotnú existenciu ľudstva.

Údaje o počte obetí oboch útokov sa rôznia aj podľa toho, kto všetko sa za obeť útoku považuje. V prípade Hirošimy sa predpokladá, že okamžite zomrelo asi 70 až 80 tisíc ľudí, asi štvrtina z nich boli vojaci. Ďalšie desiatky tisíc ľudí umierali na následky zranení a ožiarenie postupne. V Nagasaki zomrelo okamžite 30 až 40 tisíc ľudí, desiatky ich opäť umierali postupne.

Pri výbere oboch cieľov hralo hlavnú úlohu, že išlo o dôležité prístavy a priemyselné centrá, okolo Hirošimi navyše sídlilo viacero vojenských jednotiek.

Ku zvrhnutiu atómových bômb sa viažu dva hlavné mýty. Tým prvým je, že ich nasadenie bolo úplne zbytočné, lebo Japonsko už aj tak bolo porazené. Súčasťou tohto mýtu je aj tvrdenie, že Japonsko v skutočnosti ku kapitulácii neprinútili bomby, ale to, že mu dva dni po zvrhnutí bomby na Hirošimu vyhlásil vojnu aj Sovietsky zväz. A tiež, že Spojené štáty bomby v skutočnosti nepoužili, aby Japonsko prinútili ku kapitulácii, ale ako výstrahu pre Josifa Stalina a Sovietsky zväz, ktorý bol ešte stále ich spojencom.

Druhým mýtom je, že išlo o najničivejší útok na civilistov počas celej druhej svetovej vojny, prípadne o najničivejší útok na civilistov v celých dejinách.

KAMIKADZE

Japonsko bolo v lete 1945 už naozaj vojensky porazené. Problém je, že prehrať vojnu, priznať si, že ste vojnu prehrali a konečne kapitulovať, sú tri rôzne veci.

Aby sme to pochopili, netreba ísť do Ázie. To, že nacistické Nemecko vojnu nakoniec prehrá, si mnohí jeho predstavitelia, najmä zo špičiek armády, uvedomovali už na začiatku

PETER MORVAY
komentátor

roku 1943, po porážkach v severnej Afrike a pri Stalingrade. Ku koncu roku 1944 už každý súdny nemecký generál vedel, že úplná porážka je iba otázkou (krátkeho) času. Väčšine to nezabránilo v tom, aby na Hitlerov príkaz pokračovali v boji a ďalej mrhali ľudskými životmi. Hitler sám požadoval boj do posledného muža, či dokonca poslednej ženy a dieťaťa a považoval za správne, aby Nemecko a celý nemecký národ zahynuli, keď nedokážu naplniť jeho predstavy a zvíťaziť.

V Japonsku to bolo ešte horšie. To, že Japonsko vojnu prehrá, bolo prinajmenšom pravdepodobné od júna 1942, keď Američania zvíťazili v prelomovej námornej bitke pri Midway. Znamenalo to krach plánu vrchného veliteľa japonského vojnového námorníctva admirála Isorokua Jamamota na rýchle víťazstvo nad Američanmi.

Jamamoto ako jeden z mála ja-

Súčasťou mýtu je aj tvrdenie, že Japonsko v skutočnosti ku kapitulácii neprinútili bomby, ale to, že mu dva dni po zvrhnutí bomby na Hirošimu vyhlásil vojnu aj Sovietsky zväz.

ponských veliteľov a politikov Ameriku osobne poznal a nepodceňoval jej obrovský vojenský potenciál. Vedel, že ak Američanov neporazí v rozhodujúcej bitke ešte na začiatku vojny a neprinúti ich uzatvoriť pre Japonsko výhodný mier, jeho krajina dlhšie trvajúcu vojnu nemôže vyhrať. Traduje sa, že slúbil cisárovi šesť mesiacov nepretržitých víťazstiev – čo však bude potom, za to už na seba neberie zodpovednosť.

Na jar 1945 sa spojenci priblížili k hlavným japonským ostrovom, na ktoré podnikali ich ťažké bombardéry jeden útok za druhým. Japonsko už nemalo letectvo, ktoré by im v tom dokázalo brániť: prišlo o väčšinu loďstva a to, čo mu zostalo, obvykle nemohlo vyplávať pre nedostatok pohonných hmôt. Úplná porážka bola tiež iba otázkou času.

Napriek tomu si málokto Japonec pripúšťal možnosť kapitulácie (Jamamoto už bol po smrti). Aj vďaka samurajskej tradícii si vojaci radšej vybrali smrť pre seba a svoj národ, ako potupu porážky či dokonca kapitulácie.

Ako to vyzerá v praxi, videli Američania pri bojoch o ostrovy Ivodžima a Okinava. Drvivá väčšina japonských vojakov volila radšej boj do posledného dychu či beznádejný samovražedný útok, ako kapituláciu. Masové samovraždy spáchali aj desiatky tisíc civilistov, ktorí uverili propagande, že je lepšie zomrieť, ako padnúť do rúk Američanom.

Domáce japonské obyvateľstvo, ktoré nemalo žiadne správy o skutočnom vývoji na fronte, stále verilo vojnovéj propagande. Tá ešte aj v roku 1945 tvrdila, že naopak Američania idú od jednej porážky k druhej.

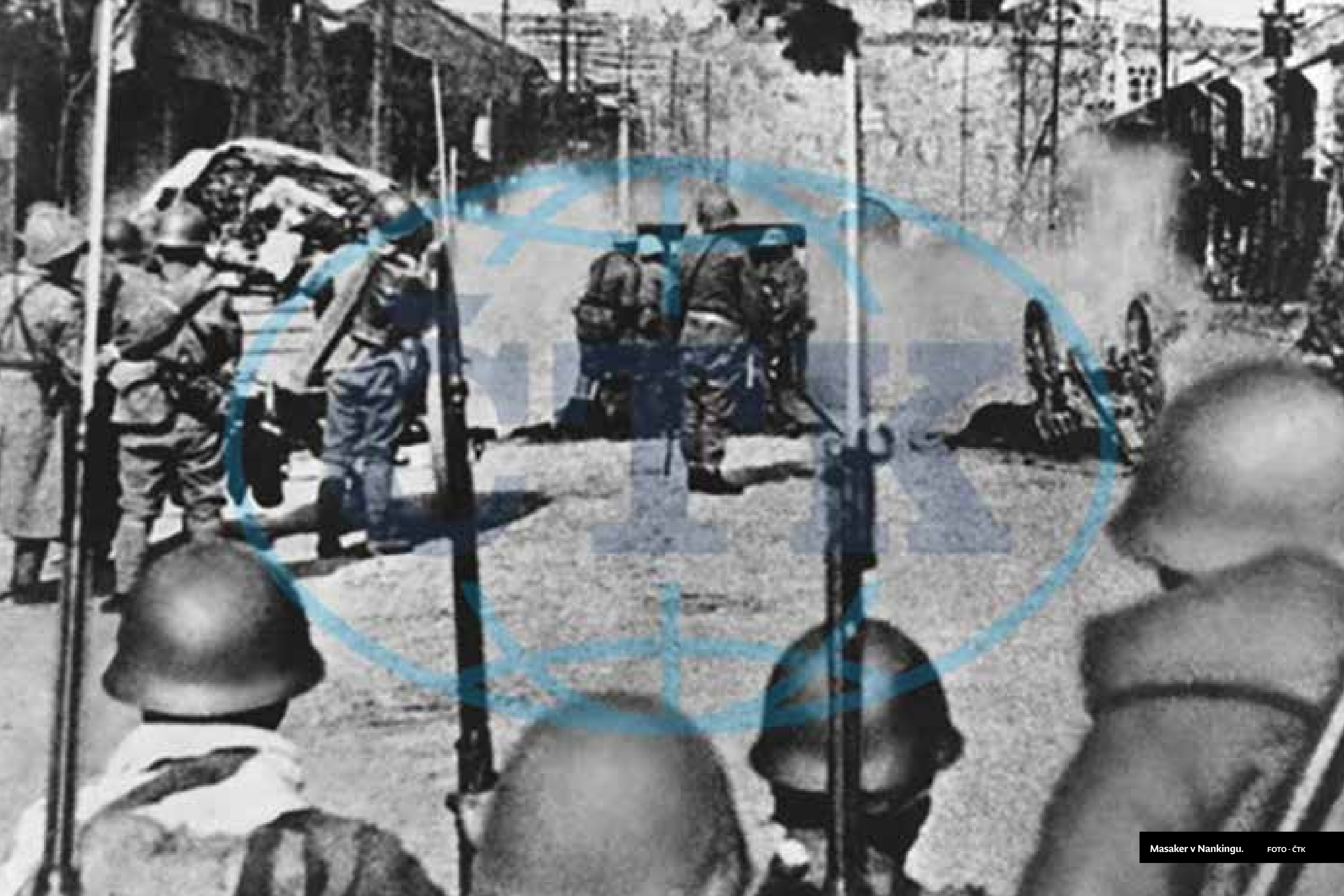
Súčasne však Japoncov pripravovali na to, aby sa postavilo Američanom, ktorí by sa na hlavných japonských ostrovoch vyloďili. Milióny Japoncov vrátane žien a detí cvičili, aby podnikali masové útoky na amerických vojakov. Vyzbrojení boli často len zašpicatenými bambusovými palicami.

Američania na základe predchádzajúcich skúseností počítali s tým, že za dobytie hornatých hlavných japonských ostrovov zaplatia stovkami tisíc vlastných mŕtvych. Na japonskej strane by pri plánovanej totálnej vojne mohli byť milióny obetí.

Podobne ako v prípade porážky nacistického Nemecka však bolo nutné aj v prípade Japonska dosiahnutie bezpodmienečnej kapitulácie a okupácie hlavného japonského územia. Inak by hrozilo, že porážku prežije japonský vládny systém, ktorý sa čo do krutosti veľmi blížil nacistickému. Táto rasistická militaristická autokracia na čele s božským cisárom sa mohla po čase spať a opäť ohrozovať svet. Preto bolo nutné, podobne ako u nacizmu, aby bol tento systém vykorený.

BOMBY A ŽIVOTY

Americké vojenské vedenie sa pre jadrové bomby rozhodlo práve

Masaker v Nankingu. FOTO - ČTK

preto, aby s čo najmenšími stratami „Japonsko prinútili k bezpodmienečnej kapitulácii, ktorá bola pre Spojené štáty jedinou možnosťou, ako po vojne reorganizovať japonské spoločenské zriadenie,“ píše britský historik Michael Burleigh v knihe Morálny dilema. Dejiny druhej svetovej války (Praha 2011).

Ani jadrové bomby pustošiacie krajinu nemohli presvedčiť japonské vojenské velenie, ktorému na životoch vlastných civilistov nezáležalo. Dokázali však pohnúť cisárom Hirohitom, ktorý v záujme prežitia národa presadil kapituláciu. Pri rozhodovaní mu pomohlo aj to, že Američania netrvali na konci cisárstva. Panovník si mohol ponechať svoje formálne postavenie na čele štátu, aj keď nie svoju moc a božský štatút.

Je to jeden z najväčších a najsmutnejších paradoxov druhej svetovej vojny, ale nasadenie jadrových bômb s veľkou pravdepodobnosťou zachránilo oveľa viac životov, než koľko si ich vzalo. A boli to hlavne životy Japoncov.

Vyhlásenie vojny Japonsku a následný sovietsky útok na japonskú armádu v Mandžusku mali na rozhodovanie cisára určite tiež svoj vplyv.

Rozhodujúce však pravdepodobne boli jadrové bomby, ktoré hrozbu definitívnej skazy demonštrovali priamo na území Japonska. Armáda tak nemala možnosť rozsah katastrofy pred cisárom zatajiť, ako to dovtedy robievala.

NAJVÄČŠÍ ÚTOK

Zhodenia atómových bômb nebolo najhorším útokom na civilistov počas druhej svetovej vojny (ktorá sa v Ázii nezačala až v roku 1939, ale najneskôr v roku 1937). Jednoznačne najrozsiahlejšieho vraždenia civilistov sa dopustili nacisti. Okrem vyvraždenia šiestich miliónov Židov majú na svedomí milióny ďalších životov civilistov a vojnových zajatcov, hlavne sovietskych. Patria medzi ne obeť často cieleného vyvražďovania ďalších národov, ktoré nacistická ideológia označovala za menejcenné, najmä Slovanov a Rómov.

Desaťtisíce obetí si v priebehu vojny vyžiadali nemecké letecké útoky vedené zámerne na civilné ciele, ktoré začali bombardovaním Varšavy v roku 1939 a pokračovali zničným Rotterdamu v máji 1940.

Patria sem nevinné obeť nacistických represíí v okupovaných krajinách, popravy rukojemníkov a vraždenie civilného obyvateľstva z pomsty za akcie odbojových skupín.

Státisíce civilných či aspoň neozbrojených obetí si vyžiadalo kruté zaobchádzanie s väzňami v koncentračných táboroch, pri nútených prácach. A tiež v táboroch, v ktorých nacisti väznili zajatých sovietskych vojakov, ktorých dokonca nechávali umrieť hladom.

Je to jeden z najväčších a najsmutnejších paradoxov druhej svetovej vojny, ale nasadenie jadrových bômb s veľkou pravdepodobnosťou zachránilo oveľa viac životov, než koľko si ich vzalo. A boli to hlavne životy Japoncov.

Aj počty civilistov a vojnových zajatcov, ktorých Japonci povraždili pri okupácii Číny a počas druhej svetovej vojny, alebo ktorí zomreli v dôsledku neľudského zachádzania, idú do miliónov.

„Počet týchto úmrtí dosahoval pravidelne počtu sto tisíc mesačne,“ hovorí o pomeroch v japonských táboroch pre otrockých pracovníkov a vojnových zajatcov historik Burleigh. Obavy o osud väznených, najmä Američanov, boli podľa neho ďalším z dôvodov, prečo chcelo americké vedenie ukončiť vojnu čo najrýchlejšie, hoci aj s použitím jadrových bômb.

Útok na Hirošimu a Nagasaki však nebol najničivejším útokom na civilistov, ani keď počítame iba jednorazové alebo časovo obmedzené akcie. Najrozsiahlejšie americké bombardovanie Tokia zápalnými bombami v noci na 10. marca si vyžiadalo viac ako sto tisíc mŕtvych.

Najbrutálnejšieho útoku na civilistov sa však dopustili Japonci. Dobytie čínskeho mesta Nanking v decembri 1937 japonská armáda „oslávila“ niekoľkotýždenným rabovaním, masovým znásilňovaním a vraždením. Počet povraždených a umučených civilistov podľa najnižších serióznych odhadov prekročil 200-tisíc, k čomu treba pripočítať desaťtisíce povraždených zajatých čínskych vojakov a ďalšie desaťtisíce žien, ktoré boli „len“ znásilnené a mučené, vraždenie však prežili. Niektoré najmä čínske odhady počítajú dokonca s viac ako 400-tisíc mŕtvymi civilistami, tieto čísla však môžu byť tiež politicky motivované.

OBETE SPOJENCOV

V porovnaní s tým (ale naozaj iba v porovnaní s tým) vyzerať skoro skromne počty obetí spojeneckého bombardovania v Európe. I keď sa dnešní revizionisti a sympatizanti nacizmu práve pomocou nich snažia dokazovať, že boli obe strany rovnaké a v prvom rade tým bagatelizovať nemecké a japonské vojnové zločiny.

Najznámejšie plošné bombardovanie Drážďan spojencami si vyžiadalo asi 25-tisíc obetí, menej známe, ale ničivejšie bombardovanie Hamburgu asi 40-tisíc. V drvivej väčšine išlo o civilistov.

Tieto mestá boli legitímnymi cieľmi útoku, išlo o veľké priemyslové strediská a dopravné uzly. V Hamburgu sa napríklad vyrábala väčšina nemeckých ponoriek, ktoré spôsobovali spojencom obrovské straty.

Skôr než zámerné bombardovanie civilistov možno spojencom vytknúť to, že ich civilné obeť plošného bombardovania príliš nezaujímal. Jednak preto, lebo by im pri vtedajšej presnosti bombardovania aj tak nešlo zabrániť – snaha Angličanov aj Američanov spočíatku vojny o presnejšie bombardovanie sa minula účinkom. A aj preto, lebo postupom vojny i Spojenci čoraz viac podliehali negatívnym emóciám voči nepriateľovi a prestávali rozlišovať medzi vojakmi a civilistami na druhej strane.

Prečo neutralita nezaručí
neustrannosť a ako okrem bohatstva
niekedy prinesie aj hanbu

Neutralita nie je zárukou mieru

Je to len niekoľko rokov, čo sa v prospech neutrality Slovenska v prieskume pre Globsec vyjadrilo až 47 percent respondentov. A je to len niekoľko týždňov čo iný prieskum pre túto organizáciu potvrdil, že kým štvrtina ľudí chce byť súčasťou Západu a desatina vidí Slovensko na Západe, takmer polovica respondentov žije v predstave, že by sme mali byť mostom, ktorý obe svetové strany spája.

TOMÁŠ GALIS
komentátor

AKO BY NÁM LEN BOLO DOBRE

Dôvodov, prečo znejú pojmy neutralita, most či vyvážená zahraničná politika pre veľkú časť našej spoločnosti tak príťažlivo, je viac, ale všetky sú skôr ilúziou ako skutočnosťou.

Môžeme snívať napríklad o tom, že ak by sme neboli v NATO, nemuseli by sme „doň“ toľko prispievať. Lenže ako ukazuje napríklad švajčiarsky príklad, obrana na vlastnú päsť dokáže vyjsť ešte drahšie.

Je príjemné predstavovať si aj to, že s neutralitou by prišla skutočne nezávislá zahraničná politika. No (povojnové) príklady Rakúska či Fínska ukazujú, že boli k tejto „nezávislosti“ pred desaťročiami viac či menej donútené, než, že by bola len ich vlastným rozhodnutím.

Príjemná je aj predstava, že v čase prípadnej vojny nemusíme s nikým nič mať. No ako v minulosti ukázala neutralita Španielska či Portugalska, ani tieto štáty nakoniec nezostali nestranné. A ako ukázal švédsky príklad, niekedy to tieto krajiny (či ich vtedajší predstavitelia) viac-menej museli hrať na obe strany.

No a úplne najlepšie je, keď si neutralitu ľudia zdôvodňujú tým, že nás aspoň nikto nenapadne a že aj v čase veľkých otrasov zostaneme ostrovom slobody a prosperity či aspoň pokoja. No stačí sa obzrieť len päť rokov do minulosti a vidíme, že ani garancie jadrových veľmocí a dokonca ani samotného Ruska Ukrajine nepomohli pred ruskou agresiou.

Sto rokov predtým sa na neutralitu spoliehalo napríklad Belgicko, no Berlín na to ani v najmenšom nedbal.

Nemecké tanky v Ardenách. FOTO - ČTK

A úplne najhoršie to bolo počas druhej svetovej vojny, o čom by mohli rozprávať opäť krajiny Beneluxu, Dánsko ako aj pobaltské štáty, ktorých neutralita nezabránila ani Stalinovmu vpádu, ani následnému Hitlerovu vpádu, ani takmer polstoročiu pod opäťtovnou vládou Moskvy.

Vojna si nakoniec našla každého, nech už sa akokoľvek izoloval a nech bol slabý ako Estónsko, alebo silný ako Spojené štáty.

POBALTIE V SOVIETSKOM PODRUČÍ

Pred 80 rokmi podpísalo nacistické Nemecko a komunistický Sovietsky zväz pakt Molotov-Ribbentrop. Najčastejšie sa v tejto súvislosti spomína osud Poľska, ktoré si Berlín a Moskva rozdelili na dve polovice.

Dohoda ministrov zahraničia

dvoch totalitných štátov sa ale týkala aj troch menších krajín ležiacich na brehoch Baltického mora: Estónska, Lotyšska a Litvy. Tieto krajiny vyhlásili s podporou Dohody po prvej svetovej vojne nezávislosť a stali sa republikami.

Podobne ako v iných európskych krajinách, aj tu rástol v tridsiatych rokoch strach z revizionistických mocností: v Estónsku to bol strach z Moskvy, v Lotyšsku z Moskvy a z Berlína, no a v litovskom prípade sa strach z Berlína spájal aj so strachom z Varšavy, pretože Vilnius, na ktorý si Litva robila nárok ako na svoje hlavné mesto, ležal až do roku 1939 v Poľsku, ktoré, samozrejme, nebolo ochotné sa ho vzdať.

Silnejšie obavy sa napokon v lete 1938 pretavili do koordinovaného vyhlásenia neutrality podľa vzoru

nordických krajín. A nešlo len o nápodobu, ale aj o snahu spojiť sa s nimi. Severania však o zblíženie nemali záujem, pretože sa okrem samotných dvoch európskych totalít báli aj toho, že by ich tri ohrozené pobaltské štáty mohli zatiahnuť do problémov, ak nie priamo do vojny.

V niečom sa vtedajšia taktika pobaltských štátov podobala na dnešok. Napríklad na zasadnutí Spoločnosti národov v septembri 1938 podobne ako Škandinávci odmietli hlasovať za povinné sankcie proti agresorovi, čím sa síce akoby neutrálne dištancovali od pomoci inému napadnutému štátu, ale tiež od pomoci sebe samým.

Aby nebolo pochybnosti o tom, že to so svojím neutrálnym postojom myslia vážne, na prelome rokov 1938 a 1939 všetky tri krajiny prijali aj vlastné zákony o neutralite.

No v nasledujúcich mesiacoch začalo byť čoraz jasnejšie, že akokoľvek domáca legislatíva neznamená v porovnaní s rozhodnutím veľmoci vôbec nič. Estónsko a Lotyšsko preto ešte v júni 1939 uzavreli s Nemeckom zmluvy o neútočení. Už predtým uzavreli podobné zmluvy so Sovietskym zväzom. Veľmi rýchlo sa ukázalo, že ani to im nepomohlo.

Tou jedinou zmluvou, ktorá určila ich osud bol napokon spomínaný pakt Molotov-Ribbentrop. V tajnom dodatku Zmluvy o usporiadaní hraníc a o priateľstve medzi Nemeckom a Zväzom sovietskych socialistických republík pripadla Litva do nemeckej a Lotyšsko a Estónsko do sovietskej sféry vplyvu. Po korekcii pripadla Sovietskemu zväzu aj Litva, hoci v tomto prípade si Nemecko vyhradilo právo na obsadenie juhozápadu krajiny.

Po porážke Poľska si najprv Sovietsky zväz ultimatívne vynucoval (napríklad námornou blokádou či vyhrážkami násilnou okupáciou) umiestnenie svojich námorných, pozemných i leteckých posádok vo všetkých troch štátoch. Tie nakoniec ustúpili.

Litovci sa mohli radovať aspoň z toho, že Vilnius je konečne v ich rukách. No v skutočnosti sa všetky tri štáty ocitli v rukách Moskvy.

Sovietsky zväz sa síce zaviazal nezasahovať do vnútorných záležitostí týchto krajín, no v skutočnosti sa sovietski vojaci správali ako na okupovanom území.

Neprekvapí ani ďalšia podobnosť s dneškom: Moskva využívala miestne ilegálne komunistické strany, na to, aby vyvolávala incidenty, ktoré potom označovala za protisovietske provokácie. A v čase, keď Nemecko napádalo jeden neutrálny štát na západe kontinentu za druhým, sa Moskva rozhodla definitívne zúčtovať so zvyškami nezávislosti aj na jeho východe. Prišli ultimáta, „spontánne“ demonštrácie žiadajúce pomoc, vojaci v civile, podvolenie miestnych vlád, obsadzovanie tými jednotkami, ktoré sa už v Pobaltí nachádzali a nakoniec „voľby“ s jedinou kandidátnou listinou, ktoré v júli 1940 potvrdili pripojenie troch neutrálnych štátov k ZSSR.

BELGICKO DVA ZÁŽITKY STAČILI

V tom čase ubehli už dva mesiace od chvíle, keď kráľ Leopold III. bez konzultácie s bruselskou vládou nariadil kapituláciu Belgicka. To sa dokázalo držať len osemnásť dní a ani jemu jeho neutralita nepomohlo. Presne tak, ako mu nepomohla už v roku 1914.

Neutralitu Belgicka pritom nevyhlásili na poslednú chvíľu pred druhou svetovou vojnou ako pobaltské štáty. Belgičanom ju už od roku 1839 garantovali Francúzi, Prusi, Briti či Rakúšania. A Belgicko sa skutočne vyšlo napríklad prusko-francúzskej vojne, hoci jedna z najväčších bitiek sa odohrala pri francúzskom Sedane v tesnej blízkosti belgických hraníc.

No v roku 1914 sa s neutrálnym Belgickom (a Luxemburskom) už nikto nehral. Keď nemeckí vojaci pochodovali na Paríž, neutralita týchto krajín neznamenala v porovnaní s faktom, že šlo o najjednoduchšiu trasu do francúzskeho hlavného mesta, nič.

Nemci zostali v Belgicku až do roku 1918, no v Bruseli považovali za výhodné držať sa neutrálného statusu aj v druhej polovici tridsiatych rokov. Bolo to vlastne pochopiteľné, pretože v značne poničenej krajine nemal nikto chuť zažiť vojnu ešte raz.

Belgičania vypovedali staršie spojenecké zmluvy, za čo sa im v októbri 1937 dostalo garancií od Nemecka, kde už piaty rok vládl Hitler, že ich územie je nedotknuteľné.

Trvalo to necelé tri roky, presnejšie do 10. mája 1940, keď Nemci naraz zaútočili na všetkých svojich západných susedov: na Francúzsko i na neutrálny štát Belgicko, Luxembursko a Holandsko.

Belgičania sa spoliehali na garancie neutrality, a na armádu takmer rezignovali. Hoci sa vláde podarilo rýchlo zmobilizovať 600-tisíc mužov, zúfalo chýbali tanky či lietadlá. No aj keby boli k dispozícii, Nemcov odhodlaných bojovať a povzbudených úspechom v neutrálnom Dánsku a v Nórsku by to zrejme od porušenia nimi garantovanej neutrality neodradilo.

Tieto vojnové skúsenosti nakoniec zmenili postoj viacerých neutrálnych krajín a Belgicko, Holandsko a Luxem-

bursko, ale aj Dánsko a Nórsko patrili v roku 1949 k zakladajúcim členom Severoatlantickej aliancie.

MASLO A POPOL NA HLAVE

Na rozdiel od Belgičanov sa Švajčiari nikdy nespoliehali len na zmluvy, ale aj na svoju armádu. To si však vyžaduje ochotu obyvateľstva absolvovať povinnú vojenskú službu a tiež ochotu dávať na obranu viac ako iné krajiny.

Švajčiarsko sa nezapája do žiadnych konfliktov s inými štátmi a dôsledne to uplatňuje už od Viedenského kongresu, ktorý ukončil napoleonské vojny. No Švajčiari tiež niekoľkokrát mobilizovali: počas prusko-francúzskej vojny, prvej svetovej i druhej svetovej vojny, keď sa krajina obkolesená Nemeckom, k nemu násilne pripojeným Rakúskom, s ním spriatelneným Talianskom a vtedy ešte slobodným Francúzskom pripravovala na možnú inváziu, ktorá nebola žiadnym paranoickým výmyslom, ale reálne pripravovanou operáciou s názvom Tannenbaum.

Konfederácia mobilizovala stovky tisíc vojakov a pripravovala obranné plány, v rámci ktorých mali ustúpiť do vysokohorských kantonov, odkiaľ by mohli inváznej armáde spôsobiť veľké škody. K invázii nakoniec z viacerých dôvodov – zjavne aj pre vysoké náklady na takýto boj či pre finančné väzby – nakoniec nikdy nedošlo. Lenže Švajčiarsko sa vojenským akciám aj tak nevyhlo.

Napríklad švajčiarsky vzdušný priestor narušali tak lietadlá Osi ako aj Spojencov. Nemecké stroje sa počas bitky o Francúzsko Švajčiari spočiatku snažili zostreliť, neskôr ich nútili dosadnúť na tamojšie letiská. Podobne po roku 1943 útočili aj na americké lietadlá. Tie tiež omylom bombardovali niekoľko švajčiarskych miest. Boli to však iba minimálne materiálne škody i straty na životoch, ktoré skutočne možno pripísať neutralite.

A tej možno pripísať aj ďalšie výhody, ako je relatívna prosperita uprostred stále biednejších pomerov v okolitých bojujúcich krajinách či silný frank. A, čo je najdôležitejšie, aj sloboda, ktorá na rozdiel od iných bojujúcich, bábkových či priamo podro-

bených, krajín nebola vážne ohrozená.

Švajčiarsko za to vďačilo nielen neutralite, ale aj faktu, že slúžilo ako bezpečný peňažný prístav pre ľudí z celej Európy.

Trvalo celé polstoročie od konca vojny, než v Berne zriadili medzinárodnú, takzvanú Bergierovu komisiu, ktorej cieľom bolo preskúmať činnosť krajiny počas konfliktu, zvlášť vzťahy s nacistickým Nemeckom. Čo sa týka utečeneckej politiky, zvlášť odmietania Židov, komisia napísala, že Švajčiarsko nielenže porušovalo svoje vlastné štandardy, ale taktiež porušilo fundamentálne humanitárne princípy.

Správa kritizovala napríklad aj švajčiarske banky za to, že po vojne nehľadali príbuzných obetí nacistov, ale naďalej podnikali s ich peniazmi.

Čo sa týka vyzbrojovania Nemecka pred vojnou, komisia konštatovala, že bez Švajčiarska a iných krajín, ktoré tejto skrytej činnosti napomáhali, by Nemecko v takom krátkom čase nebolo schopné začať paneurópsku vojnu.

Podobná výčitka sa často znáša aj na adresu Švédska, ktoré si, podobne

susedné Portugalsko ovládané iným diktátorom a zakladateľom korporativistického štátu Antóniom Salazarom nemalo chuť pretrhnúť vtedy už vyše 500 rokov trvajúci spojenecký zväzok s Britániou. A tak Lisabon napríklad v roku 1943 prenajal Londýnu dôležité letecké základne na Azoroch.

No, samozrejme, ani v Portugalsku to, podobne ako vo Švajčiarsku či vo Švédsku, nebolo len čierne alebo biele. Aj Lisabon obchodoval s Berlínom a po Hitlerovej samovražde stiahli vlajky na vládnych budovách na pol žrde.

ZVÄČŠA TO NEPOMÔŽE

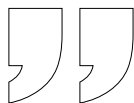
A jasne čiernobiela nebola ešte jediná vec. Neutrálne krajiny sa zväčša stali obeťami nacistického Nemecka a komunistického Sovietskeho zväzu alebo sa toho aspoň obávali. Lenže skutočnosť bola zložitejšia.

Na svoju neutralitu sa spoliehalo aj Nórsko, dôležité pre Nemecko i Britániu pre kontrolu severného Atlantiku i pre dopravu švédskej železnej rudy cez prístav Narvik. Prví neutralitu narušili ešte vo februári 1940 Briti. Pri takzvanom altmarskom incidente síce zachránili tri stovky britských vojnových zajatcov, ale zabili tiež ôsmich Nemcov. Na tom by nebolo nič nezvyčajné, ale dôležité bolo, že sa to stalo v nórskejších vodách, čo Nemci podobne ako nórski Quislingovia označili za narušenie neutrality.

A k tej malo z britskej strany aj skutočne prísť. Londýn totiž plánoval v rámci operácie Wilfred a plánu R4 zamínovať nórske pobrežné vody a nakoniec tiež uskutočniť inváziu v prístavoch Narvik, Trondheim a Bergen. Britov však nakoniec predbehli Nemci, ktorí Nórsko napadli už 9. apríla 1940.

Byť neutrálna a stať sa mostom je na prvé počutie príjemná myšlienka, lenže nie vždy funguje. Pokiaľ totiž krajina leží v susedstve či blízkosti agresívnej mocnosti, ktorá si ju už vybrala za cieľ, nepomôže jej ani žiadna domáca legislatíva o neutralite, ani jej medzinárodná garancia a dokonca ani garancia od onej agresívnej mocnosti. Tak to bolo po roku 1939, tak to bolo v roku 2014 a, žiaľ, pokojne sa to môže zopakovať aj v budúcnosti.

A jasne čiernobiela nebola ešte jedna vec. Neutrálne krajiny sa zväčša stali obeťami nacistického Nemecka a komunistického Sovietskeho zväzu alebo sa toho aspoň obávali. Lenže skutočnosť bola zložitejšia.

ako Švajčiarsko, udržuje neutralitu tiež od napoleonských vojen. Švédsko bolo totiž nemeckým hlavným dodávateľom železnej rudy pred i počas vojny, a to až do novembra 1944.

Na druhej strane, vo Švédsku mali od roku 1943 vojenský výcvik nórski utečenci, Štokholm bol ochotný zapojiť sa do oslobodzovania Dánska a Nórska a v roku 1940 pomáhal Fínsku v zimnej vojne, ktoré proti nemu rozpútala Moskva.

Zaujímavý je aj príklad z Pyrenejského polostrova. Kým oficiálne neutrálne Španielsko, ktorého fašistický diktátor Francisco Franco otvorene sympatizoval s Hitlerom a Mussolinim, vyslalo svoju takmer 50-tisícovú Modrú divíziu na východný front,